

MOLNÁR JÁNOS

AZ ARADI ÁLLÁSFOGLALÁS

A MAGYAR–ROMÁN DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK
ÉS A „VASILE-DOSSZIÉ” TÜKRÉBEN

MOLNÁR JÁNOS
AZ ARADI ÁLLÁSFOGLALÁS

A kötet

Tőkés László püspök, EP-képviselő,
valamint a **Zöldek/Európai Szabad Szövetség**
(**The Greens/EFA**) EP-frakciójának
támogatásával készült.

The Greens | European Free Alliance
in the European Parliament

Kiadja a **Partium Kiadó**

Igazgató: **Demeter Szilárd**

Borítóterv és tördelés:

Mohácsi László-Árpád

A borító **Brian Johnston** kanadai fotóművész
fényképének felhasználásával készült.

ISBN 978-973-88639-3-4

MOLNÁR JÁNOS
AZ ARADI ÁLLÁSFOGLALÁS

A MAGYAR-ROMÁN DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK
ÉS A „VASILE-DOSSZIÉ” TÜKRÉBEN

NÉHÁNY BEVEZETŐ GONDOLAT

Annak idején, a múlt század nyolcvanas éveiben az Arad központú Temesvári Református Egyházmegye lelkészeinek memoranduma az egyetlen helyi, szervezett, nyilvános és testületi fellépés volt a nemzetközi felháborodást kiváltó romániai, ún. területrendezési és -szisztematizálási tervvel kapcsolatban.¹ Joggal lehetne büszke rá mind a romániai református egyház, mind az erdélyi magyarság, mert nem elszigetelt, magányos tiltakozás volt, mint Király Károly vagy Sütő András fellépései. (Nem mintha azok nem lettek volna a civil kurázsi elismerésre méltó példái.) A felhívást megszavazó lelkészek, egy közösség vezetői-

¹ Vö. Molnár János: Az aradi állásfoglalás. In uó: *A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989*. Nagyvárad, 2001, Királyhágómelléki Református Egyházkerület. 313–317. o. A történet röviden: 1988. szeptember 6-án, az ún. adminisztratív egyházmegyei gyűlésen Szerző, Kovács József, elnöklő esperes engedélyével felolvasott egy felhívást, amely felszólítja a két református egyházkerület közgyűléseit, illetve a zsinatot, hogy az elismert felekezetek vezetőivel összefogva, az egyházi érdekek védelmében, egyeztessenek a területrendezést előkészítő állami szervekkel. „Amennyiben a gazdasági-politikai megfontolások nagyobb súllyal esnek latba, mint a felszámolással járó veszteségek anyagiakban, lelkiekben, szellemekben, s a pusztulás elkerülhetetlen”, az egyházaknak ki kell alakítaniuk bizonyos szempontokat, s azokat érvényesíteniük kell. Négy szempontot javasol a felhívás. Szerző 1988 júniusában mutatta meg az általa írt szöveget Tökés Lászlónak, aki azzal messzemenően egyetértett. Mivel az Ellenpontok-ügy kapcsán tőle elkobzott írógép óta, Szerző nem kapott írógép-tartási engedélyt, Tökés felajánlotta, hogy legépeli saját hivatali masináján. Szerző felhatalmazta barátját arra is, hogy ha kiegészíteni valója van, írja hozzá. A terv szerint minden egyházmegyében fel kellett volna olvasni a felhívást, de a megkérdezettek nem vállalták. Kezdeményezők úgy hitték, sikerült titokban tartani a készülődést, mert a jelzett gyűlésen senki nem akadályozta meg, hogy Szerző felszólaljon, (hogy a Securitate tudott az ügyről és a felhívás szövegét is ismerte, az csak 2007-ben derült ki, amikor Tökés László megkaphatta a róla szóló szekus-dossziékat) és felolvasa a Tökés által kiegészített gépelt szöveget. Meglepetésükre többen támogatták, maga Kovács József esperes is figyelemre méltónak nevezte a kezdeményezést, kiegészítésekkel is éltek a hozzászólók, s végül a gyűlés négy tartózkodással megszavazta, hogy terjesszék a felsőbb egyházi hatóságok elé. Szerző holland barátai (Klaas és Ida Elderling), az előre megbeszélt kódolt távirat megérkezése után hírré tették az eseményt, és rövidesen bementék a Szabad Európa Rádióban. Noha a kezdeményezők kemény megtorlásra számítottak, „megúszták” egy püspöki írásbeli intéssel. Az egyházmegyét pedig azzal „büntették”, hogy attól kezdve a megyei vallásügyi felügyelő rendszeresen „felügyelt” az adminisztratív gyűléseken. Szerző pár hónap múlva áttelepedett Magyarországra, addig sem a Securitate nem zaklatta, sem további egyházi fenyegetésekben nem részesült. Az egyetlen, de már szinte megszokott kellemtelenség, a látványos megfigyelés, amely kiterjedt az utazásokra, a telefon lehallgatására, beszélgetések megszakítására, be nem mutatkozó „hazafiak” telefonos fenyegetésére, de olyan is megesett, hogy amikor Tökés Edit felhívta, egy román hang bementa, hogy szerzőék nincsenek otthon. A felállított jelek azt is bizonyították, hogy távollétükben nem egyszer átkutatták a lakást. Egyetlen furcsa eset történt. Az egyházközségek (Borossebes, Borosjenő) vagyonleltárának átadásakor egy hiányzó kegytárgy kapcsán az átvevő lelkész megfenyegette Szerzőt, hogy börtönbe juttatja lopás miatt. Az amúgy értéktelen kehely természetesen megkerült. Hogy a fenyegetőző kolléga saját kezdeményezéséből szerette volna börtönben látni Szerzőt, vagy netán szekus buzdításra, nem tudni. Tökés Lászlónak viszont, sokszor szemére vetették a későbbiekben, az állami szervek, hogy illetéktelenül beavatkozott olyan állampolitikai ügyekbe, mint a területrendezési és szisztematizálási terv.

ként, igaz, nem túl nagy egyházmegye magyar reformátusait képviselve hozták meg bátor döntésüket. Ennek ellenére (vagy épp ezért is?), a közelmúltról alkotott történeti képből szinte teljesen hiányzik mind Magyarországon, mind Romániában.² Mindennek több oka lehet. Jelek utalnak arra, hogy a főokot a kor szekularizált politikai szemléletében kell keresni, amely szerint az egyház, legjobb esetben is a „szükséges rossz” kategóriájába tartozik. Jelen dolgozatunk tárgya ezt megvizsgálja.

Másik tényező, hogy noha az akkori román disszidenciának tudomása volt az eseményről,³ nem reklámozta – más magyarázat nem lévén – nemzeti elfogultságból. Akárcsak korábban az Ellenpontok-ügyet, amely szintén egyedülálló megmozdulás volt, s amelyből a többségi románság kimaradt.

De hasonló a temesvári felkelés utóélete is, amelynek időbeni elsőbbségéről a bukaresti megmozdulásokkal szemben a román nemzeti mítoszgyártók igyekeznek megfélekezni.

Igy hát érdemes megvizsgálni az aradi állásfoglalás történeti köztudatból való kimaradásának – elhallgatásának – tényezőit a kor magyar–román diplomáciai kapcsolatainak fényében, a magyarországi sajtó tükrében, illetve a román állambiztonsági szolgálatok hozzáférhetővé vált iratainak felhasználásával. Dolgozatomban erre összpontosítok.

Az első kérdés, hogy egyáltalán mi készítette a román vezetést – a nyilatkozatokból úgy tűnik, magát Ceaușescut – arra, hogy előálljon az „agroindusztriális központok” létrehozásával? Magyar diplomáciai források szerint már 1972-ben felvetődött a társadalom-átalakítás terve, de akkor levetették a napirendről. Ugyanazon források szerint 1986-ban, a gazdasági közös bizottság egyik tárgyalásán, Ion Dincă miniszterelnök-helyettes említett egy homályos tervet, amellyel mintegy 500 ezer hektárral lehetne növelni a termőterületet.

Ám a Ceaușescu-féle kommunizmus számára a szovjetunióbeli változások minden szempontból rosszul jöttek. A Nyugat számára egyre kevésbé volt jelentősége a román „függetlenségnek”. Sőt a peresztrojkát követő országokban kibontakozó demokratikus változások mind erősebben kidomborították a román rendszer saját nemzete iránt is elnyomó, diktatórikus jellegét. Külpolitikailag Románia mindinkább elszigetelődött. Gazdasági szempontból, 1988-ban már az irányított román párt-sajtóban is egyre többször esett szó arról, hogy a vállalatok nem teljesítik a tervet. Noha a mezőgazdaságban azt hirdetik, újabb és újabb rekordtermések születnek, a szakemberek és maguk a termelők tudják, mindez hazugság. Sem az iparban, sem a mezőgazdaságban nem a rendszerben keresik a hibát, hanem az emberi hozzáállásban, rendszerint a munkaszervezésben. A sajátosan értelmezett kommunista

² A romániai „falurombolás” elleni budapesti 1988. június 27-én lezajlott tüntetés 20. évfordulójával kapcsolatban elhangzott megemlékezések is úgy állították be a kérdést, hogy Romániában semmilyen tiltakozás nem volt, a kemény diktatúra miatt nem is lehetett.

³ Lásd Mihnea Berindei párizsi román emigráns cikkét a Hítel 1989. április 12-i számában.

elvekhez való csökönnyös ragaszkodás számára egyre kellemetlenebb kihívás a glasznoszty és a peresztrojka. A román politika a nyíltságot és a mezőgazdasági reformokat rosszalotta leginkább a szovjet nyitásban, következésképpen a román–szovjet nézeteltérések, noha minden diplomáciai tárgyalás erről szólt, nyilvánosságot nem kaptak. Viszont érdekes egybeesések figyelhetők meg. Épp a településrendezési és szisztematizálási terv bejelentése után két nappal bocsátották össznépi vitára a szovjet lapokban a szövetkezeti törvénytervezetet. A titokban addig sem tartott, hosszas előkészítés után nyilvánosságra hozott dokumentum, új tulajdonformát engedélyezett, megszüntetve az állami monopóliumot. A törvény a szövetkezeti tulajdonost sok, a piacgazdaságból ismert olyan jogosítvánnyal ruházná fel, mint az államtól független árképzés, részvénykibocsátás, bankalapítás.⁴ A piacgazdaság felé való szovjet nyitásra, a tromf Romániában egy központilag tervezett és irányított grandiózus urbanizációs program lehetett. A minta, a két világháború közötti hasonló szovjet kísérlet (lásd alább). Ceaușescu mentalitásától nem volt idegen a félbemaradt sztálinista kezdeményezések újraindítása (lásd Duna–Fekete-tenger csatorna, Bukarest tengeri kikötővé fejlesztése a Dîmbovița szabályozásával), mintegy igazolva, hogy nem az elmélet volt hibás, hanem a gyakorlat.

Ezek láttán a magyar diplomácia úgy érzékelte, nemcsak a peresztrojkához és a glasznosztyhoz való viszonyulás, hanem a román rendszer kritikája is azonos frontra tereli a két országot. Okkal mutatott élénk érdeklődést tehát a bukaresti magyar kolónia a szovjetek Románia-képe iránt. Erről rendszerint „baráti elszólások” nyomán szerezhetek tudomást a magyar diplomaták. Így például a bukaresti magyar követség a szovjet hasonló intézmény éves elemzését egyszerűen elkérte és kiegészítette saját kommentárjával. Az 1987. évről készült jelentésben lényeges, hogy a szovjetek tudnak a meghamisított termelési mutatókról: „Román szakemberek is elismerték, hogy a Ceaușescu által bejelentett rekord gabonatermés nem felel meg a valóságnak.” Megállapítják, hogy a vezetés még inkább a Ceaușescu család és a szűk baráti kör kezében összpontosul, „...gyakorlatilag nincs kontrollja a hatalomnak”. Konkurens elit kialakulását az ún. rotációval, vagyis a vezetők gyakori lecserélésével sikeresen megakadályozzák. „Tavaly négy KB-titkár, 22 megyei titkár, 15 kormánytag esetében volt változás.” A lakosság körében tapasztalható elégedetlenség fokozódását is érzékelik a szovjetek: „Az tapasztalható, hogy az elégedetlenség már a társadalom minden rétegére kiterjedt, az egész román társadalmat egy táborba hozza.” Ennek ellenére változásra nem számítanak, „...úgy értékelhető, hogy a román vezetésben tapasztalható jelenségekkel egyelőre még tartósan együtt kell élni...” A magyar követ konklúziója kiter a jelentés egy hiányosságára is: „A szovjet nagykövetség értékeléséből kitűnik, hogy az legtöbb tekintetben találkozik saját véleményünkkel, elsősorban az tehető hozzá, hogy néhány kérdésre, mint a magyar nemzetiség helyzetére, a román nemzetiségi politikára nem tér ki, amire pedig egyre inkább szükségünk lenne.”⁵

⁴ Népszabadság, XLVI. évf. (1988. március 7., hétfő) 56. sz. 3. o.

⁵ 38/Szt/1988.02.17. Szűts Pál bukaresti magyar nagykövet jelentése. Magyar Országos Levéltár (ezután

Tehát a határokon túli magyarság érdekvédelmét felvállaló új magyar politika támogatást remélt a szovjetek részéről, így nagyon odafigyelt minden román–szovjet konfrontációra. Például arra is, hogy a románok értetlenül és rosszállással szemlélték a bécsi tárgyalásokon tanúsított szovjet magatartást, olyan emberjogi kérdésekben, mint pl. a vallás: „Kifejtették, hogy a szovjet álláspontot a RKP KB PVB megtárgyalta, s érthetetlen pl. a vallási jogok biztosításának támogatása Bécsben, hiszen már Lenin megmondta, hogy a vallás a kapitalizmus ópiuma, ehelyett valós problémákat kell megtárgyalni, mint a munkához, a lakáshoz való jog stb. biztosítása.”⁶ A szovjetek azonban nem akarták felvállalni a döntőbíró szerepét a nemzetiségi kérdésben, amúgy ezen a területen volt elég gondjuk anélkül is, épp ekkor cikkeznek arról a szovjet lapok, hogy a lenini nemzetiségi szemléletet nem érvényesítették, ezért robbant ki válság a balti köztársaságokban, Grúziában, Karabahban. Viszont egyéb területen inkább a magyaroknak kedveztek. Ilyen eset volt, pl. 1988 őszén, egy 15 éve Magyarországon „dolgozó” román követségi tanácsos hirtelen hazahívása, megjelenése rövid időre Moszkvában, majd visszatérése Magyarországra. Pavel Platona Rudas Ernőnél, a Külügyminisztérium román referatúrájának vezetőjénél jelentkezett bemutatkozó látogatásra. Rudas a találkozóról készült feljegyzésben az egyik legfelkészültebb román követségi alkalmazottként írja le Platonát, ám „pro domo” megjegyzi: „Rövid moszkvai tartózkodása során az SZKP KB felelős tisztségviselője arról tájékoztatta nagykövetségünk egyik diplomatáját, hogy megítélésük szerint Platona a román speciális szervek munkatársa”. Ezért Rudas arra következtet, hogy a romániai menekültek problémája fogja érdekelni a „speciális” férfit és javasolja, hogy „látogatásai szervezésénél ne ütközzön különösebb akadályokba, így felmerülő lesz küldetésének valódi célja.”⁷ Ez a küldetés – mint majd látjuk – kérész-életű, a szovjetektől kapott információ „hasznosítására” hamarosan lehetőség nyílik.

Természetesen a román vezetés legalább olyan élénk figyelmet szentelt a magyar–román viszony szovjet megítélésének, mint a magyarok. Így, kikérték véleményüket a budapesti „románellenes” tüntetéssel kapcsolatban. A szovjetek megosztották a románoknak adott választ a magyar diplomácia képviselőivel. (Hogy mennyire voltak őszinték, arról nincs ellenpróba.) Ezek szerint közölték a románokkal, „hogy nem szabad a központosított román mérce szerint mérni. Utaltak arra, hogy Magyarországon nem az a helyzet, mint Romániában, ahol centralizált módon, hivatalosan szervezik a tüntetéseket, s egy ilyen tüntetés megtartását tervezték a bukaresti magyar nagykövetség előtt is, amit azután leállítottak.”⁸

MOL) XIX-J-I-j. 1988/84. doboz

⁶ Az MNK bukaresti nagykövetségének rejtjelezett távirata 1988.08.10. Ikt.sz. 003611/1988.08.13. MOL, uo.

⁷ 004365/1988.11.02. Rudas Ernő feljegyzése. MOL, uo.

⁸ 00906/25/1988.09.28. Dékány András feljegyzése szovjet diplomatákkal folytatott beszélgetéséről bukaresti hivatalos útja alkalmából. MOL, uo.

ROMÁN–MAGYAR VISZONY A NYOLCVANAS ÉVEK VÉGÉN

A református lelkészek aradi állásfoglalása a román–magyar viszony fokozódó elmérgesedésének hátterére vetült. Az 1977-es debreceni–nagyváradai Kádár–Ceaușescu találkozón, úgy tűnt, az ott rögzített „Emlékeztető”-vel az 1975-ös helsinki értekezlet szellemében megteremtették a hosszú távú, kiegyensúlyozott együttműködés kereteit. Ám a két ország politikája homlok egyenest más irányba haladt. Magyarország a gazdasági és kulturális liberalizáció és politikai pluralizmus felé. Románia viszont, egyre diktatórikusabb vezetőjének terrorja alatt a gazdasági, kulturális és politikai bezárkózás zsákutcájában lépdelt, egyre közeledve a továbbhaladást megállító virtuális Falhoz. (Amit a társadalmi nyilvánosság kontextusában a Hallgatás Falának is nevezhetünk.) Az 1977-es megállapodásból gyakorlatilag csak a debreceni és kolozsvári konzulátusok felállítása valósult meg, ideiglenesen. A debreceni román konzulátust már 1985-ben minden indoklás nélkül bezárták. A kolozsvári magyar konzulátus bezárását 1987-ben tervezte a román fél,⁹ de végül is csak 1988-ban láttak rá megfelelőnek vélt ürügyet. Erre az évre a magyar diplomácia már elég vaskos listát készíthetett az egyezmény be nem tartott pontjairól, a román fél által megszakított szakértői tárgyalásokról, illetve a feszültséget növelő provokációkról, erőszakosságokról, visszaélésekről. Ahogy telt az idő, úgy vált egyre inkább a román–magyar viszony a süketek és vakok párbeszédévé. Érdekes módon a „Helyzetkép az 1977. évi felső szintű találkozón elfogadott Emlékeztető végrehajtásának állásáról” című külügyminisztériumi dokumentum az aradi találkozótól (átküldő dr. Szepes István főosztályvezető) kerül az MSZMP Külügyi Osztályára, Péter Lászlóhoz. Az 1987. május 25-én összeállított 44 oldalas dokumentumot aktualizálták a konzulátus és a bukaresti magyar művelődési ház bezáratásának időpontjáig, 1988. július elsejéig. Ez a részletes háttér tanulmány Aradon nem állt rendelkezésre, minthogy a magasszintű találkozóról ripsz-ropsz döntött a magyar vezetés, s hirtelenjében összeállított tíz pontjával felszerelve indult az ismeretlenbe. A dokumentum szerkezete a jelzett Emlékeztető szerkezetét követi, annak egy-egy részletét idézik, majd kifejtik, mennyiben valósult meg. Néhány jellemző megállapítás:

„Emlékeztető I/3. *a turizmus fejlesztéséről* (...) Az 1974. évi romániai szállástörvény korlátozó és diszkriminatív jellegét valamennyi politikai szintű találkozón fel-

⁹ „1987 áprilisában I. Totu külügyminiszter behívatta bukaresti nagykövetségünket és kifejtette, hogy kolozsvári főkonzulátusunk feladatával össze nem egyeztethető tevékenységet folytat. Példaként a helyi lakosokkal történő kávé- és alkoholfogyasztást említette, ill. kifogásolta, hogy főkonzulátusunk rendezvényei előkészítése során nem egyeztetni a meghívottak listáját az illetékes román szervekkel. Kérte a felsorolt visszasságok megszüntetését, aminek hiányában kilátásba helyezte, hogy kérni fogják a főkonzulátus bezárását.” In *Helyzetkép...* 40. o. MOL, uo.

vetettük... Az 1979. áprilisi külügyminiszteri találkozón Ștefan Andrei úgy fogalmazott, hogy ezeket a kérdéseket fel se vessük, „nincs értelme”. (...) a román határőrizeti és rendőri szervek fellépése gyakran kulturálatlan, megalázó, helyenként elrettentő szándékú... Folyamatosan érzékelhetők a román szűkítő törekvések (...)

Emlékeztető I/4. – *Támogatjuk a két népet összekötő haladó és forradalmi hagyományok és értékek közös ápolását, az emlékhelyek megjelölését és gondozását.*

Bartók–Enescu évforduló (...) Az előkészítés utolsó stádiumában a román illetékesek előbb elzárkóztak kormányküldöttségünk bukaresti fogadásától, majd Nagyszentmiklóstra utazásától is. (...) minden eszközzel megakadályozták magyar küldöttség kiutazását Nagyszentmiklóstra... attól sem riadtak vissza, hogy közöljék: kijelölt küldöttségvezetőnket nem engedik be a határon (...)

Emlékeztető III/5. *Az MSZMP KB első titkára és az RKP főtitkára által aláírt Közös Közlemény szellemében a felek figyelemmel lesznek a nemzetiségek igényeire is, a kulturális és az oktatási kapcsolatokban és a tájékoztatásban...*

Az 1983 februári külügyminiszteri megbeszéléseken Ștefan Andrei kifejtette, hogy a nemzetiségi kérdésben, 1977-ben vallott román álláspont hibás volt, azzal már nem értenek egyet...¹⁰

Az 1988-ban látványosan módosuló magyar külpolitika azonban nem Románia szerződészegése miatt változott. A magyar vezetésben egyre erősebb az a csoport, amelyik a gorbacsovi változtatások szelárnyékában próbálja megvalósítani a magyar nemzeti érdekeknek jobban megfelelő elképzeléseit, mind nyugati, mind keleti irányban. E váltás részeként, a „glasznoszty” szellemében nyilvánították publikussá az egyre fokozódó román–magyar ellentéteket: a történelemszemlélet, a nemzetiségi kérdés, az utazás szabadsága, gazdasági kérdések, a menekült-ügy terén. Ez kiváltotta a szőnyeg alá seprés politikájához rögeszmésen ragaszkodó román fél dühét. A „magyarországi románellenes kampányt” élesen megfogalmazott, román részről egyre fenyegetőbb hangnemű üzenet-váltások követték.

Február 1-jén, emberjogi szervezetek a brassói lázadásra emlékezve, tüntetésekre buzdítottak a világ különböző román nagykövetségeinél. A Prágában, Varsóban és Budapesten megkísérelt tüntetés különösen irritálta a román vezetést. Nicolae Vereș nagykövet, a hivatalos tiltakozás átnyújtása alkalmával közölte, hogy a prágai és varsói tüntetést szétzavarta a rendőrség, a budapestit nem.¹¹ Közvetlenül az események után összehívták a központi román sajtóorgánumok vezetőit, ahol C. Mitea KB-titkár tartott tájékoztatót. „A központi lapok jelenlévő képviselőit utasította, hogy az érintett három országgal foglalkozó híryanagyait csökkentse a minimálisra.”¹²

Néhány napra rá, a néptanácsi elnökök március 2–4. között tartott országos konferenciáján Ceaușescu meghirdette a településrendezési és -szisztematizálási tervet. A terv bejelentése a magyarországi külpolitika egyik kiemelt témájává vált. A bukaresti

¹⁰ *Helyzetkép...Kísérőlevél* ikt.sz. 00710/1988.09.08. MOL, uo

¹¹ 00718/1988.02.03. Barity Miklós feljegyzése a román tiltakozásról. MOL, uo

¹² 41/Szt/1988. Szűts Pál nagykövet jelentése MOL, uo.

követség igyekezett minél többet megtudni a titokban tartott intézkedésekről. Úgy hírlett, hogy ez Ceaușescu személyes ötlete. A lakosság nagyon megijedt. Annál is inkább, mivel felállítottak egy, a Központi Bizottság illetékeiseiből és a néptanácsok képviselőiből álló bizottságot. Ceaușescu három szakaszban képzei el a végrehajtást. 1990-ig megyénként 2–3 mintatelepülést létrehozni, 1995-ig a tervezett felét, 2000-ig a kijelölt települések mindegyikét le kell rombolni és felépíteni az újakat. 588 új agráripari városközpontot hoznak így létre. A kijelölést a megyékre bízta. Kovászna megye felküldött 32 települést, de azt a központ nem tekinti tárgyalási alpnak, annyira kevesli. A bukaresti magyar ügyvivő úgy értékeli, lázadásra nem lehet számítani, bár Erdélyben elhangzottak olyan hangok, hogy ha végrehajtásra kerül a sor, akkor vér fog folyni. Hodicska Tibor azt javasolja, fel kell használni a nyilvánosság erejét, meg kell nyerni a nemzetközi közvéleményt.¹³

Április 3-án az RKP Sajtó- és Propaganda osztálya utasítja a főszerkesztőket, hogy a romániai helységeveket csak románul lehet kinyomtatni. Április 4-én indok nélkül letiltják a magyar nagykövet ilyenkor szokásos ünnepi televízió-beszédét, majd érdeklődésre közölték, hogy a tiltás a jövőre nézve is érvényes. A nagykövetség tendenciát lát az események kronológiájában, mégpedig a magyarság megalázásának szándékát. Ez a tény csak igen semleges fogalmazásban kerül a magyar nyilvánosság elé: „A romániai nem román nyelvű lapok rátértek arra a gyakorlatra, hogy csak románul közlik az országban levő települések nevét...”¹⁴ Majd ugyanitt, az MSZMP lapjában E. Fehér Pál két kolumnás jegyzetben, Jászi Oszkár szavaival ítéli el a román asszimilációs politikát. Ennek következménye és jelképe a helységnév-változtatás, ami sajnálatosan a huszadik század végén eleveníti fel, az akkori nemzetiségek által vehemensen elutasított, 1897-es magyar törvény szellemét. Most viszont a tiltakozók utódai, ugyanahhoz az eszközhöz folyamodnak, amelyet korábban apáik elítéltek.¹⁵ A kérdéssel a Minisztertanács is foglalkozott, ahogy az Bányász Rezső kormányzóvivő újságírói kérdésre adott válaszából kiderült: a kormány álláspontja annyira közismert, hogy fölösleges azt elismételni.¹⁶ A „felszabadulás” ünnepével kapcsolatos korlátozást azonban nem hozzák nyilvánosságra, pusztán azt a hírt közlik a központi magyar lapok, hogy egy bukaresti gyárban, nagygyűlés keretében, a magyar nagykövet jelenlétében, megemlékeztek április 4-ről.

A román közvélemény, amely egyre inkább csak saját médiájának alaposan szelektált és értelmezett híreire támaszkodhatott, a bejelentésen kívül szinte semmit sem tudott a terv részleteiről. Információit a sikeresen zavart Szabad Európa Rádió (továbbiakban SZER) és Amerika Hangja közleményeiből, illetve a külföldről be-csempészett sajtóanyagból bővíthette. Ezért a román politikát felettebb zavarta a magyarországi média viszonylagos nyíltsága, amit a magyar politika szemére vetettek, és erélyesen követelték, hogy térjenek vissza a cenzúrához. A vámmellenőrzési és

¹³ 57/Szt/1988.03.30. Hodicska Tibor követ-tanácsos elemzése. MOL, uo. 1988/ 86. doboz.

¹⁴ *Népszabadság*. XLVI. évf. (1988. április 5., kedd) 80. sz. 2. o.

¹⁵ E. Fehér Pál: *Gyula-Február Alba Julia*. Uo. XLVI. évf. (1988. április 8., péntek) 83. sz. 6. o.

¹⁶ *Magyar Nemzet* LI. évf. (1988. április 8.) 83. sz. 5. o.

a külföldiek ellenőrzésének szigorítása szintén a külföldi információk beszivárgását igyekezett akadályozni. A romániai népi pletyka azt is tudni vélte, hogy már készül a rendelet a Magyarország és Jugoszlávia felé fordított tévéantennák leszerelésére.

Nem csökkent a feszültség az 1987. november 15-i brassói munkáslázadás óta. Nemcsak a sokkal nagyobb apparátussal rendelkező szovjet, a magyar diplomácia is érzékelte ezt. Vékás Domokos kolozsvári konzul jelentése szerint a brassói megmozdulások óta eltelt két hónapban hasonló, kisebb méretű, spontán, munkahelyi elégedetlenségtől motivált munkásmegmozdulások voltak Kolozsvárt, Nagyváradon, Temesvárott, Tordán, Aranyosgyéresen, Egeresen.¹⁷ A belső elégedetlenséget a Securitate rendszeresen szondázta. Az eredmény alátámasztotta a központi vezetés aggályait a külföldi „rossz példa” ragályos voltáról. A Temes megyei Securitate március 10-én a Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkársága I. Igazgatóság II. Ügyosztályhoz (eredeti név: Ministerul de Interne, Departamentul Securității Statului, Direcția I-a, Serviciul II., továbbiakban „Központ”, amelyhez tartozott az ún. „magyar nacionalista-irredenta tevékenység” is) küldött jelentésben többek közt a következőket írja, „bizonyos a megfigyelésünk alatt lévő elemek nacionalista és ellenséges nézeteiről, a külföldi felerősödő románellenes tevékenységgel kapcsolatban: a budapesti rádió interjút közölt egy pétererzsébeti (helyesen: pesterzsébeti) református lelkésszel, aki egy, a romániai menekülteket segítő csoport vezetője s tagja annak a magyar kormánybizottságnak, amelyet erre a célra hoztak létre. Ez azt nyilatkozta, hogy a református román állampolgárok hozzájuk fordulhatnak elhelyezkedési, orvosi, iskoláztatási, lakásproblémákkal kapcsolatban. Azt is mondta, hogy ingyenes segítséget kap jogászoktól, orvosoktól, vállalati vezetőktől, professzoroktól. Ugyanaz a rádió közölte, hogy a külügyminisztérium államtitkára, Horn Gyula, sajtótájékoztatón „menekülteknek” nevezte a Romániából érkezetteket, kifejtette, hogy nem fordultak a nemzetközi Vöröskereszthez, de aki akar, segíthet.

Fenti hírekkel kapcsolatban a megfigyelés alatt tartott Tőkés László egy névnapi mulatságon kijelentette, hogy „a magyar nemzet felsőbbrendűbb a többinél, ám degenerálttá fog válni, ugyanis benne minden magyar anya fel kellene akassza magát, mert csak egy-két gyereket szül. Ebben a tekintetben a románok eldicsekedhetik, hogy minden az övék volt, ERDÉLY, BÁNÁT stb., mert mindenkor, primitív önfenntartó ösztönüknél fogva megmutatták a történelem folyamán, hogy szám szerint többen vannak.” Kijelentései megbotránkoztatták a jelenlévőket, csak annak köszönhető, hogy nem kérték távozásra, mert tartottak az ünnepség botrányba fulladásától, illetve, hogy „berúgott, s nem figyeltek rá”. Más beszélgetésen fent nevezett azt mondta, hogy nincsenek kevesen a magyarok, hiszen legalább egymillió magyar egyes házasságban él, s őket románoknak tekintik. Ezek azonban csak félelemből mentek románhoz, amikor elkezdődött az „állami hisztériakeltés”. Ami a „HELGA”-val (*Magyarországot jelenti a Securitate fedőnév-szótárában, de érdekes módon csak a Temes megyei és Szilágy megyei szekus jelentésekben találkozni vele. MJ*) való kapcsolatot illeti, a vita örök, a magyarok harminc éve hallgatnak, most végre

¹⁷ 6/Szt/1988.01.13. Vékás Domokos kolozsvári főkonzul jelentése. MOL, uo.

elkezdtek beszélni, de még nem mondtak el mindent. Példának adta a helységneveket, amelyeknek nagyobb része magyar, más része szláv, s csak néhány román eredetű. Azt is mondta, hogy noha Temesvár nem része Erdélynek, ő teljesíti kötelességét, bár némelyek kompromittálni igyekeznek, de ő „az marad, aki volt.”

Iritz János mérnök egy HELGA-beli kapcsolatának kijelentette: „Nálunk semmi új, létezőnk. Nálatok, ha vannak is problémák, az emberi méltóságotok megvan. Van útleveletek minden országba és a legnagyobb különbség nem az, hogy nekünk nincs és úgy élünk, ahogy tudunk, hanem az, hogy nem tekintenek bennünket embereknek.”

Fülöp Julianna tisztviselő azzal igazolja HELGA-ba való áttelepedési szándékát, hogy: „Magyar vér folyik az ereimben, a szüleim és a testvéreim nem is tudnak románul, én kénytelen voltam megtanulni, mert Temesváron rákényszerültem. Udvarhely székben születtem, az most is magyar autonómia.”

Kalmusz Mária nyugdíjas tendenciózusan magyarázva bizonyos ellátási problémákat, úgy véli, ha ezek fokozódnak „az eddigi feszültség is növekedni fog. Hiába bőrtönöztek be az elégedetlenkedőket, azzal nem oldottak meg semmit. Bár nálatok is nehezedett az élet, még mindig jól éltek, az igaz, a magyar nép mindig is igényes volt.”

Befejezésül a jelentés kitér arra, hogy a nyilvántartásokban nem szereplő személyeket ellenőrizni fogják, és „megelőző intézkedéseket” fognak tenni, amiről majd jelentenek.¹⁸

A hangulatjelentésben főhelyen szereplő Tökés László temesvári helyettes lelkész ekkor már a román állambiztonsági szervek szemében az egyik főellenség. Még teológiai tanulmányainak befejezése előtt, 1975 februárjában megfigyelési dossziét nyitott számára a Securitate „Absolventul” (abszolvens) fedőnéven. A 93 oldalas anyagot egy év múlva lezárták azzal, hogy a megfigyelt beszerzése kudarcra járt, mert leleplezte a beszerzési kísérletet. A lezárást jóváhagyó Központ azonban további „általános megfigyelését” javasolja.¹⁹ 1983-ban, „Vasile” fedőnéven újabb, egyre vas-

¹⁸ Temes Megyei Securitate (továbbiakban MS) jelentése Központnak. Nr.I./AV/0030940. Központban iktatva március 11-én. Az állítólag Tökés által mondottak feljegyzésbeli eredetije: „națiunea maghiară este mult superioară celorlalte, dar din păcate va ajunge degenerată, în care toate mamele ar trebui să se spînzure, pentru că nu fac decît unul sau doi copii. Din acest motiv se pot lăuda românii că totul a fost al lor – ARDEALUL, BANATUL, etc., pentru că întotdeauna prin instinctul lor primitiv de procreare au putut arăta, în decursul istoriei, că au fost mai mulți la număr.” Az igazgatóság vezetőjének, Rațiu Gheorghe ezredesnek kézzel írt kommentárja: „Mat. să fie văzut și expl. de Mr. Ion Ștefan.” (Az anyagot lássa és dolgozza fel Ion Ștefan őrnagy.). S2/ Lcol (kiolvashatatlan) impreună (eventual) cu alte asemenea date să se întocmească nota de informare care să fie prezentată pt aprobare tov. șef al unității în ziua de 13.03.1988 (Kiolvashatatlan nevű alezredes: Más (esetleg) hasonló adatokkal kiegészítve készítsenek informatív feljegyzést, amelyet 1988.03.13-ig terjesszenek az egység főnökelvtársra elé jóváhagyás végett.). Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (továbbiakban CNSAS) , „Vasile” (Tökés László)-dosszié.

¹⁹ Dosarul de urmărire informativă nr. 3739 privind „Absolventul”. Ministerul de Interne. Unitatea Militară 0879 Brașov. CNSAS „Absolventul” (Tökés László)-dosszié. A lezárás jóváhagyása szó szerint: „T.L. să rămînă în continuare în atenția Dv. în cadrul suprav. inf. generale, avînd în vedere că este un

kosabb megfigyelési dossziét nyitnak, bizonyítva javíthatatlan, makacs „sovinizmusát, nacionalista-irredenta tevékenységét”. Olyannyira tartanak tőle, hogy már azt sem bánnák, ha külföldön maradna. Az ezzel kapcsolatos döntés épp a hangulatjelentés idején vajúdik.

Az előzmény az, hogy még a nyolcvanas évek elején meghívták ösztöndíjasként Princeton-ba, de a kolozsvári református püspökség épp akkor fosztotta meg palástviselési jogától Tökést, s így tárgyszerűen válaszolhatták, hogy ilyen nevű lelkészük nincs. 1987-ben Komjáthy Aladár kanadai lelkész hosszabb időt töltött Erdélyben, írt egy románokat méltató cikket a kanadai sajtóban, és a kanadai McGill Egyetem meghívóját is mellékelve elküldte a cikk másolatát Papp László nagyváradi református püspöknek, aki Păun (páva) fedőnéven volt a Securitate ügynöke is.²⁰ 1987. december 29-én a Bihar Megyei Securitate továbbküldi a bukaresti központnak Komjáthy Aladárnak a kanadai Református Híradóban megjelent, romániai útiemlékeit tartalmazó cikkét s a meghívót. (Maga a cikk nincs a dossziében. A cikk részletei, román fordításban, Komjáthy kolozsvári vendéglátójának, Tökés Istvánnak küldött levélben (1987. nov. 11.) található; ezeket a Securitate „természetesen” átvizsgálta.) A bukaresti központ ezredesének, Rațiu Gheorghe-nak, a Komjáthy-levélhez kapcsolódó kommentárjában vetődik fel először az ötlet, hogy talán úgy lenne a legegyszerűbb megszabadulni ettől a kellemetlen embertől – mármint Tökés Lászlótól –, ha kegyet gyakorolnak vele, s elengedik: „S2/ Să analizăm: ce am pierde și ce am câștiga dacă Dep. Cultelor ar încuvînta plecarea lui Tökés Laszlo la studii?

răzvrătii și ușor poate aluneca pe panta unor atitudini ostile./TL maradjon továbbra is az általános informatív felügyelet keretében, az önök megfigyelése alatt, tekintettel arra, hogy örökös lázadó, aki könnyen az ellenséges magatartás talajára tévedhet.”

²⁰ Bihar MS I/B. Ügyosztály. Păun ügynök jelentése Nr.5180/1986.05.04. Felvevő: Mr. Căprariu; helyszín: lakás; időpont 19.30. Az ügynök többek közt kifejti, hogy Papp László, 217. február 17. sz. rendeletével kinevezte Tökés Lászlót segédlelkésznek Temesvárra. „Papp püspök úgy véli, hogy az általa tett gesztus bizonyos mértékben csökkenteni fogja a minket ért külföldi támadások okait. Ez volt Tökés László Temesvárra való kinevezésének a kizárólagos oka.” Ilyen adatok birtokába csak akkor juthatott az ügynök, ha ő maga a püspök. CNSAS Dosarul „Vasile” 8851V9. Papp László Păunnal való azonossága, illetve Eszenyei Gyula „Felszegi” ügynökkel való azonossága, kézírásuk mellett két másik jelentésből is egyértelmű. Păun ügynök 5100/005/1986.06.09. számú „feljegyzésében” többek közt ezt írja: „...D. László Papp I-a primit pe fostul vicar episcopal clujean Dr. Ștefan Tökés, împreună cu fiul său László, numit capelan în parohia Timișoara. – La primire a fost prezent și consilierul eparhial Iuliu Eszenyei, care la începutul anului curent a condus la Cluj-Napoca, convorbirile preliminare, la inițiativa episcopului Papp. (DPL fogadta a volt kolozsvári főjegyzőt, Dr. TI-t, fiával, L-val. A tárgyaláson jelen volt EGY kerületi tanácsos, aki az előzetes tárgyalásokat vezette Kolozsváron P püspök kezdeményezésére.) Felszegi ügynök 1441/00217/1986.06.10. sz. „feljegyzésében” ezt írja többek közt: „...Episcopul D. László Papp... m-a trimis la Cluj-Napoca și a oferit lui Tökés Ștefan numirea fiului său la o parohie...” (DPL püspök... elküldött Kolozsvárra és felajánlotta TI-nak, hogy kinevezi a fiát egy parókiára...) Păun ügynök idézett feljegyzésének végén Căprariu őrnagy megjegyzi intézkedésként: „Verificarea aspectelor relatate în notă prin inf. „FELSEGI” – ce a participat la înțînirea numitului TÖKEȘ cu episcopul Papp Laszlo – din Oradea (Ellenőrizni a feljegyzésben előadottakat Felszegi informátoron keresztül, aki részt vett PL váradi püspök találkozásán nevezett Tökéssel.) Minthogy a megbeszélésen nagyváradi részről csak a püspök és a tanácsos vett részt, az azonosság kétségtelen.

(...) Mă gândesc ca președ. Dep. Cultelor va trebui să-i dea lui răspuns.” (Elemazzük, mit veszítenénk és mit nyernénk, ha a Vallásügyi Államtíkárság beleegyezne Tökés tanulmányútjába. Arra gondolok, hogy a VÁ elnöke kell majd neki válaszoljon.)²¹ Az elemzés januárban meg is születik. Készítói Crăciun Mihai alezredes a Serv. II. vezetője és Bică Nicolae ezredes, „Speciális tiszt II.” (ofițer specialist II). Két részre osztják az elemzést:

I: Elérhető eredmények: Tökés László és Tökés István „lecsillapítása”; Tökésék lejáratajának fokozása a külföldi emigráció szemében; a klérus már létező gyanakvásának további táplálása a Tökés család iránt, mert „kokettálnak” a Securitatával; a románellenes és emberjogi propaganda mérséklése, beleértve a Reformátusok Világszövetségének „legújabb ellenséges akcióját”; a Kanadában élő legidősebb Tökés fiú, István magatartására is „pozitív befolyást” gyakorolna.

II. Esetleges negatív fejlemények: „ellenséges” szellemű interjúkat adhat, tendenciózus adatokat közölhet a romániai református egyházzal kapcsolatban, ahogy azt már megtette korábban is, ezeket viszont nagyrészt már ismerik Nyugaton; megtagadhatja a visszatérést, de mivel felesége, gyereke otthon marad, ez feltehetően megfontolásra készíti.

Konklúzió: javasolják Tökés László kiengedését tanulmányi ösztöndíjra. Elmenele előtt apjával együtt be kell hívatni a kolozsvári Securitatéra és „megdolgozni” (a „prelucra” kifejezést használják) kontrainformációs szempontból, román állampolgárként hogy kell viselkednie, míg külföldön tanul.

A „JELENTÉS javaslatokkal a VASILE-ügyben”, ugyanazt a megoldást kínálja. (Sem dátum, sem szám nincs rajta, de a ráírt kommentárokból kikövetkeztethető a kelte.) Rațiu ezredes kommentárja szerint nincs akadálya a kanadai útnak: „Să discutăm la tov. I. Cumpănașu²² ce se poate face.” (Beszéljünk IC-val, hadd lássuk, mit lehet tenni.) Más írással, kiolvashatatlan aláírással: „Am discutat în ziua de 13.01.88 cu tov. I. Cumpănașu și a fost de părere că nu avem ce pierde dacă i se dă aviz de plecare.” (Beszéltem IC-val 88.01.13-án és azon a véleményen volt, hogy elmenetelének engedélyezésével nem veszítünk semmit.)

Valószínű, a külföldre engedés előkészítésének egyik előfeltétele, hogy 1988. január 8-án Tökés László írásbeli „fogadalmat” tegyen Papp László püspöknek, hogy „nem avatkozik be” sem szóban, sem írásban más egyházak, illetve a Kolozsvári Egyházkerület ügyeibe. A Bihar megyei Securitate másolatot is küld erről a Központnak, Tănăsescu Tudor kapitánynak.²³

Február 3-án a Központ hivatalos levélben közli a bihari inspektorátussal, hogy – mérlegelve a helyzetből fakadó előnyöket és hátrányokat – úgy döntöttek, lehetővé teszik Tökés távozását, és a Vallásügyi Államtíkárság engedélyezze tanulmányi útját Kanadába.

²¹ A Bihar Megyei Securitate feljegyzése a Belügyminisztériumnak, Állambiztonsági Államtíkárság, I. Igazgatóság, II. Ügyosztály Bukarest (ezen túl Központ) Nr. I/B/CA/007313. CNSAS uo.

²² Ion Cumpănașu a Vallásügyi Államtíkárság elnöke, Lásd Molnár, 2001, 293. o.

²³ Vö. Molnár, 2001. 353, 466–468. o.

Megjegyzik, hogy a döntést abban a meggyőződésben hozták, hogy ezzel biztosítják a diszkreditálás folytonosságát, és növelik a Tőkés család iránti már létező gyanakvást, miszerint ezek „kokettálnának a szekuritáéval”, így csökkenni fog befolyásuk az egyházban. A külföldi út semlegesítené a románellenes propaganda magyar kisebbséggel kapcsolatos spekulációit, beleértve az RVSZ legújabb ellenséges akcióit. Szükséges továbbá Papp László püspök pozitív befolyása Tökésre, különös tekintettel a januári figyelmeztetésre. Úgyszintén szükséges az együttműködés a Temes megyei Securitatéval, hogy napirenden legyenek a célszemély álláspontjával és ténykedésével.²⁴

Tőkés azonban végül úgy dönt, nem fogadja el az ajánlatot. Attól tart, míg ő távol van, mást tesznek a helyére, vagy egyszerűen nem engedik haza, márpedig neki Erdélyben a helye.²⁵

Visszatérve a falurombolási terv előzményeire, ide sorolják Ceaușescu gigantomán elképzeléseit a hatalom új szimbolikus épületeiről. Először Bukarestben, az új kormányzati központ kialakításakor költöztetnek el egy műemlék jellegű ortodox templomot Bukarestben. Majd Erdélyben is próbálkoznak ezzel: Nagyváradon a Szent László templomot akarják eltávolítani. Kolozsváron szintén egy katolikus templom van útban, a korabeli Lenin utca végén, ahova egy panelnegyedet építenek a történelmi Hóstát helyére. Úgy tűnik, az erdélyi tiltakozások hatékonyabbak, mert a templomok a helyükön maradnak.

Egyik érdekes dokumentuma a kolozsvári tiltakozásnak az a levél, amelyet Bajor Andor író juttatott el a magyar konzulátuson keresztül a budapesti Egyházügyi Hivatalnak. Bevezetőben Bajor kifejti, úgy hallotta, hogy az MSZMP újabban érdeklődik az erdélyi magyarok sorsa iránt, ezért kéri az Egyházügyi Hivatal vezetőjét, továbbítsa levelét a magyar pártvezetésnek. Leírja, hogy az illetékes plébánossal közölték, Ceaușescu engedélyezte a templom elmozdítását. Ők viszont ezt nem kérték, válaszolta a plébános, így nem is egyezhetnek bele. Bajor: „Természetesen semmi feltűnőt nem látok abban, hogy Ceaușescu elnök úr stílusérzékét a román ortodox templomok és kolostorok mellett ez az épületegyüttes is zavarja. Mert engem viszont az ő stílusa zavar, amikor beszédeinek rövid szüneteiben köztársasági jogart barkácsol magának. Egy olyan korban, amikor a pápák fölösleges kelléknek tartják a hármaskoronát, Ceaușescu elnök úr egyre inkább úgy jelenik meg előttem, mint a szocializmus önkifejezésének világjelentőségű képzavara. Mi katolikusok természetesen tiszteljük Ceaușescu elnök úr fogalmait és fogalomzavarait. És még rá is érvényesítjük Jézusnak parancsát: adjátok meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami Istené. De nekem az az egyéni érzésem, hogy Ceaușescu úr egy idő óta már az Istennek illő részt is magának követeli. De azt nem adhatjuk neki, mert az kárhozatos volna, világiasan szólva pedig nevetséges.” Végül megkéri Miklós Imrét, hogy hozza az MSZMP tudomására a tényeket, „mert nálunk ilyenek és egyre ilyenebbek a tények.”²⁶

²⁴ Központ a Bihar Megyei Securitaténak, Nr. 121/BN/0073609/1988.02.03. CNSAS uo. A szöveg több pontban szó szerint megegyezik a januári belső elemzés érvelésével.

²⁵ Lásd a következőkben Petrescu ügynök 1988. november 29-i feljegyzését.

²⁶ 24/Szt/1988.03.18. Vékás Domokos főkonzul továbbítja Bajor Andor levelét Miklós Imréhez. MOL, uo.

Április 7-én a magyar külügyminisztérium nyilvánosságra nem hozott jegyzékben jelezte rosszallását a romániai fejleményekkel kapcsolatban. Ezzel a magyar–román kapcsolatok központi témájává vált a településrendezés terve, melyet Románia szigorúan belügynek nyilvánított. A magyar fél viszont úgy látta, a terv a román nemzetiségi politika tükrében nem értelmezhető másképpen, mint a nemzetiségek, mindenekelőtt a magyarok gyors asszimilációját célul tűző intézkedés. Az új külpolitikai irányvonal ebben az alapvető emberi jogok sérülését is ki tudta mutatni. Ezt pedig már nem lehet belügynek tekinteni a Helsinki egyezmény értelmében. A román terv megváltoztatását tehát, Magyarország, romániai diplomatáinak helyzet-elemzését elfogadva, a nyilvánosság erejével, illetve a nemzetközi közvélemény maga mellé állításával törekszik elérni.

Am a román pártvezetés rendíthetetlennek mutatkozik, sem a belső, sem a külső feszültségek nem készítetik irányváltásra, szokása szerint „bekeményít”. Április 29-én a Politikai Végrehajtó Bizottság kibővített ülésén, amelyen kormánytagok is részt vesznek, Nicolae Ceaușescu „történelmi” beszédet mond. Az utólag közölt szöveget elnevezik „áprilisi téziseknek”, hogy kétség se férhessen hozzá, a román kommunizmus újabb jelentős lépést tett a dogmatizmus útján. A tézisek megerősítik a vidéki társadalom gyökeres átalakításának tervét. Feltehetően ekkor született a döntés arról, hogy kezdeményezni fogják a magyar „testvérpárttal” a kapcsolatok „rendezését”, nyilván, a román párt szájíze szerint. A pártalapszervezetek és pártoktatás fél évig „tanulmányozza” a „szent” szövegeket, mintegy előkészítve, a négyezer küldött részvételével és a külföldi pártok tüntető tartózkodásával megtartott novemberi, központi bizottsági bővített plenáris ülést.

A bekeményítés egyik belső jele, hogy a külföldiekkel való kapcsolattartás feltételeit megszigorítják. A fontosabb állami intézményekben formanyomtatványokat köreznék, melyben kötelezik magukat a dolgozók, hogy a külföldivel felvett kapcsolatról tájékoztatják feljebbvalójukat. Hodicska Tibor bukaresti magyar ügyvivő feltételezi, hogy írásminta-vétel is lehet a cél, mert a formanyomtatványt saját kéz-írással kell lemásolni. Emlékeztet rá, hogy a 408/1985-ös törvényerejű rendeletben már szabályozták a kötelező jelentéstételt, de ezúttal ezt személyes felelősségre vonatósággal párosítanák. Az iratot a műszaki egyetemről szerezték be, ami arra mutat, a titkossági kör igen széles.²⁷

Joggal tart a bukaresti vezetés a román pártpolitika külföldi elítélésének beszivárgásától, mert még a szovjetek sem rejtik véka alá rosszallásukat. Barabás János Moszkvában Muszatov elvtárral „beszélget”. Utóbbi saját kezdeményezésre előadja, hogy szovjet pártküldöttség járt Romániában a litván másodtitkár vezetésével és nyíltan megmondta, nem helyesli a falvak összevonásának tervét. A Szovjetunióban megpróbálkoztak ezzel a második világháború előtt, de kudarcot vallottak. A parasztot érdekeltté kell tenni a termelésben, ez a helyes megoldás.²⁸ A bekeményítés a belső feszültséget is csökkentené, sikertelenül. Mind nemzetiségi vonalon, mind

²⁷ 81/Szt/1988.05.18. Hodicska Tibor jelentése. MOL, uo.

²⁸ 97/Rt/1988.05.18. Barabás János távirata Moszkvából. MOL, uo.

általános szinten, egyre nehezebb a totális hallgatást fenntartani. Sütő András író és Demeter János beadványban tiltakoznak a helységnevek kizárólagosan román nyelve ellen. Sütő személyesen adja le a KB-nál a tiltakozást, s annak szövegét elviszi a magyar nagykövetségre is. A beadvány szükségesnek tartja felhívni a figyelmet, hogy utoljára, a királyi diktatúra idején, az 1938-ban kiadott, hírhedt 11. dekrétum rendelkezett így.²⁹

A munkáselégedetlenséget jelzi, hogy 1988. május 18-án a brassói traktorgyárban az üzemi pártbizottság elé vonulnak a munkások és tiltakoznak az abszurd túlórátartás miatt, amikor be kell menni vasárnap is dolgozni, de nyersanyagellátási hiányosságok miatt mégsem tudnak termelni. Május 27-én szintén Brassóban, a textilgyári munkások akarnak a megyei pártbizottság elé vonulni, de a gyárat körülvérvő rendőrség megakadályozza a gyár elhagyását. Nyolc asszonyt letartóztatnak.³⁰

A bekeményítés külpolitikai iránya mindenekelőtt Magyarországot érinti. Május 9-én Szűts Pál nagykövet jelenti, hogy Ion Stoian, az RKP KB titkára váratlanul magához hívatta aznap 13 órakor, és átadta az RKP KB levelét. A rejtjeles táviratban közölt levél 13.40-kor érkezett a magyar külügyminisztériumba, ahonnan azt továbbították az MSZMP-hez, ahova 14 órakor meg is érkezett. A váratlan fordulatot jelző levél főleg vádakat tartalmaz: „...a Magyar Népköztársaság párt- és állami vezetőségének tagjai és más hivatalos személyek, különböző formában vitára bocsátják a román kommunista párt belpolitikáját, mind gyakrabban terjesztenek olyan munkákat..., amelyek meghamisítják a román nép történelmét. Elférdítve mutatják be pártunk nemzetiségi politikáját..., ami megengedhetetlen beavatkozás pártunk és államunk belügyeibe...” Minél magasabb szintű találkozót javasolnak.³¹

Június 22-ére készül el a Magyar Szocialista Munkáspárt válasza a román vezetés levelére. A magyar vezetés a magyar és nemzetközi közvéleményt Közleményben értesíti a fejleményekről. Ez közli, hogy májusban az RKP levelet írt, amelyben sérelmezik, hogy Magyarországon meghamisítják a román nép történelmét, „elférdítve mutatjuk be Románia eredményeit, a román párt nemzetiségi politikáját (...) A korábbi magyar javaslatokra a levél nem válaszolt.” A magyar fél konstruktív tárgyalásokat javasol, s a már korábban megfogalmazott elvi álláspontját fenntartja. Külügyi szakértői szinten kell előkészíteni egy miniszterelnöki találkozót.³²

²⁹ 84/Szt/1988. MOL, uo.

³⁰ 100/Szt/1988. június 8. Szűts Pál nagykövet jelentése. MOL, uo.

³¹ 84/Szt/1988. Szűts Pál jelentése MOL, uo.

³² *Közlemény az MSZMP és az RKP levélváltásáról. Népszabadság*, XLVI. évf. (1988. június 22., szerda) 149.sz. 5. o.

1988. JÚNIUS 27.

Közben minden titkosítás ellenére egyre több hír szivárog ki a területrendezés végrehajtását célzó intézkedésekről. A bukaresti magyar nagykövetségre „hitelt érdemlő forrásból” olyan információ jut el, hogy Hargita megye településrendezési tervét véglegesítették. Eszerint a 240 falusi településből 120-at számolnak fel. Köztük szerepel Énlaka, Csíkszentmihály, Siklód, Etéd, Csíkdelne stb. A korábbi csekélyebb rombolást előirányzó terveket rendre elvetették. Az is hírlik, hogy Rimnicu Vilceán Ceaușescu látogatásakor a konvojt 40, lelkesen éljenző, népviseletbe öltözött parasztból álló csoport közelítette meg, s mindegyikük dobott egy levelet a főtitkári gépkocsiba. A megyeházhoz érkezve derült ki, hogy azok a levelek nem hálaüdvözetek a román nép „nagy fiához”, hanem tiltakozások a településrendezés ellen. Ceaușescu dührohamot kapott, s többeket, köztük a megyei Securitate főnökét azonnal menesztette.³³

Ez utóbi típusú események, sem a román, sem a magyar sajtóban nem szerepelnek. A román lapok első oldala rendszerint valamilyen, a főtitkár vagy felesége nevéhez kapcsolódó eseményről tudósítanak, a lecsökkent oldalszám többi része állítólagos figyelemreméltó termelési eredményeket mutat be, míg az utolsó oldalon rövid hírekben szelektálják a román külpolitikát igazoló nemzetközi eseményeket. Viszont a magyar sajtó sorozatban hozza a magyar és a nemzetközi tiltakozásokat a „falurombolás” ellen. Elsők között tiltakozik a Magyar Zeneművészek Szövetsége, a Magyar Jogász Szövetség, a Magyar Írók Szövetsége. Utóbbi nemzetközi fellépést sürget a román településrendezés megakadályozására. Ide csatolt hír, hogy a Reformátusok Világszövetsége június 15-én szerdán, „felhívta a figyelmet arra, hogy azok a tervek, amelyek a romániai falvak több mint felének a felszámolására és helyettük agráripari komplexumok létesítésére vonatkoznak, a kisebbségi jogok drasztikus megsértéséhez vezetnek. Edmond Perret, a világszövetség svájci főtitkára levélben fordult Nicolae Ceaușescu román elnökhöz.”³⁴ Ugyancsak a Népszabadság június 17-i számában tudósít a menekültekkel kapcsolatos sajtótájékoztatóról, ezek szerint 4977-en kaptak letelepedési engedélyt. A 2. oldalon a német szociáldemokraták kritikája olvasható a román politika felé: „a román belpolitika mindinkább távolodik a helsinki záróokmány alapelveitől.” Sajtószemlében kiemelik, hogy először szól hozzá jugoszláviai magyar újság a kérdéshez. A 7 nap úgy értelmezi a településrendezést, mint ami „a leggradikálisabb lépés a beolvasttási politikában.” Ugyanitt (4. o.) tiltakozik a KISZ Központi Bizottsága és az Ügyvédi Tanács.³⁵

³³ 102/Szt/1988.06.13. Szűts Pál jelentése. MOL, uo.

³⁴ *Népszabadság*, XLVI. évf. (1988. június 16., csütörtök) 143. sz. 5. o.

³⁵ Megjegyzendő, hogy a külpolitika liberalizálódása mellett, a belpolitikában 1956 még mindig tabu. A *Népszabadság* ugyanezen számának 7. oldalán rendőrségi közlemény olvasható: „Csütörtökön a délutáni órákban az 1956-os októberi események idején akkor ellenséges tevékenységet kifejtő személyek csoportja és mások a rendőri szervek előzetes figyelmeztetése ellenére a budapesti Belvárosban gyülekeztek. Rend-

A Népszabadság már említett június 22-i száma közli a Magyar Szakszervezetek Országos Tanácsa „Népeket és nemzetiségeket nem lehet akaratok ellenére áttelepíteni” című felhívását, amelyet eljuttat a román szakszervezetekhez. A Magyar Tudományos Akadémia a világ tudományos közvéleményéhez fordul, járjanak közbe a román kormánynál. A Hazafias Népfront Országos Tanácsának Honismereti Bizottsága szintén publikálja felháborodását, akárcsak a Magyar Levéltárosok Egyesülete. Arról is értesülhet a magyar olvasó, hogy a helsinki folyamat bécsi utótálálkozójának határozattervezetét Románia elutasítja. Az emberi jogok betartásának vizsgálatát a belügyekbe való beavatkozásnak tekinti. Egyedül marad ezzel a véleménnyel. Következő napon az Országos Béketanács nyílt levele is olvasható ugyanott, amelyet „Románia békeszerető lakosságához” intéz (9. o.). A nemzetközi visszhangot a Bundestag határozata képviseli: felkéri Romániát, hogy biztosítsa a német és magyar nemzetiségek jogát kulturális hagyományaik és nyelvük ápolására (2. o.). Június 24-én közli a Népszabadság, hogy már az Új Kína hírügynökség is foglalkozik a romló magyar–román kapcsolatokkal. Ehhez társítva tudósít a lap a magyar emigráció június 23-án tartott washingtoni tüntetéséről, amelyen több száz USA-beli és kanadai magyar tiltakozott a Fehér Ház előtt az erdélyi magyar falvak tervezett megsemmisítése ellen.

Csúcspontja a magyarországi tiltakozásoknak a június 27-én tartott fáklyás felvonulás; ezen több tízezer ember vett részt. A párt hivatalos lapja, a Népszabadság, a tüntetésről igen visszafogottan tudósít. A 17 soros szöveg az MTI-re hivatkozva közli, hogy mintegy 30 ezer főnyi tömeg gyülekezett a Hősök terén, majd a román nagykövetség elé vonult, ahol a tüntetők petíciót szerettek volna átnyújtani, de azt nem vették át.³⁶ A Magyar Hírlap viszont első oldalon hozza a hírt: „Budapesten, a Hősök terén tegnap este 7 órakor megkezdődött az a demonstráció, amelyet a romániai falvak felszámolása elleni tiltakozásul szerveztek különböző állampolgári csoportok.” (...) A tízezreket megmozgató tüntetés nem Románia, vagy a román emberek, hanem a román vezetés intézkedései ellen irányult.”³⁷

A román vezetés kemény választ akar adni a történetekre. Mint korábban említettük, gondolkodtak egy hasonló tüntetés szervezéséről a bukaresti magyar nagykövetség előtt. De feltehetően a brassói eseményekből is okulva, vagy a Rîmnicu Vilcea-i történebből, a diktatúra utolsó két évében már tartanak attól, hogy ellenőrizhetetlenné válnak a tömegdemonstrációk. (Lásd még a december 1-jére tervezett gyulafehérvári demonstráció elmaradását is.) Végül is megelégednek azzal, hogy a román párt által létrehozott mameluk-szervezetet, a magyarul alig beszélő Gere

szerelemes jelszavakkal megpróbálták az általuk mozgósított mintegy 350–400 fős tömeget befolyásuk alá vonni. A rendőrség a közrend fenntartása érdekében megette a szükséges intézkedéseket. Ennek során előállították Rácz Sándor, Demszky Gábor, Hodosán Róza, Nagy Jenő és Égető Péter budapesti lakosokat.”

³⁶ *Népszabadság*, XLVI. évf. (1988. június 28., kedd), 155. sz. 9. o.

³⁷ *Tiltakozás a romániai falvakért. Demonstráció Budapesten. Magyar Hírlap*. 21. évf. (1988. június 28., kedd) 153. sz. 1. o.

Mihály vezette Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsát összeverbuválják egy „szigorúan ellenőrzött” tiltakozó gyűlésre (lásd 34. lábjegyzet). Különösen bosszantja a bukaresti vezetést, hogy június 25-én a budapesti román ügyvivőn keresztül közlik: tudnak a tervezett tüntetésről, és felszólítják a magyar felet annak betiltására, ám a magyar vezetés a véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozva nem hajlandó a kérésnek eleget tenni. Ennek ellenére a magyar külügyet váratlanul éri a precedens nélküli román döntés, amelyről a közvélemény 29-én értesül: „Ioan Totu, a RSZK külügyminisztere június 28-án bekérte Szűts Pál bukaresti magyar nagykövetet és közölte vele a román párt és állami vezetőség döntését arról, hogy a MNK kolozsvári főkonzulátusának működését azonnali hatállyal megszüntetettnek tekinti, s követeli, hogy a főkonzulátus személyzete 48 órán belül hagyja el Románia területét. A döntést a román településrendezési tervek elleni magyar tiltakozó megmozdulásokkal indokolták.”³⁸ Komoróczy István külügyi szóvivő újságírói kérdésre azt is kifejti, hogy „több más ország hozzánk hasonlóan vélekedik a településrendezés és bizonyos, a Romániában élő nemzetiségek sorsát érintő kérdésekről, de velük sem kapcsolatfelvétel, sem együttműködés nincs ez ügyben” (4. o.)³⁹.

A konzulátus felszámolására kiszabott 48 óra meghosszabbításáról hallani sem akar a román vezetés. A kiűritést komoly rendőri erők, környéklezárás és nem is leplezett ellenséges indulatok kísérik, odáig menően, hogy kikapcsolják a közüzemi szolgáltatásokat, ezzel lehetetlenné téve az épület normális körülmények közti átadását-átvételét. Nem nyilvánítták a válaszlépés részének, de feltűnő változást jeleznek a román határőrök magatartásában a magyar határőrizeti szervek. Megtízszereződik a visszafordított magyar állampolgárok száma, diplomáciai dolgozókat zaklatnak, átvizsgálják a diplomáciai postát, aminek súlyos következményei lesznek adott esetben romániai magyar értelmiségekre nézve, és román oldalon megszigorítják a határzónában való tartózkodás feltételeit.⁴⁰

A magyarországi reakció egyik érdekes megnyilvánulása Bodor Pál jegyzete a Magyar Nemzetben. A Román Televízió bukaresti magyar adásának egykori vezetője az új magyar politikai irány támogatására vállalkozik. „A magyar vezetés nem szervezte, nem szorgalmazta, nem kívánta ezt a tüntetést – a tegnapi Népszabadság, akárcsak a fővárosi pártbizottság újonnan megválasztott első titkárának, Jassó Mihálynak a televíziós nyilatkozata meg is kérdőjelezte, hogy ez a tömegmegmozdulás elősegíti-e a kétoldalú, konstruktív tárgyalások esélyeit. Abban igazuk lehet – szomorú tapasztalatok tanúsítják –, hogy olykor a legtisztább, legnemesebb magyar gesztus is hallat-

³⁸ *Bezárják hazánk kolozsvári főkonzulátusát. Magyar Hírlap.* 21. évf. (1988. június 29., szerda) 154. sz. 1. o. Szűts Pál bukaresti nagykövet 28-án hazaküldött, rejtjelezett távirata szerint nem csak a tüntetést, hanem Szűrös Mátyásnak, a magyar parlament külügyi bizottsága előtti felszólalását is nehezényezték a román vezetők, a nemzetközi normák súlyos áthágásának minősítve azt.

³⁹ Megjegyzendő, hogy a magyar lapok az épp ebben az időben zajló 19. szovjet pártértekezlet eseményeivel vannak tele. Az 1941 óta össze nem hívott fórumon, a magyar nyitási politika képviselőinek nem kis örömére, a gorbacsovi vonal megerősödött.

⁴⁰ *Tilalmak a romániai határzónában. Magyar Nemzet,* LI. évf. (1988. június 29., szerda). 154. sz. 4–5. o.

lan ingerültséget, heves támadást váltott ki.” Azt bizonyítandó, hogy a megmozdulás nem a románság, mint nemzet ellen irányult, leírja, hogy a román zászlóval felvonuló romániai menekülteket nagy tapssal fogadta a tömeg. Amely nem tömegként nyilvánult meg: „... ez a tömeg nemzetként viselkedett. Korszerű, európai, érett nemzetként...”⁴¹

Hogyan reagált minderre a külföld? Íme néhány példa a Magyar Hírlap és Magyar Nemzet június 29.–június 30-i számai alapján: *Nicolae Ceaușescu a román–magyar viszonyról. Nyilvánosságra hozták az RKP KB ülésén mondott beszédét.* Szerinte „... egyes sovinszta-nacionalista körök, azzal a céllal, hogy eltereljék a figyelmet a megoldásra váró problémáktól, olyan praktikákhoz folyamodnak, amilyeneket még Horthyék sem mertek volna megengedni.” *Osztrák aggodalom.* Fritz König, az Osztrák Néppárt (ÖVP) parlamenti frakciójának vezetője, sajtónyilatkozatban hangoztatta, hogy „az osztrák parlamentnek mielőbb foglalkoznia kellene a nyolcezer romániai falu felszámolásának ügyével, és Ausztriának ezt az aggodalmát nemzetközi fórumokon is szóvá kellene tennie.” „A Tanjug – példatlannak nevezte a kelet-európai országok kapcsolatának történetében a romániai magyar konzulátus kiutasítását, és először jelezte, hogy a településrendezés romániai szerb falvakat is fenyeget.” (MH) „A Tanjug – részletesen ismerteti a román nagykövetségnek szánt petíciót”. „Az ICOMOS – a Műemlékek és Történelmi Együttesek Nemzetközi Tanácsa – magyar bizottsága levélben fordult a nemzetközi szervezet elnökéhez, és tagszervezeteinek vezetőihez, tiltakozva Románia településrendezési tervei ellen...” „Románia politikáját bírálta Bécsben az amerikai küldött.” (MN)

Június 30-án közlik a magyar kormány hivatalos válaszát a főkonzulátus bezeratására. Őszi István külügyminiszter-helyettes bekéreti Ioan Chira ideiglenes ügyvivőt. A román diplomata a hivatalos írásbeli válasz elfogadását elhárítja. Viszont kénytelen meghallgatni a szóbeli közlést. Annak lényege, hogy Budapesten a lépést indokolatlannak és aránytalannak, történelmileg példatlannak tekintik: „(...) A román fél által indokul felhozott budapesti tüntetés törvényes keretek közötti megmozdulás volt az emberi jogok érvényesítése érdekében, a humanitárius kapcsolatok korlátozása, a romániai nemzeti kisebbségek hátrányos megkülönböztetése ellen. (...)”. A magyar kormány minden olyan nemzetközileg előírt lépést megtett, amely a magyarországi román képviselő zavartalan működését biztosította és biztosítja.⁴²

A kérdés ezzel nincs lezárva. Mind az Országgyűlés, mind az MSZMP érzékelteti, hogy az ellenséges román diplomáciai lépések ellenére, Magyarország hajlandó a kapcsolat normalizálására. Az Országgyűlés nyári ülésszakának záróülésén, Szűrös Mátyás javaslatára és előterjesztésében, a Magyar Országgyűlés állásfoglalásban fejezi ki hozzáállását a magyar–román viszonyhoz. Az állásfoglalást egy tartózkodással megszavazzák és eljuttatják a Román Nemzetgyűléshez: „Ez év március elején a RSZK-ban bejelentették az ezredfordulóig tartó, »nagyszabású« területrendezési program végrehajtásának megkezdését. (...) Az elhatározott tervek szerint a falvak száma a

⁴¹ Bodor Pál: *Hősök tere – június 27. uo.*

⁴² 0031676/1988. Őszi titkárság, MOL, uo.

jelenlegi 13 ezerről 5000-re csökkenne. E program hazánk lakosságában mélyeséges aggodalmat és nyugtalanságot, a széles nemzetközi közvéleményben megütközést és tiltakozást váltott ki. Országok parlamentjei, különböző pártok, társadalmi szervezetek, egyházak és közéleti személyiségek emelték fel szavukat. (...) A »szocialista fejlődésre« hivatkozva felszámolásra ítélt települések értékeinek megsemmisítése nemcsak a magyar, a német és más nemzetiségűeknek, hanem a román népnek is pótolhatatlan veszteséget jelentene. (...) A településszerkezet ilyen jellegű átszervezésével, »modernizálásával« egyúttjáró kényszerű lakóhely-változtatás, az áttelepülések összességében a nemzetiségeket korlátozó politika sérti az alapvető emberi, nemzeti, nemzetiségi jogokat, ellenkezik a humanizmus szellemével és a szocializmus eszméjével. (...) A Magyar Országgyűlés felhívja a Román Nemzetgyűlést arra, hogy az emberi jogok tiszteletben tartása szellemében tegyen meg minden erőfeszítést e súlyos problémának a megnyugtató rendezésére. Magyarország változatlanul kész az érdemi együttműködésre.⁴³

Az MSZMP nevében Grósz Károly nyilatkozik Pintér Dezsőnek a Magyar Hírlapban. Szerinte a románokkal az együttműködés többé-kevésbé zavartalan. „Az utóbbi időben mindnyájunkat meglepett annak a több mint tízéves gondolatnak a felújítása, hogy sokezer kistelepülést felszámolnak.” A magyar kormány nem áll szándékában megakadályozni az emberek érzelmeinek megnyilvánulását, „az aggodalmak, amelyek a nemzetközi megnyilvánulásokból érződnek, jogosak.” Magyar társadalmi szervek részéről felvetődött a javaslat, hogy nemzetközi fórum elé vigyék az ügyet, de az MSZMP vezetője a két fél közti rendezést látja helyesnek. Ő maga hajlandó Romániába utazni tárgyalásra, ha hívják, de eddig nem hívták. Nincs se menetrend, se időpont, se kommunikáció. Halvány remény, hogy Nicolae Ceaușescu úgy nyilatkozott, a román vezetés rendezni akarja a nézeteltéréseket.⁴⁴

A magyar vezetés nyílt, nyugati stílusú üzenetére a bukaresti vezetés, a maga körmondfont, bizánci beidegződései szerint reagál. A bukaresti magyar követség egy magyar nemzetiségű „kapcsolata” – aki nem mellesleg a bukaresti magyar televízióadás szerkesztője – „magánügyben” Gheorghe Rădulescunál jár, aki „egészen véletlenül” az Államtanács elnökhelyettese, az RKP Politikai Végrehajtó Bizottságának tagja. A beszélgetés folyamán a pártvezető, „mintegy véletlenül” a román–magyar kapcsolatokra tereli a beszélgetés fonalát. És az „egyszerű és gyanútlan szerkesztőnek” azokról a kérdésekről nyilatkozik, amelyek a román vezetést foglalkoztatják. Nicolae Ceaușescu rég gondolkodik azon, hogy ki kellene lépni a Varsói Szerződésből. Ez nagyban tágitaná Románia nemzetközi mozgásterét. A terv akár meg is valósulhat, nagyon hamar, ha a VSZ bármelyik tagja, a közelgő tanácskozáson bírálni merné Románia Magyarországgal kapcsolatos politikáját. A pártfőtitkár azt is tervezi, sőt úgy is lehet fogalmazni, ez már eldöntött tény, hogy ha Magyarország kitar „beavatkozó”

⁴³ *A Magyar Országgyűlés állásfoglalása a romániai „területrendezési programról”. Népszabadság, XLVI. évf. (1988. július 2., szombat) 157. sz. 2. o.*

⁴⁴ *Politikai szükségesség, erkölcsi kötelesség, hogy közvetlen párbeszédet folytassunk. Magyar Hírlap, 21. évf. (1988. július 2., szombat) 157. sz. 1–2. o.*

politikája mellett, panaszt tesznek az ENSZ-nél. A bécsi tárgyalásokkal kapcsolatban „nagyszabású” nyilatkozatra készülnek, amelyben kifejtik különvéleményüket. A szovjet politikát illetően Nicolae Ceaușescu kijelentette, hogy a gorbacsovi vonal megerősödése nem jelenti azt, hogy Románia nagyobb teret enged a szovjet befolyásnak. Arra kell figyelni, hogyan lehet „kimanőverezni” a szovjet kezdeményezéseket. Az USA és Nyugat-Európa fokozódó román bírálatait nem kell komolyan venni, azok pillanatnyi lecsapódásai az aktivizált sovén magyar politikának. A budapesti román nagykövetség vonatkozásában Ceaușescu nem véletlenül tett célzásokat. Azt tervezi, hogy ha nem is zárják be, két-három főre csökkentik a létszámot, s akkor a kölcsönösség címén a bukaresti magyar követség létszámát is korlátozni lehet. „Úgyis elegen vagyunk Magyarországon” – zárta le a témát a pártfőttitkár (valószínű a hírszerzők jelenlétére utalva). A „kapcsolat” első dolga volt „természetesen”, hogy felkeresse a magyar nagykövetséget, s átadja az információkat. Szűts Pál kommentárja szerint ezt üzenetként is fel lehet fogni, de provokációként is. Volt rá precedens, hogy a román vezetés így „üzent”. Akkor a közvetítő a már nyugdíjas Fazekas János volt, az RKP vezetésének tagja. Ezúttal azonban a „közvetítő személye (Mag Péter)” felveti a dezinformáció lehetőségét is.⁴⁵

A román politikával szembeni nemzetközi ellenszenv fokozódását jelzik a médiamegnyilvánulások. Nikola Gurilovics szerb történész a belgrádi televízió július 2-i adásában aggodalmát fejezi ki a romániai délszláv falvak sorsa miatt. Meglepette a román vezetés „drasztikus álláspontja”. A lengyel televízió a Magyar Hírlapnak adott Grósz-interjú alapján értékeli a magyar–román viszonyt. A spanyol El País szintén ezt az interjút ismerteti. A The New York Times „Románia lerombolása” címen vezércikket közöl július 2-án, amelyben kemény kritikával illeti Ceaușescut. Az Európai Parlament július 7-i határozatában elítéli a „román kormánynak a nemzeti kisebbségek, kivált a magyar nemzetiség ellen irányuló brutális politikáját”. Öt Bundestag-képviselő Romániában jár, de az előzetes terv ellenére nem fogadja őket Ceaușescu. Semmilyen emberjogi, nemzetiségi és a területrendezéssel kapcsolatos kérdéssel nem kapnak választ.⁴⁶

Ellenben a román szervek a nemzetközi felháborodást követően, meghátrálás helyett, a területrendezési munkálatok felgyorsítására adnak utasítást. A sajtót megbízzák, hogy győzze meg a lakosságot a határozat humánus voltáról, „ezzel párhuzamosan a belügyi szerveket utasítják, hogy a nemzetiségi, valamint a leginkább macskakodó területek (pl. Máramaros, a mócok lakta vidékek stb.) lerombolásra ítélt településein gyűjtsék össze a 15–20 leghangosabban elégedetlenkedőt, különböző előnyök beígéréssel le kell őket csendesíteni. Amennyiben ez a módszer nem jár eredménnyel, úgy nyolc hónapos katonai szolgálatra vezényeljük a zavargókat Bukarestbe. *(Féltetően azokra a kiemelt építkezésekre irányítanak őket, ahol főleg munkaszolgálatos katonákkal és rabokkal dolgoztatnak. A nyolcvanas évek végén gyakorlattá vált, hogy kisebb bűncselekményekért nem börtönbe, hanem munkaszolgálatra vezé-*

⁴⁵ 121/Rt/88.07.06 Szűts Pál jelentése MOL, uo.

⁴⁶ Magyar Hírlap 1988. július 4., 8., 11-i számai.

nyelték az elkövetőt. – MJ) Ha ily módon sem sikerül célt elérni, úgy a leginkább elégedetlenkedő településeket hagyják magukra. Ez azt jelenti, hogy gyakorlatilag ezeket kiiktatják az ország vérkeringéséből...⁴⁷

⁴⁷ 102/1/Szt/1988.07.07. Szüts Pál jelentése MOL, uo.

PETRESCU ÜGYNÖK SZERINT VALAMI KÉSZÜL...

Románia lakossága a román–magyar vitáról, a nemzetközi közvélemény reakcióiról, a román kormányhoz intézett tiltakozásokról épp oly keveset tudhatott, mint a településrendezés tényeiről. De az állásfoglalás készítői is csak igen vegyes információkkal rendelkezettek arról, hogy mi zajlik a világban emberjogi vonalon, például a bécsi utókonferencián, illetve a magyar–román viszony elmérgesedésének nyugati megítéléséről. A Román Televízió és Rádió, valamint az írott média, központi pártutasításra nem közölhetett még csak híreket sem, az ún. kényes külpolitikai témákról.⁴⁸ E sorok írója például érezte, hogy valami nincs rendben a konzulátussal, mert Magyarországra történő, folyamatban lévő áttelepülésének intézését, amelyet Kolozsváron kezdett el, Bukarestben kellett folytatnia, de hogy miért ez a változás, arról csak jóval a bezárás után szerzett tudomást. A Magyar Televízió és a Kossuth rádió, amelyet Románia határmenti területein viszonylag jól lehetett fogni, sokkal szűkörűbb publicitást biztosítottak a magyar–román kapcsolatok feszültségeinek, mint a magyar sajtó. A magyarországi és egyéb külföldi sajtótermékek pedig alig juthattak el a romániai lakossághoz. Ilyen körülmények között, úgy tűnik, meglepetést és nem csekély izgalmat váltott ki a román állambiztonság köreiből egyik Beszterce-Naszód megyei ügynökük júliusi jelentése.

PETRESCU⁴⁹ ügynök jelenti, hogy kb. tíz nappal korábban meglátogatta Tőkés László temesvári lelkész feleségétől, ugyanis szabadságát tölti. Adott pillanatban négyyszemközi beszélgetésre invitálta, amelyben kifejezte iránta érzett megkülönböztetett bizalmát. Átadott neki egy általa fogalmazott és gépelt levelet, amelyet ugyanígy megkapott 13 megbízható református lelkész, hogy olvassák fel egyszerre az ország mind a 13 esperességében a szeptember 5-i rendes egyházmegyei gyűlésen.

A levél felhívja a lelkészeket, hogy kérjék a két egyházkerület vezetését, állítsanak fel bizottságot azon kérdések orvoslására, amelyeket a területrendezési terv végrehajtása felvet. A bizottság feladata lenne a terepszemlével egybekötött kármegállapítás, ahol lerombolják a falvakat, illetve az állami szervekkel való egyeztetés új templomok építése ügyében, az állam költségén. A levél a hívek egybentartását, a lelkészek számának a korábbi szinten tartását is követeli. Tőkés azzal indokolta az akciót, hogy

⁴⁸ 116/Szt/1988.06.27. Szűts Pál nagykövet jelentése arról az utasításról, amely június 14-én hangzott el, a román tv-híradások előtt, amely szerint „csökkentsék minimálisra a bécsi találkozóval foglalkozó híradásokat... utalásszerű formában se tegyenek említést az el nem kötelezett országok tervezetéről, sőt a találkozóval kapcsolatos román álláspont ismertetését is ki kell hagyni a műsorokból... E tiltás teljes egészében érvényes a magyar–román kapcsolatokról szóló hírekre.” MOL, uo. 88. doboz.

⁴⁹ Az informátorok, célszemélyek, ügvek fedőneve az eredeti dokumentumokban így, nagybetűsen szerepel.

nem lehet mindent a külföldtől várni, „nekünk” is tennünk kell valamit. *(Ez arra is utal, hogy a temesvári lelkésznek az átlagnál pontosabb információi voltak a nemzetközi tiltakozásról, feltehetően szülein, bátyján keresztül. – MJ)*

Tőkés László arról is beszámolt, hogy apja nyaralójában töltött tíz napot Kovászna megyében, ahol a levelet egy megbízható, a sepsiszentgyörgyi esperességhez tartozó lelkésznek is átadta. Ugyancsak személyesen adta át egy a kolozsi egyházmegyéhez tartozó lelkésznek. *[Itt némi, Petrescu jelentéseiben elég gyakori ellentmondás látszik, a befejezett tényként közölt 13 megbízás, és az itteni 2 darab között. – MJ]* Ha netán a Securitatehoz kerülne az információ, akkor tudni lehet, hogy csakis a 13 közül árulta el valaki. Tőkés azt ajánlotta, hogy csakis a szeptember 5-i alkalommal olvassák fel, ne később. Amennyiben az elnökség megvonná a szót a felszólalótól, az sem baj, mert úgyis ki fog derülni, hogy mit szándékozott felolvasni. Tőkés azt tanácsolta Petrescunak, hogy Csernák Béla „Matei”-ban (Szentmáté) szolgáló lelkésznek is mutassa meg a levelet, s kettőjük közül valamelyik olvassa fel a dési ülésen.

A tartótitst megjegyzése: Tőkés László nacionalista-irredenta titkos akciók szerzőjeként ismert (Contrapuncte, Oponenții/Ellenpontok, Ellenállók); Tőkés István neki az apja; Csernák Béla nacionalista-irredenta tevékenység miatt DUI (Dosar de Urmărire Informativă/Informativ Megfigyelési Dosszié) megdolgozás alatt áll. Az ügynöknek azt tanácsolják, mondja azt Tőkésnek, hogy nem olvashatja fel a levelet, mert a feleségét, aki a tanügyben dolgozik, nem akarja „kellemetlen helyzetbe” hozni.

Gui Ioan ezredes, a Serviciul I. (I. Ügyosztály) megyei főnöke hozzáfűzi: „Informația prezintă interes, elementul trebind de acuma la acțiuni care probabil i-au fost sugerate de cineva din exterior sau din țară (vezi relațiile sale cu cei din acțiunea CONTRAPUNCTE). (...) a se evita o eventuală desconspirare rezultând ca discuția a fost doar în doi. / Az információ érdeklődésre tart igényt, mert úgy tűnik az „elem” olyan akciókra készül, amire feltehetőleg kül- vagy belföldi valakik biztatják (lásd kapcsolatait az ellenpontosokkal)... el kell kerülni feltétlenül a lelepleződést, ami abból származhat, hogy a beszélgetés négy szemközt folyt.”

A megyei Securitate főnöke is ráírja kéziratos kommentárját: „Să se urmărească cu toată răspunderea evoluția situației și în funcție de indicațiile Dir. I.-a se vor întreprinde măsurile împreună și cu Sec. jud. Timiș, Cluj, Bihor pentru contracararea acestor acțiuni. / A helyzet alakulását teljes felelősséggel kell kísérni az I. Igazgatóság indikációinak megfelelően a kolozsvári, temesvári, Bihar megyei Securitatéval karöltve, az akció visszaverése érdekében.”⁵⁰

⁵⁰ Beszterce-Naszód MS kísérőlevele Központnak, PETRESCU ügynök jelentéséhez. Nr.NS/0014375/1988.07.27, ikt. 28-án. Felvevő maior Nechiti Simion, helyszín TRAIAN ház. Rațiu ezredes kommentárja: „Locul Crăciun și ofițerul din problemă urgent la mine pentru analiză. Am cerut la Timiș și a venit cu DUI șeful de serv. Veniți să discutăm./C alezredes és a probléma szakértője azonnal hozzám elemzésre. Megkértem Temest, és megjött a dossziéval az ügyosztály főnöke. Jöjjenek megbeszélni!” Fent: „Si cl Pop. I./ Pop I ezredes is.” CNSAS uo.

Hogy a történet jobban érthető legyen, érdemes megismerkedni néhány háttérinformációval, mindenekelőtt a Securitate által használt terminológiával. A CNSAS például elkészítette a Securitate szakzsargon-szótárát, ami honlapjáról letölthető. Két mozaikszó közül vagy az egyik, vagy a másik minden ügynöki feljegyzésen előfordul: SIG=Supraveghere Informativă Generală (Általános Informatív Felügyelet), a kevésbé veszélyes célszemélyek megfigyelését jelentette. A DUI=Dosar de Urmărire Informativă (Informatív Nyomozati Dosszié), a veszélyes „elemek” kiváltsága volt. Jó tudni például, hogyan jön létre rendszerint az ügynöki jelentés. A szakszó erre: „NOTA” vagy „NOTĂ INFORMATIVĂ” (érdekes módon a Securitate írógépeinek többsége nem tartalmazza a román ABC sajátos nagybetűit), aminek a magyar titkosszolgálati szakzsargonban leggyakrabban a „feljegyzés” a megfelelője. A jelentés a tartótiszt és az informátor közti beszélgetés eredménye. Megtörténik, hogy az informátor a kérdést is lejegyzi. Olyan is van, hogy a beszélgetést magnóra veszik, s a jelentés a hangfelvétel alapján készül. A szöveget a tartótiszt fogalmazza meg, gyakran szó szerint egyes szám első személyben idézi az ügynököt, anélkül, hogy ezt jelezné. (Ez sokszor igencsak értelemzavaró tényező.) Rendszerint, gépelés után felolvassák, s az ügynök kézjeggyével hitelesíti.⁵¹ Párhuzamosan: több román kifejezést is használnak az információszolgáltatókra: sursă, informator, agent. De a célszemélyt is sursának hívják például, amikor lehallgatásról van szó, és az általa mondottakat lejegyzik. Ha a beszélgetés eredetileg nem románul hangzott el, jelzik, hogy fordításról van szó. (Rendszerint nem a „traduce”, hanem a „reda” kifejezést használják, ami feltehetően azt jelzi, nem szó szerint fordítanak, hanem csak azt „adják vissza”, amit lényegesnek tartanak.) A feljegyzésen, az ügynök fedőnéven kívül szerepel: a tartótiszt neve és rangja, a jelentés dátuma, gyakran az is, hány órákor találkoztak, a jelentés helyszíne, a gépelő monogramja, aki leggyakrabban nem azonos a tartótiszttal, a példányszám, iktatószám. Az iktatószámában mindig szerepel a tartótiszt monogramja. A bukaresti központba küldött, vagy onnan érkező iratokra, gyakran magát a szöveget elfedő módon jegyezték fel utasításaikat, kommentárjaikat, többnyire olvasható kézírással azok, akik azt látták. A magyar nevek és fedőnevek írásában rendkívül pontatlanok és következtelenek a Securitate iratai, több jel szerint a személyi adatokra épülő nyilvántartásban való keresést, azonosítást ez megnehezítette. A megyékből a Központba küldött anyagok végén az irat készítője összefoglalja a benne szereplő célszemélyeket, az ügynökre bízott feladatot, adott esetben, hogy milyen kiképzésben részesült az ügynök a feladat végrehajtására, a célszeméllyel szemben foganatosítandó intézkedéseket. Ezek az adatok a legárulkódóbbak az ügynök személyére nézve, mert a jelentésben említett nevek közül itt csak azok jelennek meg, akiket megfigyelnek, itt tehát kiostálódnak a feljelentettek közül azok, akik szintén „kapcsolatban állnak” a Securitatéval, csak az informátor nem tud róla. (Gyakran meg is jegyzi a tartótiszt, hogy XY feljelentett, a mi kapcsolatunk.)

⁵¹ A Vasile-dossziében szereplő több mint 40 ügynök közül mindössze három jelent saját kézírásával: Păun=Papp László püspök, Felszegi=Eszenyei Gyula személyzeti tanácsos és Avram=Kovács Imre lelkész.

Gyakran egyik ügynököt „ellenőrzik” a másikkal, ami szintén lelepleződéshez vezethet. (A Vasile-dossziében ilyen a Papp László–Eszenyei Gyula páros.) Van, amikor egy eset kapcsán, a beszervezett, személyi kartotékjának másolata is bekerül az iratok közé, mintegy az illető megbízhatóságának bizonyítékaként. (Ilyen Péter András ügynök, akit sokszor Péter Jánosként, máskor egyszerűen Péterként emlegetnek, alias Csutak Csaba Vilmos kolozsvári esperes majd főjegyző esete.) Sokszor egyszerű logikái, kizárásos alapon is megállapítható az ügynök kiléte. Petrescu–Farkas így azonosítható be, többek közt, az 1986. február 7-én kelt jelentése alapján, amelyben az ökümenikus imahetet úgy állítja be, mint valami törvénytelen, magyarkodó akciót. Farkas ügynök közli azoknak a nevét, akik Molnár Levente Árpádnál és Gáll Mihálynál szolgáltak, illetve, hogy ő, Farkas, miről beszélt vendéglátóival. Ha összehasonlítjuk a két névsort az, aki mindkét helyen vendégeskedett, csak Bányai Ferenc rettengeti lelkész. Farkas–Petrescu nagyon fontos a Securitaténak; a Vasile-dossziében megjelenő több mint 40 ügynök közül egyedül az ő jelentéseire írták rá, szinte minden alkalommal, az érintett tisztak és fórumok figyelmébe ajánlva: minden lehető módon óvni kell az ügynököt a lelepleződéstől. A feljegyzés végén rendszerint az I/A Ügyosztály vezetőjének (megyei szinten ide tartozott a „magyar nacionalista-irredenta tevékenység”), sok esetben a megyei Securitate vezetőjének, néha a megyei belügyi inspektorátus főnökének az értékelése is szerepel. A „több szem többet lát” elve miatt az ügyvitel elég nehézkes lehetett, esetenként egy-két hét is eltelt, míg az ügynöki feljegyzés, vagy fontosnak ítélt kivonata Bukarestbe jutott. A sürgősnek minősített ügyeket telefonon és/vagy telexen is jelentik a Központnak, s majd azt követi a vonatkozó írásos anyag.

Ez utóbbi történet a Petrescu emlegette levéllel. (Aki minden jel szerint azonos Farkas informátorral, hiszen Petrescu olyan dolgokra utal, amelyek Farkas jelentéseiben is szerepeltek. Feltehetően konspiratív okból keresztelték át, tartva attól, amit a célszemély Tökés időnként meg-megszellőztetett, hogy neki van embere a Securitate soraiban is.) A fordítás időt igényelt. A kísérőlevélben megemlíti, hogy Petrescu ügynök augusztus 2-án Temesvárra utazik, hogy újabb adatokat szerezzen a levéllel kapcsolatban, különös tekintettel azokra a lelkészekre, akik belekeveredtek ebbe az akcióba. Visszatérte után újabb jelentést ígérnek. A kísérőlevelet személyesen az I-es Igazgatóság vezetőjének, Rațiu ezredesnek címezték. A kézzel ráírt kommentárok, nemigen értelmezhetők.

Maga a fordítás kézzel írott, igen gyenge, az eredetit félreértelmező, az egyházi terminológiát nem ismerő szöveg. Összevetve a később készült, kiváló Kovászna megyei fordítással, értékelhetetlen. Utóbbi igen pontos, az eredetihez szellemében és stílusában is hű szöveg.⁵²

Miközben az állambiztonság ellenőrzi a tervezett belső tiltakozásról szóló információkat, a magyar nagykövetség megszerzi a Maros megyei településrendezési tervet. A marosvásárhelyi építészeti intézetet bízta meg a megye a tervkészítéssel,

⁵² Beszterce-Naszód MS kísérőlevele az aradi állásfoglalás fordításához Központnak. Nr. I/NS/0014275/1988.08.01. CNSAS uo.

onnan származik az összevonandó, megmaradó és felszámolandó települések listája. (Az eredetinek tűnő, román nyelvű lista „existent/létező” és „propus/javasolt” kategóriákba besorolt helységnevek mellett, kézzel beírt magyar helységneveket is tartalmaz.) Noha nincs jóváhagyva, öt százaléknál nagyobb változtatást nem tartanak valószínűnek. 487 faluból 221-et tartanak meg, 226-ot lebontanak vagy összevonnak. A létező 91 községközpontot 76-ra csökkentik. „Az utóbbi időben tapasztalt kifinomultabb módszerekre utalnak azok a sajtó számára múlt héten adott utasítások is, amelyek szerint a „sistematizare” kifejezés helyett a „modernizálás”, illetve „településfejlesztés” kifejezéseket kell használni. Utasították a központi lapok főszerkesztőit, hogy lényegesen kevesebbet foglalkozzanak a témával és különösen, hogy írásaikban ne tegyenek említést a főtítkár „Áprilisi téziseiben” elhangzott azon részre vonatkozóan, ahol N. Ceaușescu a program végrehajtásának egyes időrendi szakaszairól beszél.”⁵³

A gyanú miatt (a 43. lábjegyzetben említett) Bukarestben sürgősen összehívott szakusgyűlés, miszerint a temesvári lelkész újabb akcióra készül, lezajlik. A temesvári illetékes tiszt által személyesen Bukarestbe vitt Tőkés-dossziét visszaküldik Temesvárra, a kiértékeléssel együtt. Az elemzés eredménye, szabadon idézve, hogy a Tőkés László lelkész, „nacionalista-irredenta” tevékenységének felfedezésére és ellensúlyozására foganatosított intézkedések általában lehetővé tették az „operációs helyzet urálását”. Az Állambiztonság közbelépésének köszönhetően sikerült megosztani Tőkés László új környezetét. Így a lelkész kénytelen volt régi erdélyi kapcsolatai felé tájékozódni. Jelzésértékű e tekintetben a beszterce-naszódi Securitate kapcsolatrendszerébe tartozó PETRESCU ügynök feljegyzése, miszerint VASILE célszemély reábizott egy „felhívó-levelet” (scrisoare apel), amelyet bizonyos erdélyi lelkészeknek címzett.

Ezután az elemzés idézi szinte szó szerint Petrescu jelentését, miszerint a levél arra biztatja a református lelkészeket, hogy tömegesen forduljanak a kolozsvári és nagyváradai püspökségekhez, követelve, hogy alakítsanak két bizottságot. Ezek feladata a szisztematizálási tervből fakadó, azon következmények megállapítása lenne, amelyek sértik az egyház érdekeit, s amelyek orvoslásáért majdan az állami hatóságokhoz fordulhatnak. Tőkés kijelentette, hogy az ország mind a 13 esperességébe juttatott a levélből, azzal a meghagyással, hogy a szeptember 5. után tartandó tájékoztató-gyűléseken olvassák fel azt.

Az új „operatív helyzet” megelőző és ellensúlyozó komplex intézkedési csomagja mellett, figyelni kell a következő problémákra:

1. Fokozni kell az informatív kontroll támadó jellegét mind a célszemély, mind közeli kapcsolatainak irányában, a jelzett szövegek lehetséges birtokosainak felfedezése érdekében. Az ügynökök kapjanak pontos felvilágosítást a célszemély szándékairól, azzal a meghagyással, hogy beszélgetéseikben tematizálják a magyarországi ellenséges cselekményeket a román szisztematizálási tervvel kapcsolatban, valamint a vonatkozó kommentárokat.

⁵³ 102/3/Szt/1988.08.05. Hodicska Tibor ideiglenes ügyvivő jelentése MOL, uo. 86. doboz.

2. A Belügyminisztérium I. Igazgatóságának bevonásával, a kolozsvári Securitate-val együttműködve tisztázni kell ezt az információt STELIAN⁵⁴ ügynök „újrahasznosításával” (refolosire), akiben a célszemély megbízik.

3. Fokozott figyelmet kell fordítani Tőkés László külföldi kapcsolataira, beleértve a magyar emigráció képviselőit és a budapesti ellenzéket, annak kiderítése céljából, hogy mostani „kezdeményezése” (iniciativa) mögött nem állnak-e külföldi reakciós körök, vagy a magyarországi református egyház.

4. Együttműködés az Unitea Militară 0200-zal (határőrség belügyi részlege) és az „S” különleges egységgel (levéllenőrzés) annak megakadályozására, hogy TL kijuttassa külföldre a „felhívó-levelét”, s ezzel megelőzzék a szimpátia- és szolidaritási megnyilvánulásokat.

„Mínthogy a DUI VASILE az adott problematikában (*magyar nacionalista-irredenta tevékenység – MJ*) egyike a jelentős ügyeknek, fedezésben kell tevékenykedni, állandóan konzultálva a mi egységünkkel (*az I-es Igazgatósággal – MJ*), amely más intézkedéseket is kezdeményezett és koordinál a Tőkés László által tett kijelentések ellenőrzésére és azok kártékony hatásának megelőzésére”. (Tollal még ráírták Rațiu Gheorghe és Crăciun Mihai aláírásai után, hogy mellékelik Tőkés László levelének xerox-másolatát, nyilván a birtokukban lévő elég rossz fordítást.)⁵⁵ Összegezve, a Belügyminisztérium, s így a Temes megyei Securitate már augusztus 10-én szövegszerűen is ismerte az aradi állásfoglalást.

Közben PETRESCU ügynök megjárta Temesvárt és augusztus 10-én jelenti is a tapasztaltakat. Augusztus 4-én háromszor látogatta meg Tökést. Reggel nem tudtak beszélni, mert a pincében átalakítási munkák folytak, egy imaterem létrehozására, a lelkésznek ott jelen kellett lennie. Délben szintén foglalt volt, az épületben lakó TOMI orvos volt nála, aki sofőrködik Tökésnek, mert a lelkésznek kocsjá van, de jogosítványa nincs. Kettejük beszélgetéséből kiderült, hogy mindketten a magyar kormány politikáját támogatják a román–magyar nézeteltérések viszonylatában, ennek ellenére Tőkés nem említette a szeptember 5-re tervezett akciót. Egy elsőéves temesvári teológus is jelen volt. (Itt a margón: „De stabilit cine este” – valószínű ezért született augusztus 16-án egy jelentés Tosszó Árpádról.) PETRESCU szerint az ifjú teológus Tőkés befolyása alatt áll.

Este 6-ra hívta vissza Tőkés az ügynököt. Megvacsoráztak, majd kb. kétórás családi beszélgetés után a lelkész átküldte a feleségét és a gyereket egy másik szobába, s megkérdezte, mit döntött PETRESCU. Ő a Securitate utasításának megfelelően válaszolta, hogy tanügyben dolgozó feleségének állását nem kockáztathatja. Közölte,

⁵⁴ STELIAN-ügynök nem más, mint dr. Bartha Tibor „volt kolozsvári, jelenleg Budapesten élő ortopéd főorvos, jeles orgonaművész”, aki „házasság révén a Tőkés családba is bekerült, hogy aztán intim emberi kapcsolatait is titkosszolgálati adatgyűjtés hasznára kamatoztassa...” Tőkés László „Közlemény”-e, 2007. december 5. Stelian-ügynök „feljegyzései” valóban a Tőkés család és kapcsolataik bensőséges ismeretéről, és a Securitate iránti lelkes, kezdeményező szolgálatkészségről tanúskodnak. Viszont a dossziében nincs nyoma annak, hogy STELIAN-t ténylegesen bekapcsolták volna az ügybe.

⁵⁵ Központ a Temes MS. Nr. 121./TT/0067324/1988.08.09. A jelzett fordítás nincs a dossziében. CNSAS uo.

hogy Csernák Béla, noha egyetért az akcióval szintén nem vállalja, mert neki már régebb óta ügyei vannak a szervekkel, s a testvére nemrég kint maradt nyugaton. Csernák azt javasolta, olyan embert kellene keresni, akinek nincs „múltja”, akit nem figyel a Securitate.

Korábbi véleményének ellentmondva (*amikor Tőkésnek tulajdonította a levelet*), most külön kihangsúlyozza, hogy Tőkés „mindig többszámaban beszélt, igyekezett meggyőzni, hogy nem egyedül cselekszik, a közlendőket mindig többszámaban mondta, hogy „mi úgy döntöttünk, hogy ilyen módon cselekszünk” (... „noi am hotărît să acționăm în acest mod”). Szintén a korábbiakkal ellentmondásban, ezúttal azt mondja, hogy Tőkés csak a tizenhármak felének tudta eljuttatni a levelet. PETRESCU volt a harmadik, aki tud róla. Egy valaki azt mondta Tőkésnek, hogy amit „mi” tervezzük, másodlagos jelentőségű, de ha megjelennek a bulldozerek, mozgósítani fogja az egész falut, románokat, magyarokat egyaránt. Azt mondta, „tartsam meg a levelet, de a továbbiakban ne konzultáljak senkivel, meg kell őrizni a teljes diszkréciót.” Ennek ellentmondva, azt is mondta volna Tőkés, hogy „elolvasás után írással alá más lelkéssel is, hogy egyetértenek a kifejtett eszmékkel, és küldjem el a kolozsvári püspökségnek. Ha ez megtörtént, azonnal értesítsem telefonon.” (Itt megint a jelentések állandó félreértést hordozó szerkesztési módjával állunk szemben, az I. személy és a III. személy jelöletlen váltakoztatásával, de az is lehet, hogy a tartótsízt értette félre a mondottakat.) „Ha csak egy esperességben is sikerül felolvasni, az is eredmény, kijuttatja a szöveget külföldre, hogy megtudják, „mi elkezdünk cselekedni.” Egy Tőkés szerint a megbízhatatlan kántor családjának az érkezése szakította félbe a beszélgetést.⁵⁶

Csatolt megjegyzésként, a témától külön, az ügynök fontosnak tart egy olyan mozzanatot, amivel azt az ötletet adja a Securitaténak, hogy a Tőkés családi életét tegyék tönkre. PETRESCU szerint célszemély megkérte őt, mondja azt a feleségének, Editnek, hogy nem ismeri a várost, ezért szeretné, ha a lelkész elkísérné a rokonokhoz. Ugyanis ő, meg szeretne még látogatni valakit, akiről Editnek nem kell tudnia. A célszemély élelmiszereket pakolt össze, s 22 óra tájban együtt elhagyták a parókiát. PETRESCU úgy tudja, célszemély nem fogad külföldieket a parókián, mert tudatában van annak, hogy megfigyelés alatt áll.

Feladat az ügynöknek: Allapítsa meg, ki tud a levélről a kolozsvári és a dési egyházakban.

Intézkedés: a feljegyzést megküldeni Központnak; ADAM, LUKACS és NAGY informátorok bevetésével megismerni az „elemek” (*minden bizonynal nacionalista-irredenta – MJ*) tevékenységét.

Gui ezredes egyetért a javaslattal, de szükségesnek tartja a temesváriakkal is közölni az infót, ő személyesen fog Pele őrnaggyal beszélni, aki felel ott az ügyért. Nagyon óvatosan kell eljárni, nehogy az informátor lelepleződjék.

Bunta Florian ezredes, a Securitate megyei főnöke is hozzáfűzi a véleményét: Na-

⁵⁶ Nem kizárt, hogy a „megbízhatatlan kántor” megbízást teljesítve érkezett, a központi intézkedési terv keretében, épp Petrescu ellenőrzésére. Lásd a Központ négy pontos intézkedési tervének zárómondatát.

gyon fontos Petrescu feljegyzése, jelenteni kell „operatív” módon személyesen Rațiu ezredesnek. Az említett informátorokat eleinte nem kell konkrét feladattal ellátni, csak később, a források minőségétől függően kell konkretizálni. Nagyon szigorú információellenőrzés alá kell vonni minden az ügyben számításba vehető veszélyes személyt.⁵⁷

Feltehetően az augusztus 9-i elemzésben emlegetett „más intézkedések” egyike a „FELJEGYZÉS a VASILE-ügyben fogantatosított intézkedésekről”, amely mintegy összegzi, a már korábban megkezdett országos intézkedés-sorozatot. Készítője Tănăsescu Tudor kapitány, aki az ügy központi szakértője lehetett, szignója ez előző irat felzettjén is olvasható. Rajta van az igazgatóság vezetőjének, Gh. Rațiu-nak az aláírása: de acord (egyetérték).

Tartalma a következő: PETRESCU ügynök információjának ellenőrzésére és tisztázására a Központ felvette a kapcsolatot minden megyei kirendeltséggel, ahol reformátusok élnek, a református egyház informatív ellenőrzésének fokozására. Külön kérték, hogy az informátor lelepleződése, s a célszemély kezdeményezésének esetleges pozitív visszhangjának elkerülése érdekében, nagy gonddal járjanak el. Az ügyben „használt” ügynököknek nem szabad tudniuk pontosan miről van szó, feladatuk a magyarországi románellenes megmozdulások és a szisztematizálási terv érintőleges felvetése környezetükben.

„A jelzett kontextusban, augusztus 6-ig találkozókát kell létrehozni azokkal az informátorokkal, akik a specifikus környezetben, helyeken és egységekben reális lehetőségekkel rendelkeznek, ahogy alább következik (magyar fordításban, az eredeti hibákat megtartva):

1. Kolozsvár „PETER” – esperes, Kolozsvár-Napoca municípium
– „NAGY” – titkár
– „DEJARUL” – esperes, Dés
– „IANOS” – titkár
2. Nagyvárad – „SELFEGY” (minden bizonnal Felszegi) – Püspökség
– „SEMES”
– „MOLNAR”
– „GYÖRGY” – protopopiat
– „KISS”
3. Szatmár – „BADEA SIMION” – lelkész
– „CIOBANU” – lelkész
4. Zilah – „SORI” – esperes
– „DOBRESCU” – volt esperes
5. Nagybánya – „GASPAR” – esperes

⁵⁷ Beszterce-Naszód MS kísérőlevele Petrescu ügynök jelentéséhez Központnak. Nr. I./NS/0014275/1988.08.11. Rațiu kommentárja: „urgent analiză impreună cu cazul tatălui său./sürgősen kielemezni az apja ügyével együtt”. Felvevő: maior Nechiti Simion, helyszín jelöletlen. CNSAS uo. A megjegyzés szerint társszerzőként mindenekelőtt „VASILE” apjára, Tökés Istvánra gondoltak.

6. Arad – „DENES” – lelkész
– „BENESCHI” (máshol Bereski) – lelkész
– „CSABA” – esperes
7. Sepsiszentgyörgy – „JOLD” (máshol Zsolt) – esperes
– „MAROSI” – lelkész
8. Brassó – „AIUDEANU” – esperes
– „MURESAN” – lelkész-esperes (?) („preot protopop” funkció nem létező, feltehetően az esperesi segédlelkésként kell itt érteni)
9. Maros – „CAROL” – esperes, Marosvásárhely
– „MATHE DESZIDERIU” – lelkész, a Dicsőszentmártoni Esperesség Vezetőtanácsának tagja (?)
10. Hargita – „JOSZEF” – lelkész
– „SANDOR” – lelkész
11. Gyulafehérvár – „OLARI” – lelkész
– „RADULESCU” – lelkész, Enyed

Úgyszintén a Vallásügyi Államtitkárságon keresztül közbe kell lépni, hogy a szeptember első felére tervezett tájékoztató konferenciákat halasszák későbbre és azokon olyan hazafias témákat tárgyaljanak, amelyek felmutatják azokat a nemes célokat, amelyek a falusi települések szisztematizálási terveinek elkészítésében vezérelték pártunkat és államunkat. Leszögezzük, hogy figyelmeztettünk arra, semmilyen intézkedést ne foganatosítsanak a megkerdezésünk nélkül.⁵⁸

A szó szerint idézett lista és kapcsolódó szövegrészlet alapján nyilvánvaló, hogy a listán szereplő ügynökök fedőneve összehasonlítva a feljegyzéseken lévő fedőnévvel, pontatlan. Viszont, amikor tisztséget is szerepeltetnek a név mellett, egyértelműen beazonosítható. Nagyvárad esetében csak azt lehet tudni, hogy az öt ügynökből három a püspökségen, kettő az esperességen dolgozik, de státusukat nem közlik. Az is világos, hogy nem a református esperességek központjai, hanem a megyei Securitaték voltak mérvadóak. Az intézkedési feljegyzés arra is egyfajta magyarázatot ad, hogy miért nem akadályozták meg a felhívás felolvasását Aradon. A „megdolgozott” informátorok nem tudhatták pontosan, mit keresnek. Másik tényező lehet, hogy a két típusú – egy havi adminisztratív, és egy negyedévi tájékoztató, eligazító – gyűlés között nem tettek különbséget. Feltehetően úgy gondolták, a negyedévi tájékoztató konferenciákra tervezték az „összeesküvők” a felhívást. Ezt a feltételezést alátámasztja az ezután idézendő kommentár Zsolt, Kovászna megyei informátor feljegyzéséhez, illetve a temesvári Securitate, egy októberi jelentése a Központhoz, amelyben a szeptember 30-i aradi tájékoztató konferenciát „havi gyűlésnek” nevezik.⁵⁹ Jelzésértékű

⁵⁸ Nr.121/TT/005122/1988.08.12. CNSAS uo.

⁵⁹ Temes MS Központnak. Nr.I/A/BS/0033936/1988.10.17. CNSAS uo. „Tot din discuția celor doi a rezultat că „VASILE” împreună cu MOLNAR IANOS și preotul BERES din SINTEAN, județul Arad, cu ocazia ședinței lunare la protopopiat din 30 septembrie de la ARAD, au conceput în comun acțiunea

ellentmondás, hogy az augusztus 12-re datált dokumentum, augusztus 6-i határidőt említ jövő időben („vor fi realizate întilniri...”). Valahol „fent” rákérdezhettek, hogy is áll a nyomozás, és gyorsan fel kellett mutatni egy nagyszabású akciót?

A „más intézkedésekhez” tartozhatott a célszemély telefonjainak lehallgatása is. Az viszont furcsa, hogy a jelzett periódusról mindössze egy lehallgatási jegyzőkönyv kivonata szerepel a dossziében, illetve egy, az ügghöz kapcsolódó „feljegyzésben” hivatkoznak arra, hogy az információt lehallgatással szerezték (lásd 53. lábjegyzet), de már a szeptember 6-i állásfoglalás után. Az említett telefonlehallgatási jegyzőkönyv a Tökés László és apja, Tökés István közti távbeszélgetés kivonatát adja. Hogy ismeretes legyen, hogy is néz ki egy ilyen, szószerinti „visszafordításban” idézem:

„A célszemély felhívja Kolozsvárt – az apjával beszél, megkérdezi, hogy hallgatta-e előző este a KOSSUTH rádió híradását.

Vasile: – Magáról beszéltek, azt mondták, hogy Angliában egy újságban közöltek egy levelet, amely a romániai vallási élet aspektusait elemezte, a konklúzió az, hogy hívni kell (érthetetlen szó), mert a két püspök együttműködik a (érthetetlen szó), és elmondhatom, hogy háromszor is említették Apa nevét.

Apa: – Köszönöm, hogy szóltál, én nem hallgattam. Hány órakor volt az adás?

Vasile: – A 23 órai hírek alkalmával a Kossuthon, nagyon érdekes volt. Említették a kényszernyugdíjazást, és mindenféle fontos kérdést BBC-stílusban, nagyon pontos magyarázatokkal. Azért hívtam fel (Apát), hogy ne mástól kelljen hallania.”⁶⁰

preconizatã pentru 6 octombrie a.c./Kettejük beszélgetéséből az is kiderült, hogy „VASILE” MOLNAR IANOS-sal és SZENTLEÁNY papjával BERES-sel együtt tervezték el a folyó év október 6-i akciót.”

⁶⁰Jegyzőkönyvi kivonat „VASILE” célszemély T.O. anyagából C-2080. Temes MSNr.R004113/1988.08.12 Központban iktatva 14-én. Egyetlen példány. Visszaadta (redat): Pop Rodica őrmester.

AZ ARADI TALÁLKOZÓ

Míg a Securitate megpróbálja szorosabbra húzni a hurkot a gyanúsított körül, a magyar diplomácia élénk figyelemmel kíséri lehetséges szövetségeseit a „falurombolás” elleni küzdelemben. A bonni magyar nagykövetség a német útkeresést elemzi. Az 1978-as titkos egyezmény értelmében évente Romániából 12 ezer német telepedhet ki az NSZK-ba. Ezért a fogadó ország 100 millió márkát fizet Bukarestnek. Az ötvenként megújításra kerülő szerződés 1988 júliusában lejár. Az áttelepülések költségei, segélyekkel együtt 1983-ig, az első megújításig, másfélmilliárd márkára rúgtak. 1986-ban 40 ezren hagyták el Romániát, 1987-ben 80 ezerre emelkedett a kitelepülők létszáma, 1988 első felében pedig már elérte a 87-es szintet. Tehát a falurombolás híre felgyorsította a menekülési szándékot. Az NSZK lakosságát a növekvő állami kiadások egyre jobban aggasztják, fokozódik az ellenszenv az erdélyiek iránt. Ugyanakkor attól is tartanak, hogy a románok az egyezmény megújításakor a maximális bevételre fognak törekedni. Noha a parlament június 22-én egyhangúlag elítélte a falurombolási tervet, az ötszöri diplomáciai közbenjárás eredménytelensége láttán megoszlanak a vélemények arról, hogy miképpen lehetne hatni a román politikára. A bonni magyar nagykövet egy listát is mellékel a felszámolandó településekről, amit a „nemzetközi emberi jogi bizottság Frankfurtban működő NSZK-szekciója” bocsátott rendelkezésükre. A lista telex-formátumban készült, a halvány betűk és az ékezetek hiánya miatt szinte olvashatatlan, egyes nevek mellett magyar megfelelőt is közöl zárójelben.⁶¹

Romániában, a Székelyföldön és Bánátban már a végrehajtás előkészítésével kíséreltezenek: „Hargita megyében, Csíkkarcfalván, megjelentek az első sokszorosított kérvény példányok, amelyekben az illető székely gazda kéri háza lebontását, és egy új, modern, városias lakótelepi lakás kiutalását. Maga a községi párttitkár szivárogtatta ki a hírt... ezért kellene falugyűlést tartani. Ennek tudatában senki sem jelent meg. Hasonló körülmények közt bojkottálták Csehétfalván és Siménfalván is a néptanácsi gyűléseket. Bánátban nagyjából azonos tartalmú kérvényeket próbálnak aláírni Szapárfalva, Igazfalva, Bódófalva lakóival is, egyelőre nem sok sikerrel... a bánati román falvak lakosai közt igyekeznek nacionalista propagandával célt elérni...”⁶² Pár nappal később már lista is érkezik Hargita megyéből a követségre a lerombolásra kijelölt településekről. A lista nyilván másolat, 110 falu szerepel rajta, a bukaresti jóváhagyás és végrehajtási utasítás azonban még nem érkezett meg. Főleg Udvarhelyszéki kistelepülések szerepelnek rajta, viszont sok olyan helység is, ahol középkori műemlék templomok vannak.⁶³

Majd kéthónapnyi kommunikáció-hiány után váratlan esemény történik a magyar-román viszonyban. Augusztus 25-én Nicolae Ceaușescu déli 12 órára magához

⁶¹ 106/Szt/1988/1988.08.12 Dr. Horváth István nagykövet jelentése. MOL, uo.

⁶² 232/Rt/1988.08.24. MOL, uo.

⁶³ 137/Szt/1988.08.24. Hodicska Tibor ügyvivő jelentése. MOL, uo.

hívhatja Szűts Pál bukaresti nagykövetet és közli vele, többek közt: „Azért hívtam személyesen..., hogy magam hangsúlyozzam a kialakult helyzet rendkívül súlyos voltát. Úgy ítéljük meg, hogy a két ország párt és állami vezetésének leghatározottabb fellépése szükséges a jelenlegi helyzet túlhaladása érdekében. Ezért javaslom, hogy nagyon rövid időn belül, az elkövetkezendő néhány napban kerüljön sor főttkári találkozóra Nagyváradon vagy Aradon. Ha Grósz elvtárs kívánja, a helyszín lehet Bukarest is. A holnaputánál kezdődő szombat–hétfő időszakra gondolok, utána nemzetközi kötelezettségeim vannak. A helyzet súlyossága indokolja a találkozó magas szintjét. Remélem... Grósz elvtárs is átérzi a javaslat realitását...” A nagykövet hozzáfűzi, hogy Diplomáciai Testületből származó információk szerint Ceaușescu legközelebbi nemzetközi találkozója az október 4-i szovjetunióbeli látogatása.⁶⁴

Augusztus 26-án sürgősen összehívják az MSZMP KB Politikai Bizottságát, ahol „nemzeti konszenzus alakul ki” azzal kapcsolatban, hogy el kell menni Aradra, bármi is legyen a román vezetés szándéka. Tíz pontba foglalt tárgyalási témát határoznak meg, amire vonatkozóan Grósz felhatalmazást kap.⁶⁵ A delegáció tagjai még Szűrös Mátyás és Major László KB-titkárok, valamint Szűts Pál bukaresti nagykövet.

A magyar küldöttség szombaton, augusztus 27-én Szegedre utazik, ott tölti az éjszakát a megyei pártbizottság vendégeként, s másnap reggel korán, fél hétkor indul Aradra. Ceaușescu Arad megyei látogatással tölti a szombatot, beszédében igyekszik megnyugtatni a megyeieket, hogy a szisztematizálási terv végrehajtásakor tekintettel kell lenni a helyi sajátosságokra (ismertették volna vele a lelkészek aradi állásfoglalásának tervezetét?), és tartózkodni kell az erőszakos megoldásoktól.

A határon a magyar delegációt Ion Stoian KB-titkár fogadja. Grósz kérdésére, hogy mennyi időt szántak a tárgyalásokra, azt válaszolja, hogy tudomása szerint, az egész nap rendelkezésre áll, de majd a két vezető dönt a kérdésben. A tudósító Kanyó András megjegyzése: „A találkozóznak az idő rövidege miatt nem volt forgatókönyve”.

Újabb, némileg megalázó meglepetés, hogy a magyar küldöttséget román rendszámú kocsikba ültetik át, ezzel megfosztják őket a biztonságos beszélgetés lehetőségétől. Aradig egyetlen egy szembejövővel sem találkoznak, tehát az ötven kilométeres nemzetközi utat lezárták. A magyar rádió és a román hírközlő szervek már előző nap bejelentették a találkozót, így az érkezéskor pár száz érdeklődő verődik össze az aradi városháza körül, ahol államfőnek kijáró tiszteletadással, díszszázaddal várják a magyar küldöttséget. A tudósító megjegyzése szerint ebből arra lehetett következtetni, hogy a román vezetés sokkal inkább kirakatrendezvényt tervezett, mint tényleges munkatárgyalást. A csak tolmácsok jelenlétében tartott négy szemközti tárgyalások gyakran szakították meg az ún. plenáris ülést. A tíz pontból kettőtől – a konzulátusok kölcsönös újra megnyitása, a településrendezés – a románok nem voltak hajlandók tárgyalni. A menekült-kérdés felvetette családgyesítési gondokra úgy reagáltak, hogy senkit sem küldenek el Romániából, de aki el akar menni, nem tartóztatják.

⁶⁴ Rejtjelezett távirat ér. 1988.08.25. iktatva 002402/2/1988.09.15. MOL, uo.

⁶⁵ Kanyó András: *Józanul, felelősséggel. Népszabadság*. XLVI. évf. (1988. szeptember 1., csütörtök). 209. sz. 3. o.

Húsz ország tévé- és rádióriporterei, lapok tudósítói várnak a szomszédos Astoria Szállóban berendezett sajtóközpontban a sajtóértekezletre. Itt azonban csak általánosságok hangzanak el. Amiben egyetért a két pártvezető, hogy a találkozó hasznos volt, de maradtak olyan kérdések, amelyekben nem történt közeledés. Grósz hangsúlyozza, hogy a szóbeli megállapodás hitelét az azt követő tettek garantálhatják. Kanyó „kemény vitá”-nak minősíti a csak szóbeli megállapodással végződő, közös közlemény nélküli, este hétkor befejeződő kilencórás tárgyalást. Megható momentumnak nevezi, hogy a hazafelé tartó magyar küldöttséget a kivilágítatlan falvak út mellett összegyűlt lakosai tapssal, éljenzéssel búcsúztatják.⁶⁶ Nyilvánosan is megtörténik a találkozó kiértékelése a magyar televízió augusztus 30-i, esti híradójának adott interjúban, aminek nyilván az is a célja, hogy a romániai magyarokat is tájékoztassák, már persze, ahol lehet fogni az adást. A delegáció tagja, Major László MSZMP-szóvivő nyilatkozik, beszámol a 10 pontról, arról, hogy miről nem tárgyaltak a románok, s hogy Grósz Károly a sajtótájékoztatón is kijelentette, a szóbeli megállapodást tetteknek kell követnie. A találkozó azért volt hasznos, mert jobban megismerték egymás gondolkodását.⁶⁷ A korábban már idézett Kanyó András által írt kiértékelésben a 60-as évekre visszamenőleg ismerteti a román–magyar viszony alakulását, különös tekintettel a román párt kisebbségi asszimilációs politikájára, amelynek végére, azt hitte a magyar pártvezetés, sikerült pontot tenni Kádár János és Nicolae Ceaușescu 1977-es debreceni–nagyváradai találkozásán. Az ott aláírt 21 pontos megállapodást azonban a román fél nem tartotta be. A magyar diplomácia nagyvonalú magatartását a román vezetés gyengeségnek értékelte, és most meglepődött és felháborodott azon, hogy a magyar politika felvállalta a határon túli magyarság érdekvédelmét.

Tovább gyűrűznek a nemzetközi tiltakozások. Érdekes mementó a csehszlovákiai magyarság tiltakozása a falurombolás ellen. A pozsonyi főkonzulátuson keresztül több megmozdulásról is tájékoztatják a magyar illetékeseket. 1. A CSEMADOK levélben fordult a SZIKP és a CSKP főtítkáraihoz, amelyben kifejezte aggodalmát a 7000 romániai falu felszámolásának tervével kapcsolatban. A jelzett vezetők személyesen is fogadták a magyar szervezet képviselőjét. Kifejtették, hogy jogosnak tekintik az aggodalmat, de a magyar és román pártok közt megoldandó ügynek tekintik a kérdést, és nem kívánnak beavatkozni. 2. 35 szlovákiai magyar és két szlovák író közös elítélő nyilatkozatot ír alá, amelyet Magyarországon kérnek publikálni, mert otthon erre nincs lehetőség. 3. Az Őrsújfalui VII. Honismereti tábor 290 résztvevője tiltakozást küldött a prágai román követségnek.⁶⁸

A nyugati megmozdulások közül kiemelkedik az ottawai román nagykövetség előtt, nem csak magyar emigránsok részvételével megtartott tüntetés. Szervezője, Sheila Finestone képviselő, aki augusztus 19-én fel is szólalt a parlamentben és átnyújtotta egy 100 állampolgár által aláírt petíció szövegét. Ugyanekkor felhívást is közzétettek magyar, francia és angol nyelven, amelyben november 15-re a brassói

⁶⁶ *Népszabadság*, XLVI. évf. (1988. augusztus 29., hétfő) 206. sz. 1., 3. o.

⁶⁷ Uo. XLVI. évf. (1988. augusztus 31., szerda) 208. sz. 1., 3. o.

⁶⁸ 33/Szt/1988.08.31 Várad Lajos pozsonyi konzul jelentése. MOL, uo.

munkámegmozdulás évfordulójára szervezendő tüntetésre szólítanak fel. Ennek célja – a magyar szövegváltozat szerint – „tiltakozni a romániai terror és a mester-ségesen előidézett éhínség ellen; a 8000 falu lerombolása és az ebből következő deportálások ellen; a kisebbségek erőszakos beolvasztása ellen; a mesterségesen szított pogrom-hangulat ellen.”⁶⁹

Új fejlemény a nyomozásban, hogy a mozgósított informátorok egyike, a listán JOLD-ként szereplő, valós fedőnevén ZSOLT, alias Pásztori Tibor sepsiszentgyörgyi esperes⁷⁰, a vele tartott kiképzést (instructaj) követően, bevitte a felhívást. Elmondta, hogy augusztus 26-án, Tőkés Erzsébet kolozsvári tanárnő érkezett hozzá és testvére, László részéről „körlevelet” hozott, amely a szisztematizálási tervvel kapcsolatos megállapításokat tartalmaz. A jelentés román fordításban közli a memorandumot. Lényegesen szövegjobb fordítás, mint a beszerce-naszódi. Ebben az esetben azonban, nem a jelentés érdemel figyelmet, hanem a ráírt véleményezések. A tartótiszt kommentárja szerint az anyag elemzése nyomán újabb találkozót beszéltek meg az informátorral, hogy kiképezzék a további viselkedésre. Azt is javasolja, osszák meg az információt Temes és Kolozs megyékkel. A Lazăr Mihai őrnagy kommentárja mellett a margóra, majd utána az üresen maradt féllapra, ugyanazzal a kézírással a következő megállapításokat írták: „În acest sens am ordonat noi măsurî, dar Tov. nu face nici un fel de referire.” („Új intézkedésekre adtunk parancsot, de az Elvt(társ) nem reagál sehogy.”) Majd: „În caz, conf. discuției Tov. Col Rațiu și Col Ioniță trebuia ca sursa să se prezinte la Episcopul de Cluj, să prezinte „apelul”. La încercările sursei ca acest Episcop să-l primească, acesta nu s-a arătat dispus. Mai mult, a plecat în concediu. În aceste condiții sursa s-a retras justificat de teama desconspirării. Ca urmare nu mai este posibil a se urma filiera de informare cu „apelul” a Dep. Cultelor prin Episcopul reformat de Cluj, începîndu-se realizarea unei alte modalități de prevenire ca acest document să fie făcut public la unele din ședințele de îndrumare din luna septembrie care se vor desfășura în cele două Episcopate reformate din Cluj și Oradea. – Se va aplica combinația concepută cu S. I. A. Timiș și Episcopul de Oradea.” („Rațiu és Ioniță ezredesekkel folytatott megbeszélés értelmében az ügynöknek jelentkeznie kellett volna a kolozsvári püspöknél, hogy bemutassa neki a »felhívást«. Az ügynök kísérletei ellenére a püspök nem volt hajlandó fogadni. Sőt mi több, szabadságra ment. Ilyen körülmények között az ügynök visszahúzódott, joggal tartva a lelepleződéstől. Következésképpen az a nyomvonal, hogy a »felhívásról« a kolozsvári református püspök értesítse a Vallásügyi Államtitkárságot, nem volt tovább követhető. Elkezdődött tehát egy másik megelőző módszer megvalósítása, annak érdekében, hogy a dokumentum ne kerüljön nyilvánosságra a kolozsvári és nagyváradi református püspökségek területén a szeptemberre tervezett eligazító gyűlések egyikén. A Temes megyei I/A Szolgálat és a nagyváradi püspök által elképzelt kombináció lesz alkalmazva.”⁷¹

⁶⁹ 81/Szt/1988.09.01 Dr. Bányász Rezső nagykövet jelentése. MOL, uo.

⁷⁰ Zsolt ügynök Pásztori Tibor esperessel való azonosságának bizonyítékeként lásd Petrescu ügynök 1988. november 29-i feljegyzését.

⁷¹ Kovászna MS kísérőlevele Zsolt informátor feljegyzéséhez (fordítás) Központnak. Nr. 1/

Összegzésképpen a kommentárból világossá válik, hogy a Securitate nem akart közvetlenül beavatkozni az ügybe, hanem a Vallásügyi Államtitkárságon és az egyházi vezetőkön keresztül szerette volna semlegesíteni a „veszélyt”, konkrétan a „dokumentum nyilvánosságra kerülését”. Minthogy a jelentések a kolozsvári egyházkerületből érkeztek, ugyanabból a kerületből származott a gyanúsított is, ők maguk nyilvánították sikeresnek a Tőkés elszigetelését célzó, új környezetét azon megosztó tevékenységüket, amelyre a sepsiszentgyörgyi esperes és a kolozsvári püspök látszott alkalmas eszköznek. Nagy Gyula püspök azonban – egyelőre kiderítetlen okból – nem fogadta esperesét, sőt szabadságra ment. Tehát másik megoldást kellett keresni. Hogy a „magyar nacionalista-irredenta” ügyekkel foglalkozó Temes megyei Belügyi Inspektorátus I-es Ügyosztálya és Papp László nagyváradi püspök mit talált ki, egyelőre írott nyomát nem találni. Nagyon valószínűnek látszik, hogy a gyanúba hozható gyűléseket kutyulták össze, mert itt is „eligazító” és nem közigazgatási-adminisztratív gyűlést emlegetnek. Egy viszont biztos, tervük nem sikerült. A dokumentum nyilvánosságra került. Az is figyelmet érdemel, hogy noha tudtak Zsolt jelentéséről, egy teljes hét telt el az információ bukaresti bekéréséig-értékeléséig. Feltehetőleg a váratlanul közbejött aradi csúcstalálkozó nemzetbiztonsági biztosítása ideiglenesen elvonta a Securitate figyelmét és erőit az egyéb feladatokról.

A Scânteiaiban szeptember 4-én cikk jelent meg, amelyben értékelik az aradi találkozókat. Ennek lényeges része, hogy a magyar pártfőtitkár „elismerte”, minden pártnak saját ügye belpolitikájának kialakítása és ide tartozik a román városok és falvak fejlesztésének programja is; továbbá, hogy Grósz Károly nem volt jól tájékozódott, s a megbeszélések során más megvilágításba kerültek ezek a kérdések. A követi jelentés úgy érzékeli, útját akarják állni minden további megbeszélésnek, mert „a két ország között nem létezik semmiféle probléma. A mesterséges problémákat csak a magyar sajtó és tömegtájékoztatás teremti.” A cikk válasz a Népszabadságban megjelent Kanyó András-írásra és „próbakőnek” szánták, ahogy azt szeptember 5-én, a főszerkesztőknek tartott eligazításon, Constantin Olteanu, sajtóért felelős KB-titkár, PVB-tag kifejtette. Ha a magyarok leállítják a „románellenes kampányt”, román részről is békülékenyebb hangot kell megütni. Ha változatlan a magyar magatartás, azonnal válaszolni kell, mégpedig az illető lap romániai „párjában”. Így például a Magyar Nemzet párja az Előre lett, a Népszabadságé a Scânteia. Olteanu merészebben fogalmaz, mint a Scânteia, szerinte a magyar politika „nyíltan ellenforradalmi vonalat képvisel” és az aradi megállapodást „álnokul megszegve” nem teljesíti ígéreteit. Az Elena Ceaușescu személyes felügyelete alatt szerkesztett Scânteia, más aspektusban radikálisabb Olteanunál: az egyetlen olyan területet – a gazdaságot – is megbírálja, amelyen korábban az együttműködés bizonyos fokig működött: „Az RKP és népünk nem ért egyet a magyarországi gazdasági reform számos aspektusával, amelyek negatív következményekkel járnak.”⁷² Hogy semmi jó nem várható a román politikától, azt egy jellemző anekdotával támasztja alá a követi jelentés: a román rádió

LM/001734/1988.09.03. A feljegyzés száma 620/00722/1988.08.27. CNSAS uo.

⁷² *Népszabadság*, XLVI. évf. (1988. szeptember 5., hétfő) 212. sz. 2. o.

és televízió, amely legfontosabb híreit a pártlap nyomán sugározta, az aradi találkozóról szóló tudósításában kihagyta a hírek közül azt a táviratot, amelyet a Scânteia augusztus 30-i számában címolddal közöl, az aradi eseményekkel párhuzamosan. Azt hitték, valami tévedés történhetett, ugyanis a Szilágy megyei Felsőegregy község Ceaușescuhoz írt távirata a „horthy-fasizmus ördögkúti mézárlásáról emlékezik meg”. Kissé bizarrnak tekintették a társítást, az aradi találkozóval, de senki sem mert dönteni. Végül a tévéigazgató Olteanutól kért tanácsot, Olteanu pedig szintén nem értve a helyzetet, magához Elena Ceaușescuhoz fordult. A „nagyasszony” tájékoztató közölte, fel van háborodva, hogy a reggeli tv-rádió hírekből kihagyták a táviratot, pedig azt az ő személyes utasítására közölte a Scânteia.⁷³

Szeptember 6-án megtörtént Aradon a felhívás felolvasása. Szeptember 7-én a gyűlés javaslaival kiegészítve Tökés László személyesen vitte be az aradi esperességre.⁷⁴ Szeptember 9-én Tökés Lászlót, szeptember 10-én Béres Jánost és e tanulmány íróját is kihallgatták a püspökségen, külön-külön, majd együtt. Tizenkettedikén megkapták a püspök írásbeli intését. A Securitate PETRESCU ügynök kissé pontatlan, Tökést meglehetősen sötét figurának feltüntető további jelentéseiből informálódott a történet utóéletéről. Az iratokon szereplő szekusfeljegyzések arra utalnak, volt némi belső vita, felelőskeresés a kudarc nyomán, bár a kudarc esetleges konkrét elemzése eddig nem került elő. Az sem világos, volt-e további tervük az érintettekkel? Feltehetően, mivel sem a magyar sajtó és diplomácia, sem a romániai magyar világi értelmiség nem állt a felhívás mellé, megelégedtek a további megfigyeléssel.

Érdemes még felidézni a kor politikai légkörének megidézésére az 1988-as év magyar–román diplomáciai viszonyának néhány mozzanatát, illetve bemutatni az ügyszökhöz kapcsolódó szekus-iratokat.

A bukaresti magyar diplomáciai képviselőnek az erdélyi egyházakkal kapcsolatos ritka információi közé tartozik Gál Lajos katolikus esperes beszámolója egyháza problémáiról. „Az évről-évre fokozódó szűkítések elleni fellépés gyanánt a római katolikus egyház tavaly és tavalyelőtt is memorandumot juttatott el Bukarestbe. Annak ellenére, hogy a kérvények rendre megválaszolatlanul maradtak, ez évben is beadványt állítottak össze, amely előreláthatólag október elejére készül el. A római katolikus egyház kudarcának okát részben abban látja, hogy a református egyház mind ez ideig elzárkózott a memorandumban való részvételtől. Megítélésük szerint egységesebb tiltakozással több esélyük lenne, hogy kéréseiket meghallgassák.”⁷⁵ Akárcsak Magyarországon, a keresztyén egyházak Romániában sem tudnak felülemelkedni a felekezeti keskedés átkán, a történelmi sérelmekből fakadó reflexek a közös ellenféllel szemben is akadályozzák az egységes fellépést, amelyre Erdélyben utójára 1946-ban volt példa.

⁷³ 255/Rt/1988.09.05. MOL, uo. 88.doboz

⁷⁴ A végleges szöveg megjelent Tökés László: *Temesvár ostroma*. Bp, 1990, Hungamer Kft. 10–12. o. A Szerző által készített eredeti fogalmazvány és Tökés László hozzá írt kiegészítései megjelentek Molnár János, 2001. 463–465. o.

⁷⁵ 141/Szt/1988.09.09 Szűts Pál katolikus vonatkozású jelentése. MOL, uo. 86. doboz

A magyar vezetés a bukaresti magyar diplomaták jelzései ellenére úgy értékeli, hasznos volt a csúcstalálkozó, és a Külügyminisztérium elkészíti a „Magyar–román államközi kapcsolatok fejlesztésének, kiszélesítésének munkaprogramját”, amelyet a Minisztertanács szeptember 22-ére összehívott ülése elé terjesztenek. Úgy ítélték meg az aradi találkozózt, hogy ott „... lehetőségünk nyílt arra, hogy legmagasabb szinten ismertessük álláspontunkat a nemzetiségi kérdésben, hangot adtunk aggodalmunknak a területrendezési tervvel kapcsolatban, szabad kezét biztosítottunk magunknak a Romániából menekültek helyzetének megnyugtató rendezésében, valamint kapcsolataink fejlesztését gátló kérdésekben...” Így az első számú határozati javaslatot, hogy „Horváth István belügyminiszter elvtárs kapjon felhatalmazást arra, hogy tanácsi küldöttség élén, a román fél meghívására, a RSZK-ba látogasson, a román falurendezési elképzelések megismerése és a végrehajtás eddigi tapasztalatainak felmérése céljából... A küldöttség utazásának időpontja október eleje legyen...” – egyhangúlag megszavazták.⁷⁶ A Magyar Minisztertanács szeptember 22-i ülésén sok más fontos döntést is hozott. A külügyet felhatalmazta arra, hogy „a) A magyar külügyminiszter az ENSZ-közgyűlés általános vitájában szóljon az emberi jogokkal, azon belül a diszkriminációval, a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos magyar álláspont-ról. Ez utóbbival hangsúlyozza, hogy ez nem kizárólag belügy, és nem lehet egyszer s mindenkorra megoldottnak tekinteni.” A román álláspont bírálatát is tartalmazó felhatalmazás elmegy addig, hogy végső soron az 1947-es párizsi békeszerződést garantáló hatalmakhoz lehet fordulni, a nemzetiségi jogok betartatása érdekében. Érdekes, új fejlemény az egyházak bevonása a feszültség csökkentésére: „17. Megfelelő formában kezdeményezni kell, hogy magyarországi egyházak és felekezetek tegyenek lépéseket a magyar érdekű kérdések támogatása érdekében (pl. a római katolikus egyházi vezetés kísérelje meg a Vatikán támogatásának elnyerését; szorgalmazza, hogy önálló érsekség legyen Erdélyben; a MIOK tegyen lépéseket, hogy a romániai területrendezés során elpusztuló zsidó emlékek felmérését elvégezhesse).”⁷⁷

Noha sajtónyilvánosságot nem kap, a településrendezési tervvel kapcsolatos nem tetszés, bizonyos román értelmiségi körökben is felbukkan. Szeptember 27-én ilyen eseményről tudósít a bukaresti magyar nagykövet: „A Nicolae Iorga Történettudományi Intézetben a szokásos félévi szakszervezeti ülést tartották, amikor váratlanul szóba került a falurombolás. Az egyik kutató arról beszélt, milyen nehézségeket okoz, ha eltűnőben levő, vagy föld alá került történelmi emlékeket kell feltárni. Ezért felvetette, hogy a most meglévő történelmi értékekről másolatokat, fotó vagy egyéb felvételeket kellene készíteni, hogy azok minden körülmények közt hozzáférhetőek legyenek. A javaslat kapóra jött Demény Lajosnak, aki röviden hozzáfűzött, nem említette a falurombolási tervet, de azt hangsúlyozta, hogy minden történelmi emlékeknek a mostani helyén kellene maradni, hogy az utókor számára is ott a helyükön, hozzáférhetőek legyenek. Erre öten hozzászóltak, mindenki konkrétan a falurombolási tervet bírálta. Az egyik vérmes kutató, Stoicescu, Nicolae Ceaușescu nevét is bíráló-

⁷⁶ 00906/17/1988.09.13. MOL, uo.

⁷⁷ A Minisztertanács 3239/1988 sz. határozata. 00906/26/1988.10.04 MOL, uo.

an említette. A szakszervezeti ülést jelentések és feljelentések követték, melyek gyorsan eljutottak Constantin Olteanu KB-titkárhoz, aki referált Elena Ceaușescunak. Ezt követően Olteanu többórás beszélgetés keretében keményen felelősségre vonta Ștefan Ștefănescu, az intézet igazgatóját. A felmerült vádak közt szerepelt pl. az, hogy az intézet rendszerellenes góccá vált, ahol még N. Ceaușescu is bírálattal illetik. Stoicescu azonnali hatállyal nyugdíjazták. A többi felszólalót, Deményt is, szeptember 12-én a bukaresti egyetemi tanács pártbizottsági büroja elé idézték, ahol szabályos ankét folyt ellenük, menetközben egymással sem kommunikálhattak. Demény Lajos azzal védte ki a támadást, hogy a felmerült kérdéseket szigorúan szakmai keretekben tartotta, elhárította, hogy felvetésének bármiféle politikai éle lett volna. Elképzelhető, hogy az ügy ilyenformán lezárul.⁷⁸

Igen tanulságos a romániai értelmiségiek Magyarországhoz való viszonyulása szempontjából Pungor Ernő akadémikus „útijelentése” egy szeptember 21-én kezdődött bukaresti vegyész-konferenciáról. A konferenciát épp akkor tartották, amikor Szűrös Mátyás is Romániába látogatott. Pungor 10 oldalas igen részletes jelentése sok szakmai, de nagyon sok politikai információt is tartalmaz. (Úgy tűnik, ebben a tekintetben a szocialista országok azonos elvárásokkal éltek külföldre küldött-engedett állampolgáraik iránt: jelenteni a külföldi tapasztalatokról hazafias kötelesség.) Az akadémikus a konferencián és azon kívül is sok magyarral, de nem kevés románnal is találkozott. Kovács György író fia, aki szintén vegyész, hotelszobájában kereste fel, megmutatta neki Bukarest ledózerolt területeit, és az azokon épített, lakatlan „Mussolini” típusú házakat. Elpanaszolta, hogy Kovalovszki követi tanácsos őt kémként kezelte. Pungor Huszár Sándor íróval is „kedvesen elbeszélgetett”. Fazekas János volt miniszterelnök-helyettes fia (ugyanolyan néven) jelezte, szeretne áttelepedni Magyarországra, mert Romániában nincs szakmai jövője. „Délben Băiulescu professzor hét munkatársával együtt elvitt egy olyan magánvendéglőbe, ahol esküdött arra, hogy nincs »poloska«. A társaság torkig volt a Ceaușescu-rendszerrel és véleményük szerint Aradon Ceaușescu félrevezette a magyar delegációt. Id. Fazekas János kérte, hogy ő legyen a Magyarok Világszövetségének alelnöke. Szerinte minden kárpát-medencei, magyarok lakta területről kellene legyen egy-egy alelnök. Érdekes volt hallani, hogy többen (Kékedy professzor és más kolozsváriak) nehezményezték Csoóri Sándornak néhány kitételét, miszerint a romániai magyar értelmiség nem küzd a nemzetiségi jogaiért kellőképpen. Beszélgetésünk során viszont ők maguk is megállapították, hogy ebben van igazság, még akkor is, ha őket ezer nehézség terheli.⁷⁹

Az aradi találkoztól eltelt idő azt mutatja, Románia továbbra sem hajlandó érdemi tárgyalásokra. A magyarokkal folytatott diplomáciai kontaktusok csak arra jók, hogy Moszkva és mások felé fel tudja mutatni, ők mindent megtesznek, de a magyarok makacsok. Egy nappal, Ceaușescu moszkvai utazása előtt, Szűts Pál buka-

⁷⁸ 149/Szt/1988.09.27. Szűts Pál jelentése MOL, uo.

⁷⁹ Magyar Művelődésügyi Minisztérium átirata a Magyar Külügyminisztériumnak. Nr. 0017/80/1988.09.28. MOL, uo.

resti magyar követ, a következőképpen jellemzi az aradi találkozó román megítélését. „... Aradon Nicolae Ceaușescu semmiben sem vállalt kötelezettséget, legfeljebb halvány ígéreteket fogalmazott meg, amelyeket, ha konkretizálni akarunk, kiderül, hogy félreértelmezhetőek, mint például az országból való távozás lehetőségét, a családegyesítést stb. Az is kiderült, semmilyen konkrét végrehajtási tervük nincs az aradi megállapodásokra. A különböző kölcsönös látogatásokra vonatkozó kitételek és a bizottságok munkájának felélesztése is obstrukciós célokat szolgál. Világosan kitűnt mindez a turisztikai tárgyalások során. Ismét igazolódik, hogy minden engedményt, határozatlanságot, békülékenységet, gyengeségünk jeléül fognak fel. Így fogták fel azt, hogy a kultúrházat és a konzulátust úgymond levettük a főtitkári megbeszélések napirendjéről, valamint azt is, hogy nem utasítottuk vissza azonnal azt a vádat, amivel Nicolae Ceaușescu konzulátusunkat és az ott dolgozó munkatársainkat illette. Mindez felbátorította őket... ide sorolható Nicolae Ceaușescunak az a kijelentése, amit Szűrös elvtárs előtt tett, hogy a menekült-ügyet magunk kreáltuk, akkor, amikor a kolozsvári főkonzulátusunk felelőtlen ígérekkel Magyarországra csalogatta a román állampolgárokat, de ebbe az irányba mutat Ion Totu múlt heti kijelentése is, hogy a szófiai nagykövetségünk toborzó központ. Már korábban is felhívtam a figyelmet arra, hogy a román politika éket akar verni a magyar vezetők közé, rontani akarja a külképviseltek tekintélyét.”⁸⁰

⁸⁰ 286/Rt/1988.10.03. Szűts Pál elemzése. MOL, uo.

TOVÁBB SZORÍTJA A HURKOT A SECURITATE

Az aradi állásfoglalás óta eltelt egy hónapban – mint az eseményekből kiderül –, a szereplők megfigyelése a Securitate feladata. Temes megye jelenti október 17-én, hogy a megfigyelési terv értelmében sikerült információkat szerezni arról, hogy Tökés László október 6-án, az aradi vértanúk napján, a megemlékezés idején át akar adni egy levelet a magyar nagykövetnek. „Azonnal felléptünk az ellenséges akció megelőzésére. Értesítést kaptak a pártszervek, amelyek a területi vallásügyi felügyelő közreműködésével folyó év október 6. reggelére behívták a Megyei Néptanács székházába.⁸¹ VASILE kemény figyelmeztetésben részesült, hogy fejezze be az utóbbi időben kifejtett nacionalista-sovinisza tevékenységet. A beszélgetés elhúzódott, így az Aradra menetel elmaradt.⁸² Aznap délután szerveink megismerhették a célszemély reakcióját a történetekre, speciális eszközök bevetésével. Ez ugyanis felvette a kapcsolatot Molnár János borossebesi lelkésszel, akinek tudomására hozta, hogy megakadályozták Aradra menetelét, minthogy behívták a párthoz, és tevékenysége miatt zaklatták. Kijelentései arra utalnak, hogy egyfajta könnyelműséggel kezeli a figyelmeztetést, beszámolt ugyanis Molnár Jánosnak arról, hogy ő kitarzott, s nem tudták meggyőzni álláspontjának helytelenségéről. Kettejük beszélgetéséből az is kiderült hogy VASILE Molnár Jánossal és Béres szentleányfalvai lelkésszel együtt ötlötte ki az október 6-i akció tervét a szeptember 30-i havi gyűlésükön. A T.O. anyag (telefonlehallgatási jegyzőkönyv) másolata el lett küldve Aradra is, a szükséges intézkedések megtétele végett.”⁸³

⁸¹ Vö. Lelkeszi jelentés I. 124/1988. Ft. Püspöki Hivatalnak. Nagyvárad. In Tökés László: *Temesvár ostroma*. Budapest, 1990, Hungamer Kft. 14–16. o.

⁸² A módszert előszeretettel alkalmazta minden román hatóság, megakadályozandó nem kívánatos kapcsolatok létrejöttét. Ugyanígy jártak el pl. Domokos Gézával, a Kriterion Kiadó igazgatójával, aki beszámolt a magyar követségnek az 1988. február 5-én Ghiță Floreaval, az RKP KB Kulturális- Sajtó és Propaganda Osztályának helyettes vezetőjével folytatott megbeszéléséről. „Említésre méltóak a beszélgetés létrejöttének körülményei is, miután Florea már többször ígérte Domokosnak, hogy részletesen áttekintheti a kiadó problémáit. Az amerikai nagykövetség február 5-re kóktélt szervezett Whitehead külügyminiszter-helyettes bukaresti tartózkodása alkalmából, melyre Domokos Gézá-t is meghívták. Az igazgató az 5 nappal korábban megkapott meghívót személyesen adta át a kulturális főhatóság főprotokollosának, s egyben reményét fejezte ki, hogy lesz idő részvétele pozitív elbírálására. Február 5-én délelőtt érdeklődésre nemleges választ kapott a főprotokollostól. Mire érdeklődött az elutasítás oka felől, kifejtve, hogy tudomása szerint Románia érdeke a Whitehead-látogatás sikere, s ebben némi szerepet saját részvétele is játszhat. Magyarázatot nem kapott, s ekkor jelezte, megfontolja, hogy a tiltás ellenére elmegy a nagykövetségi rendezvényre. Nem sokkal ezután kapott értesítést, hogy délután várja Ghiță Florea (a nagykövetségi rendezvényt átfedő időben)...” In *Kétoldali kapcsolataink időszéri kérdéseit érintő beszélgetés Ghiță Florea KB osztályvezető-helyettes és Domokos Géza között*. 33/Szt/ 1988. február 8. MOL, uo.

⁸³ Temes MS jelenti Központnak, Nr.I.A/BS/0033936/1988.10.17. Gh. Rațiu írja S2-nek. „Tov local Crăciun să analizăm acest caz. Am acuzația ca local Pop I a uitat de finalizare/Cr. alezredes elvtárs, ele-

Szintén októberben röppen fel a hír két román író sajátos és magányos tiltakozásáról. Ana Blandianát egy gyermekmeséért, amelyben a főszereplő kandúr jelleme veszélyesen hasonlít egy diktátoréhoz, betiltják. Könyvének betiltásával viszont elkéstek. Mire észbekaptak, a boltokba került példányokat felvásárolták. Közölnie azonban nem szabad. Aurel Dragoş Munteanu, a Luceafărul munkatársa, korábban az országos egyetemi diáklap főszerkesztője lemondott párttagságáról. Indokként a vallásellenes politikát és a településrendezési terveket, ezek keretében a nemzetiségek sérelmét hozta fel. Pártvonalon próbálják meggyőzni, ügyében még nincs döntés.⁸⁴

PETRESCU ügynököt jól védi a Securitate, Tökés továbbra is bízik benne, így zavartalanul szállíthatja az információkat VASILE célszemélynek az aradi állásfoglalással kapcsolatos és egyéb megnyilvánulásairól. Az október 25-én rögzített feljegyzés szerint Petrescu Tökés László vendége volt Temesváron október 22–23-án. Visszaúton a célszemély kocsjával együtt mentek Kolozsvárra, PETRESCU vezetett, mert a lelkésznek nincs jogosítványa. Tökés elmondta, „hogyan az általa júliusban összeállított (redactat) anyagot, amelyet azért készített, hogy felolvassák minden esperességben, egyedül csak az aradi esperesség szeptember 6-i gyűlésén hozta nyilvánosságra a társszerző (colaborator) és közeli barát, Molnár János. A felolvasás után ő is felszólalt, hogy támogassa az előadott elveket. Tudja, hogy sajnos máshol nem került nyilvánosságra, pedig ő azt remélte, hogy nagy port ver fel az akció. Az ügynök igyekezett megtudni, kihez jutott el még az anyag, ezért megkérdezte TL-t, hogy vajon Kusztoş Endre kovásznai lelkész is ebben az ügyben kereste őt, egy bizalmas beszélgetést kérve, amire azt válaszolta nekem az érintett, hogy az általa megkeresett emberek nem tudtak egymásról, mindenkivel külön tárgyalt. Molnár János felolvasása után szavazásra került sor, és még az esperes is, némi hezitálás után támogatta a beadványt. Tökés állítása szerint az esperes neki lekötöztette, mert ő segítette hozzá, hogy kapjon egy csomag külföldi gyógyszert.

A jelzett gyűlésen egy ember foglalt állást a folyamodvány megszavazása ellen, Higyed István lugosi lelkész, aki biztosra vette, hogy ő a szerző, állította Tökés, de Molnár János azonnal közbelépett, védelmébe vette, minden felelősséget magára vállalt, fenntartva, hogy ő a szerző. (...) A püspök azt mondta neki, hogy írásbeli intőt fog kapni és megtiltják, hogy engedély nélkül elhagyja Temesvárt, ezért az indulás előtt félt is, nehogy kitudódjon az elutazása. Azt is mondta nekem, nagyon mérges, hogy nem sikerült nagyobb botrányt kirobbantani, s hogy nem a Szekuritáté folytatta a kivizsgálásokat. Akkor úgy lett volna belőle, s nagyobb támogatást kapott volna. Nagyon sajnálja, hogy csak a felettesei vizsgálták ki az ügyet, ami nem teszi lehetővé, hogy egyháziak és világiak mellé álljanak. Egy héttel később, este 8 óra után a SZER közleménye sem volt túl hatásos, mert csak azt mondta be, hogy Aradon olvasták fel, noha ő azt szerette volna, hogy az egész országban ismertessék. De ő

mezzük ezt az esetet. Vádolom Pop I. alezredest, hogy megfélemezte a befejezéséről.” Crăciun: „19.10.88. Tov locol Pop Ion. ff.urgent concluzie/Pop I alezredes elvtárs, nagyon nagyon sürgösen (kérem) a konklúziókat.”

⁸⁴ 165/Szt/1988.10.26. Szűts Pál jelentése. MOL, uo.

„a meggyújtott lángot nem engedi elaludni”, mindenkinek mondani fogja, szóban terjeszti az akció tartalmát, kollégák, ismerősök, külföldiek között, hogy valójában szekus-módszerekkel történt a kihallgatás, és most már a Szekuritáté feladatát átvette a püspökség. Különösen egy Zsigmond nevű miatt háborgott, aki az inspektornak fordított a kihallgatás alatt. Külön egy temesvári pártaktivistához is behívták, aki megtiltotta, hogy az ortodox egyházzal is foglalkozzék. Ebből látszik, mennyire fél a hatalom egy román–magyar összefogástól, tehát nagyon is jól tette, hogy őket is megemlítette az anyagban. A júliusban átadott irattal kapcsolatban felkérte az informátort, hogy terjessze bizalmasan, mert minél többen ismerik, annál nehezebb a felelősségre vonás. Ily módon nem fog kialudni a láng és nem felejtik el az akciót. Azt javasolta, várjak november 15-ig, amikor befejeződik az esperesválasztás, nehogy veszélybe kerüljön a megválasztásom. Az informátor újból azzal érvelt, hogy a tanügyben dolgozó felesége miatt nem olvashatta fel szeptemberben, mire Tökés azt válaszolta nekem, hogy az ügyünkért áldozatot is kell hozni, valakinek vállalnia kell a kockázatot. Azt mondtam, Csernák Béla a beszerce-naszódi Szentmátéból sem merte felvállalni az akciót, mire Tökés jelezte, nem érti, miért nem tette meg, mert szenvedett ő is eleget, de a történetek után már nem fog benne megbízni. Arra is megkért, decemberben fogadjam egy szolgálatra, hogy a Dés környékiek ne felejtsek el. Arról is beszélt, hogy megpróbálja a romániai magyar értelmiséget bevonni az akciójába. Ebben a vonatkozásban Sütő András író segítségét kérte, de az azzal utasította el, hogy a klérussal nem akar összevegyülni. Úgy reméli, Kányádi Sándortól több megértést várhat, ezért hozzá fog fordulni. Azt is mondta, hogy ismeri Kalapáti László volt szekus tisztet, aki Temesváron, a Gh. Lazăr utca 25. sz. alatt lakik, aki mondott neki neveket, akiktől jobb, ha tartózkodik, mert a szekuritáté látókörébe kerültek. (...)”⁸⁵

Legalább olyan fontosnak látszanak a feljegyzéshez fűzött kommentárok, mint a Securitate számára feltehetően más forrásból is ismert aradi felolvasás története. Tartótisztjétől PETRESCU azt a feladatot kapja – és ezzel főnöke, Gui ezredes is egyetért –, hogy továbbra is ápolja kapcsolatát Tökéssel, valamint annak Dés környéki ismeretségi körével. Minthogy a célszemély is ugyanezt akarja, feladatát nem nehéz teljesítenie. A megyei szeku-főnök, Bunta Florian ezredes még azt is hozzáfűzi, hogy Tökést továbbra is megfigyelés alatt kell tartani, természetesen jelentve az I. Igazgatóságnak és közölni a tényállást Temes megyével is. Fontos meghatározni, milyen magatartást tanúsítson PETRESCU Tökés azon állandó kísérletei közepette, hogy ellenséges akcióiba bevonja.

A margón található egy jegyzet Kalapáti, volt szekustiszt nevéhez kapcsolva: „S-o dați la Dir. IV-a.” („Átadni a IV. Igazgatóságnak.”). Az ügynöki értelmezés tehát nem valószínű, hogy helyes. Egyrészt a célszemély és a környezete közti bizalmatlanság elhíntésére senki sem alkalmasabb egy „volt” szekustisztnél. Másfelől viszont Tökésnek mint „ellenállónak” épp az lenne az érdeke, hogy bővítse kapcsolatait olyan embe-

⁸⁵ Beszerce-Naszód MS kísérőlevele Petrescu ügynök feljegyzéséhez Központnak. Nr. I/ NS/0015414/1988.10.27. Felvette Nechiti Simion, 1988.10.25-én, helysín jelöletlen. CNSAS uo.

rekkel, akiket államellenes magatartásuk miatt megfigyel a Securitate. A margószéli jegyzet, miszerint a jelzést a belső elhárítás vizsgálja meg, az ügynöki megállapítás helytelenségét sejteti. Gh. Rațiu ezredes kézzel a dokumentumra írt kommentárja beosztottjához, Mihai Crăciun alezredeshez arra utal, hogy az aradi állásfoglalással egy megfigyelési periódust lezártnak tekintenek, új helyzet van, elemezni kell: „Consider că în 2–3 zile Locol Pop I. să ne prezinte o notă de stadiu și să facem o analiză. Vedeți ce județe vom convoca la această analiză.” („Úgy gondolom, hogy Pop I. alezredes készít nekünk 2–3 napon belül egy helyzetértékelő feljegyzést, s aztán elemzünk. Nézzék meg azt is, melyik megyét fogjuk meghívni az elemzésre.”)

Hogy mi lett az elemzés eredménye, nem tudni, nincs róla dokumentum a VASILE-dossierében. Tény azonban, hogy PETRESCU következő, november végi jelentése arra kéri a bukaresti vezetést, hogy kissé „összekapja magát”, rádöbbenve, hogy – Gh. Rațiu ezredes kifejezésével élve – „a Tőkés-üggyel nem lehet játszani”.

PETRESCU jelenti, hogy Tőkés László felesége családját volt meglátogatni Désen, és személyesen őt is felkereste. „A beszélgetés során Tőkés újból felemlgette, hogy szükségesnek tartja a tiltakozás lángját tovább éltetni és odahatni, hogy a református lelkészek tiltakozzanak a „szisztematizálási politika” ellen. Ezt annál is inkább meg kell tenni, mert tudomása van arról, hogy a november 28-ra tervezett Plenáris ülés megerősíti a területrendezési terv szükségességét. (...) ... azt javasolta az informátornak, hogy adja oda az iratot többeknek, legalább öt lelkész olvassa el és írja alá az iratot, hogy egyetért, s akkor ő azt majd postán a püspökhöz küldi, anélkül, hogy jelezné, hogy az informátornak köze van hozzá. (...) Az informátor erősködött, hogy jó volna diszkrétan kezelni a dolgot, nehogy tudomást szerezzen róla a szekuritáté, mire Tőkés azt mondta, nincs semmi gond, mert amiről a püspök tud, arról tud a szekuritáté főnöke is. (...)” PETRESCU provokatív kérdésére „Tőkés elhatározta, hogy felfedi, ő Pásztori Tibornak adta oda az anyagot azzal a meghagyással, hogy terjessze azt beosztottjai közt, de nem tud róla, hogy ott miért nem olvasták fel. Az iratot Tőkés nővére vitte el Pásztori Tibornak. Tőkés úgy véli, hogy feltehetően Pásztori juttatta el a felhívást Kusztos Tibornak, hogy kompromittálja, tudván, hogy utóbbi szintén szeretne esperes lenni. Más nevet nem említett Tőkés, akinek odaadta volna az iratot. Azt azonban említette, hogy a kolozsvári esperességben egy Kozma nevű lelkész megkísérelt egy hasonló, ám eszmeileg gazdagabb valamit felolvasni. Azt is elmondta, hogy ebben a hónapban a gyermekek felkészítésével kíván foglalkozni (*feltehetően a karácsonyi ünnepre – MJ*), hogy növelje népszerűségét a temesvári hívek között és a maga oldalára állítsa őket, hogy a püspök ne tudja onnan elhelyezni. Ezért lemondott a doktorálási lehetőségről az Egyesült Államokban, hogy ne legyen indok arra, hogy mást küldjenek helyette Temesvárra, s őt elfelejtsék az emberek. Útlevelet kínáltak neki, de elutasította, mert azt gondolhatnák, kinn akar maradni külföldön, miközben ő nem akar innen elmenni. Élénk figyelemmel kíséri a budapesti rádió Vasárnapi újság című műsorát vasárnaponként 7–8 óra között, ahol fel szokták olvasni az ún. leveleket az erdélyi magyarok helyzetéről. Nagyra értékeli, hogy ezek a „levelek” igen nívósak, de magát az akciót is. Azt ígérte, januárban is meglátogat,

hogy feleségeink is összeharatókkozzanak, és természetesen az is érdeklő, hogy sikerült terjesztenem az anyagot.”

A kommentárok ezúttal is legalább annyi figyelmet érdemelnek, mint a feljegyzés. Az ügynök azt a feladatot kapja, hogy beszélgessen a felhívásról Damo Lehel és Kerekes Sámuel lelkészekkel, akik arról ismertek, hogy nem értenek egyet Tőkés akcióival, így az ügynök megindokolhatja, hogy próbált támogatókat szerezni, de nem talált. Az ügynök követendő magatartását aszerint kell alakítani, hogy a célszemély mit vár tőle a jövőben. Intézkedésként két dolgot jelöl meg a tartóízst: a feljegyzést meg kell küldeni a Központnak és Temes megyének. Ha netán a két lelkész aláírná a felhívást, akkor azt az informátor adja át a szerveknek, Tőkésnek pedig mondja azt, hogy postázta a püspökségre.

November 30-án Bunta Vasile ezredes a Securitate beszerce-naszódi főnöke ráírja: jelentette (*feltehetően telefonon*) a helyzetet Rațiunak, aki egyetértett az intézkedésekkel, és másolatot kért az ügynöki feljegyzésről.

Utóbbi kommentárja: „*Tov locol Crăciun* De ce ne jucăm cu acest caz? Ce are de gînd locol Pop I? De ce ne amintim de el (*Tőkés – MJ*) doar cînd vin inf. din țară sau cînd se vorbește la E.L. (*Europa Liberă – MJ*)? Urgent analiză pentru a stabili și aplica măsuri ferme de curmare a acesteia acțiuni”. („*Crăciun alezredes elvtárs* Miért játszunk ezzel az ügyvel? Mit gondol Pop I. alezredes? Miért csak akkor jut eszünkbe (*Tőkés*), amikor hírek jönnek az országból, vagy a Szabad Európa beszél? Sürgősen elemezni, az akció felszámolására tett határozott intézkedések meghozatala és fogatosítása (*érdekében*).”⁸⁶

Hogy a Securitate nem figyel eléggé az ügyre, annak nem csak egyszerű hanyagság lehet az oka. Bár a szemrehányás stílusából erre is lehet gondolni. Ennél minden bizonynyal többről van szó. Minden diplomáciai forrás a lakosság elégedetlenségének nagy mértékű fokozódását észleli. Ezt az állambiztonsági szervek is érzékelhetik, mert az állomány létszámát 1988-ban felduzzasztják.

Jolsvai Sándor magyar küldött, a Varsói Szerződés bukaresti értekezletén bizalmasan beszélgetett egy meg nem nevezett szovjet tanáccsal, aki többek közt azt mondta neki: „...megfigyeléseink szerint Romániában, különösen Bukarestben, a legutóbbi időben a titkosrendőrség tevékenységének további jelentős fokozódása tapasztalható. Ennek feltehető oka egy közelebbről még nem ismert belpolitikai feszültség lehet. Erre utal, hogy a december 1-jei ünnepeket a tervezettnél jóval szűkösebb keretek közt tartották. Egyebek közt nem került sor Elena Ceaușescu nagyszabású beszédére, melyet a sajtó részére már kommentálási irányelvek kidolgozása érdekében előre jeleztek. Ugyancsak lemondták a tömegmozgósítást a gyulafehérvári megemlékezésre.”⁸⁷

A titkosrendőrség fokozott éberségének nemcsak belső okai lehettek. A román diplomácia legalább két „szocialista” ország helyzetét (Lengyelország és Magyaror-

⁸⁶ Beszerce Naszód MS kísérőlevele PETRESCU ügynök nov. 29-i feljegyzéséhez Központnak. lkt. Dec. 3-án. Nr. I/NS/0015752/1988.12.01 helyszín, időpont jelöletlen, felvevő Nechiti Simion.

⁸⁷ Jolsvai Sándor Feljegyzése bukaresti útjáról. 00906/31/1988.12.08. MOL, uo. 86. doboz.

szág) úgy ítélte meg, hogy a kommunizmus összeomlóban van, ahogy azt az előbbire vonatkozó következő értékelés is bizonyítja.

Szokás volt Romániában, főleg azokban a nagy „nemzeti” intézményekben, amelyek jellegüknél fogva tartottak fenn kapcsolatot külföldi intézményekkel, a dolgozóknak külpolitikai tájékoztatókat tartani, mihez tartás végett. Ilyen volt a román vegyipari minisztériumban tartott külpolitikai tájékoztató, ahol többek között a következők hangzottak el: „Magyarországon – a lengyel helyzethez hasonlóan – anarchia uralkodik. A hatalmát, tekintélyét veszített párt nap mint nap kompromisszumokra kényszerül. Az MSZMP vezetésén belül egymással harcoló frakciók alakultak ki, amelyeknek a hatalomért folytatott harca gyakorlatilag lehetetlenné teszi, hogy a fontosabb kérdésekben a vezetés egységesen lépjen fel (...) Grósz Károly elfogadta a feszültség rendezésére tett román tárgyalási javaslatot. E találkozáson jó megállapodások születtek és a magyar pártfőtitkár ígéretet tett arra vonatkozóan, hogy Magyarországon véget vetnek a szélsőségesen román- és szocializmusellenes, nacionalista indíttatású megnyilvánulásoknak, mind a politikai beszédekben, mind a sajtóban. A reményeket ébresztő tárgyalást követően, magyar részről tovább folytatják a Romániát befeketítő cikkezést. (...) Románia e kérdésben eddig nagy önmegtartóztatást tanúsított és nem verte vissza a támadásokat. Amennyiben azonban tovább folytatódik Magyarországon a román nemzeti érdekek sorozatos, durva megsértése, úgy a magyar fél megfelelő válaszban fog részesülni...”⁸⁸

Bukarest szemében az összeomlás közeli állapot azonban nem csak önmagában veszélyes, nemcsak azért, mert szomszéd országról van szó, hanem azért is, mert magyarok sajnálatos módon Erdélyben is laknak még. A román vezetésben, különösen az állambiztonsági szolgálatoknál, erősen xenofób atmoszféra uralkodott. Meggyőződésük volt, hogy a román állam- és politikai rendszert sokkal inkább fenyegeti külső veszély, mint belső. A belső feszültséget is kívülről szítják. Például a magyar konzulátus, amelyet Ceaușescu kémközpontnak nevezett, vagy a követség, amely a konzulátus bezárása után, a Györfi-ügygel, a támadások keresztüzébe került, s mint olvashattuk, Ceaușescu kvázi-bezárását tervezte.

November 14-én este Györfi Károly kereskedelmi tanácsos kocsiját megállásra kényszerítették Bukarestben a nyílt utcán, körbevették román titkosrendőrök, előbb azt állították, hogy lopott kocsival közlekedik, aztán azt, hogy halálos balesetet okozott, majd mivel kocsijából kiszállni nem volt hajlandó, csak ha a konzult kihívják, daruval egy teherautóra emelték és beszállították az egyik bukaresti rendőrorszra. Anélkül, hogy magyarázattal szolgálnának, kocsiját szétszedik, majd azzal vádolják a tanácsost, hogy röpcédulázott, noha erre semmilyen bizonyítékot felmutatni nem tudnak. Györfi az esetről írt jelentésben szükségesnek látta jelezni, hogy a brassói események egyéves évfordulójának előestéjén történt a dolog. A román szervek tudomást szerezhettek arról, hogy az évfordulóra tüntetést szerveztek a budapesti román nagykövetség elé. Arra azonban nem számítottak, hogy azt be fogják tiltani. Közben a nagykövetség román állampolgárságú sofőrjének feleségét, Jánossi Erzsé-

⁸⁸ 169/Szt/1988. 11.03, Szűts Pál jelentése. MOL, uo.

betet, aki szintén a kocsiban volt, visszatartják a rendőrségen, másnap délben sem érkezik még haza. Eltűnésének nyilvánosságra hozatalát fontolóra kell venni, tanácsolja a követ.⁸⁹ A helyzetet bonyolítja, hogy épp Berecz Frigyes vezetésével magyar gazdasági küldöttség tárgyal Bukarestben. Berecz utasításra felvetette a tárgyalások megszakításának lehetőségét, amennyiben nem kérnek bocsánatot a zaklatásért. Úgy tűnik, a magyar diplomácia még mindig nem lát át a bizánci taktikán. Színre lép Ceaușescu, s meglebegteti a visszautasíthatatlan lehetőséget, hogy elmenetele előtt fogadni szándékszik Berecz Frigyest. Az üzenet csalinak bizonyul, csak azt célozza, hogy a magyar delagáció ne álljon fel az asztaltól.

A magyar vezetés november 19-én, szombaton részletes közleményben tudatja a közvéleménnyel a példátlan esetet. A közleményből kiderül, hogy Jánossi Erzsébet még 18-án, négy nappal a történetek után sem érkezett haza a rendőrségről. Ami a diplomáciai szokásokban szintén példátlan, hogy a közbelépni próbáló nagykövetet egyszerűen nem fogadják a Román Külügyminisztériumban.⁹⁰

Odáig fajul a helyzet, hogy a gazdasági egyezmény aláírása után fogadásról szó sem esik. Sőt, az egyezmény aláírását követően, november 19-én délben Ion Dincă miniszterelnök-helyettes úgy kíván tárgyalni Bereczcel – aki a feltételt elfogadja –, hogy a nagykövet ne legyen jelen. A magyar nagykövet példátlan esetnek minősíti, amely a román politizálási stílust nem ismerő szakember számára csakis előnytelen lehet. Dincă azt is közli, hogy nehezményezik a Győrfi-ügy nyilvánosságra hozatalát, ők is nyilatkozni fognak, noha név nélkül, s bemutatják bizonyítékaikat a magyar félnek. Sőt úgy tudják, a követség más munkatársainak is köze van a röpczéshez. Berecz kijelenti, hogy várják a bizonyítékokat. A küldöttség távozása után, aznap délután 4-kor berendelik a nagykövetet és minden felelősséget a magyar félre hárítva, persona non grataának nyilvánítják Győrfi Károlyt. A bizonyítékokat ezúttal sem mutatják be, csak fenyegetőznek azzal, hogy nyilvánosságra hozzák. Ezután a románok saját verziójukat, továbbra is bizonyítékok nélkül publikussá teszik. 21-én a román követségi ügyvivő, Ion Chira hivatalos formában is átadja a kiutasító jegyzéket Őszi István külügyminiszter-helyettesnek. November 22–23-án a Varsói Szerződés tájékoztató csoportjának már korábban emlegetett bukaresti ülésén, minden „szocialista” ország képviselője megkeresi a magyar küldöttet és provokációnak minősíti az esetet, az ülés nyilvánossága előtt viszont senki sem veti fel a „népi demokráciák” történetében példátlan ügyet, feltehetően tartva Ceaușescu korában jelzett, kilépéssel való fenyegetőzésétől. A szovjet delegátus felkérte a román külügyminisztériumot, hogy mutassák meg a bizonyítékaikat, de azok elhárították a kérést.

November 24-én Magyarország válaszképpen kiutasítja Pavel Platona tanácsost az országból (lásd 6. lábjegyzet). Az ügy pikantériája, hogy a jegyzék átadásakor Pavel Platona is jelen van, látszólag meglepi és megdöbben a válasza-

⁸⁹ 004487/1988.11.16. MOL, uo.

⁹⁰ *Provokáció a román fővárosban egy magyar diplomata ellen. Népszabadság*, XLVI. évf. (1988. november 19., szombat) 276. sz. 1. o.

lépés, ám „megígéri”, hogy a történetek ellenére a román–magyar barátságon fog munkálkodni.⁹¹

November 28–29-én, hosszas előkészítés után megtartják a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának kibővített plenáris ülését, 4000 küldöttel. Nicolae Ceaușescu ötórás, 110 oldalas beszédet mond, amiben új nem hangzik el: összefoglalása, dogmatikája az általa fémjelzett politikai irányynak.

Ami a településrendezési és szisztematizálási tervet illeti, a román főtitkár terve alapvetően nem változott. Szűts Pál nagykövet viszont taktikaváltást észlel: „A főtitkár az RKP november 28–30-i kibővített ülésén a területrendezési, településfejlesztési tervekkel újból viszonylag nagy terjedelemben foglalkozott. Hangsúlyozta, hogy a terveket maradéktalanul végre kell hajtani. (...) Kijelentette azt is, hogy pár hónap leforgása alatt véglegesíteni kell a terveket. A végső cél változatlanlanságát mutatja november 28-i beszédének az a kijelentése is, miszerint 558 agráripari központot hoznak létre, meglévő községek fejlesztésével. Ugyanakkor – nyilván taktikai okokból – újból más megközelítésben beszélt a kérdésről. Úgy fogalmazott, hogy 1995-ig a városokban, 2000-ig pedig az országban – fő vonalaiban – megoldják a lakáskérdést. Márciusi beszédével ellentétben a 13 ezer falu sorsáról nem beszélt, hanem csak 2300 községről, amelyhez a többi falu csatlakozik. Áprilisi beszédével szemben kijelentette, hogy a községek számát megőrzi. (...) A falurombolás csendes végrehajtásának szándékára utal az a kijelentése, miszerint a települések megállapított határain kívül épített házakat a most ott lakóknak nem kell lebontaniuk, de újakat már csak a településhatárokon belül építhetnek. (...) Ceaușescu a téma végén arról beszélt, hogy modern lakáspolitikát létesítése a falvakban objektív követelmény. (...) A tények időbeni felsorakoztatása – részben a publikus bejelentések, részben a lakossági tapasztalatok, információk alapján – megítélésünk szerint világosan leleplezi a román vezetés eredeti szándékát... nem visszavonulás, csak taktikai módosítások következtek be. (...) Ceaușescu soha nem tett olyan kijelentést – bár erre az Európa Parlament kereszténydemokrata frakciójának küldöttsége is biztatta –, hogy feladta volna falurombolási tervét...”⁹²

⁹¹ 004487/1–10/1988.11.25 A Györfi-üggyel kapcsolatos iratokat ez alatt a szám alatt gyűjtötték össze. MOL, uo.

⁹² 198/Szt/1988.12.16. Szűts Pál elemzése a falurombolási terv aktuális állásáról. MOL, uo.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az Arad központú Temesvári Református Egyházmegye lelkészeinek aradi állásfoglalása olyan pillanatban került nyilvánosságra, amikor a kolozsvári konzulátus bezárásával mélypontra jutott román–magyar kapcsolatok normalizálására csöpp remény mutatkozott. A nyilvánosságra hozatal előtt bő egy héttel, épp Aradon tartott, váratlan román–magyar csúcstalálkozó, amelyet a román vezető, Nicolae Ceaușescu a szó szoros értelmében kierőszakolt, hozzájárulhatott ahhoz, hogy a találkozó biztosításával lekötött román Állambiztonság, korábbi intézkedései ellenére, nem tudta megakadályozni a nyilvánosságra hozatalt. Hamar tévedésnek bizonyult a magyar vezetésnek az a kezdeti reménysége, hogy kérdésfelvetései halló fülekre találtak. A Scânteia szeptember 4-i cikke már komoly csapás volt mindenféle illúzióra. Szűrös Mátyás és Berecz Frigyes tárgyalásai jelezték, hogy a román vezetés semmilyen kompromisszumra nem hajlandó. A magyar Minisztertanács szeptember 22-i határozatai a román–magyar kapcsolatok vonatkozásában az egyre durvuló politikai légkörben nem sok sikerrel kecsegtettek. Győrfi Károly kereskedelmi tanácsos példátlan kiutasítása Romániából és az egyre fenyegetőbb határrendészeti, útlevel- és vámkezelési gyakorlat valósággal hidegháborús állapotokat teremtett. A RKP KB novemberi plénuma minden kétséget kizáróan megerősítette, Ceaușescu nem fog együttthaladni a peresztrojkával és a glasznoszttyal. Szűts Pál decemberi elemzése arról, hogyan vélekednek Romániában a magyar politikizálásról, kinyithatta azok szemét is, akik addig becsukták, vagy néztek, de látni nem akartak.

Ebben a helyzetben nagyon kapóra jött volna a magyar külpolitikának egy Romániában, külső támogatás nélkül szervezett, testületi tiltakozás a román belpolitika ellen, főleg ha azt a magyar nemzetiség egy csoportja kezdeményezi. Ha máshonnan nem, a Szabad Európa Rádió magyar adása révén értesülhettek az aradi kezdeményezésről. A probléma csak az, hogy mind a magyarországi, mind a romániai magyar „vezető” értelmiség még teljesen a kommunista reflexek rabja. Az egyházat még mindig „szükséges rosszként” kezeli. Egy 1988-as konzuli jelentésben ezt találjuk: „Ugyancsak a nyomasztó nemzetiségi helyzetre jellemző, hogy a városokban, és különösen vidéken nagyrészt az egyház képviselői, a helyi papság az a tényező, amely vállalja, és a ránehezedő nyomás ellenére gyakorolja a közösségek összetartását, a nemzetiségi lét tudatosítását.”⁹³ Vagyis, a nyomasztó nemzetiségi lét egyik bizonyítéka, az anakronisztikus realitás, az egyház szerepvállalása, normális helyzetben ennek nem így kellene lennie. Ha megvizsgáljuk a bukaresti és kolozsvári kirendeltségek romániai magyar kapcsolatait, katolikus pap még csak-csak akad, református egy sem. A kolozsvári konzulátus bezárása előtt, a működésről készített jelentés IV. fe-

⁹³ 45/Szt/1988.06.21. Vékás Domokos főkonzul erdélyi tájékoztató utazásának tapasztalatai 1988. május 21–22. MOL, uo.

jezete felsorolja a konzulátus magyar és nem magyar kapcsolatait név szerint. A 95 kolozsvári és 23 nem kolozsvári, valamint 35 román személyből mindössze Czirják Árpád kolozsvári, Szent Mihály-templomi plébános-kanonok képviseli az Erdélyben történelmileg különleges társadalmi szerepet betöltő magyar egyházakat. (Érdekes viszont, hogy szerepel rajta dr. Újvári Ferenc nyugdíjas ügyvéd, aki a Tőkés-ügyben védőként rendszeresen feltűnik.) Ha ehhez hozzáadjuk azt a tényt, hogy olyan református vallású, a magyar diplomácia által nagyra tartott személyiség, mint Sütő András író, nem kívánja felkarolni az egyházi kezdeményezésű tiltakozást (lásd 76. lábjegyzet), elég világos, miért nem vett tudomást a magyar politika az aradi állásfoglalásról. Az ok, mind a romániai magyar „vezető” értelmiség, mind a kortárs magyar politikusköznevelés esetében, a kommunista típusú szekularizáció.

A másik tényező aktuálpolitikai jellegű, dokumentárisan kevésbé alátámasztható, noha egészen nyilvánvaló. A diktatúra bukása után mi sem lett volna természetesebb, mint az, hogy azon kevés ellenállási kísérletet, amire büszke lehetett volna a romániai magyarság, tűzze zászlajára, alakítsa ki ellenállási legendáriumát. Nem ez történt. Egyedül a magyarországi 1956-hoz kapcsolódó romániai megmozdulások és azok retorziója épült be valamelyest mind a romániai román, mind a romániai magyar történeti tudatba.

De sem a bányászsztrájkokról, sem Király Károly memorandumairól, sem az Ellenpontokról, sem a brassói munkáslázadásról, sem az aradi állásfoglalásról, de még az 1989-es decemberi temesvári forradalomról sem mondható ez el. Ennek az állapotnak az egyik általánosan meghatározó tényezője az lehet, hogy a politikára befolyással bíró „erős emberek” többsége, az „öreg farkasok farkája” – mint a román szólásmondás hirdeti – „csak a szőrért cseréli, de a természetét soha”.

Konkrétan az aradi felhívásra vonatkoztatva ok lehet az a tény is, hogy az egyik kezdeményező az a Tőkés László temesvári helyettes lelkész, későbbi püspök, volt tiszteletbeli RMDSZ-elnök, több nemzetközi kitüntetés birtokosa, romániai magyar politikai szerveződések kezdeményezője és vezetője, jelenleg EP-képviselő, akinek nemzetközi ismertségét épp a falurombolással kapcsolatos állásfoglalása alapozta meg. Miközben a másik kezdeményező, e tanulmány szerzője sem a magyarországi, sem a romániai politizálásban nem kívánt szerepet vállalni.

Tőkés László, a posztkommunista kelet-európai térségben a kisebbségi önvédelem egyik legelhivatottabb, ám egyben egyik legvitatottabb személyisége. Politikai és egyházpolitikai szerepvállalása, konzekvensen antikommunista megnyilvánulásai, bizonyos egyházi és politikai körök állandó támadásainak kitartó keresztüztűzében történnek mind a Kárpát-medencében, mind a nemzetközi egyházi szervezetek vadászterületén. Miközben a szerepet, a hőst, mint olyant, az aktuális európai kultúrkanonok idejétműltnek nyilvánították, olyan valaminek, ami aszinkronban van a közszereplőkről kialakított és általánosan elfogadott aktuális képpel. Azoknak tehát, akiknek saját politikai céljaik miatt, érdekükben áll „diszkreditálni” őt, a Securitate kedvenc módszerével és kifejezésével élve, mi sem egyszerűbb, mint egyrészt idejétműltnek nyilvánítani magatartását, másrészt elfeledni és elfeledtetni,

hogy azon kevesek közé tartozott, akik szembe mertek szállni a diktatúrával éppúgy, mint a nemzetiségi kicsinyhitűséggel.

A médiának is szerepe lehetett az állásfoglalásnak, mint közösségi fellépésnek az elhallgatásában. Noha Tőkés nyilatkozataiban mindig említést tett arról, hogy nem egyedül kezdeményezte a falurombolás elleni tiltakozást, a magyar média ezeket a részleteket szinte kivétel nélkül kivágta. (Miközben az angol nyelvű kiadványok viszonylag részletesen kitérnek erre.) Úgy tűnik, szükségük volt egy magányos hősré, illetve egyáltalán nem volt szükségük arra, hogy beismerjék, a kommunista párt magyar tagjai nem védik meg nemzettársaikat, nem képviselik az érdekeiket, azt csak egy ilyen anakronisztikus intézmény, mint a sokszor saját vezetőitől is elárult egyház (pontosabban annak bizonyos csoportjai) meri-merik felvállalni.

Hogy a dolgok mikor kerülnek helyükre, mikor sikerül leszámolni a történelmi-politikai torzulásokkal és torzításokkal, azt ma még csak találgatni lehet. De annyi bizonyos, sokat tehetne ezért a kortárs történetírás. Főleg, ha forrásait elfogulatlanul, nem politikai-egyházpolitikai érzékenységek fenyegető árnyékában tudná kezelni.

MELLÉKLETEK

MELLÉKLETEK

1. A Belügyminisztérium Kolozs Megyei Inspektorátusának jelentése az 1984. évi kolozsvári református főjegyző-választásról. /II/
2. PÉTER ANDRÁS informátor személyi lapja 1984-ből. /IV/
3. Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóság. JELEN-TÉS javaslatokkal a „VASILE” ügyben, kelt 1988. január. /VI/
4. Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóság levele a Bihar Megyei Szekuritátéhoz, kelt 1988. február 3. /VIII/
5. A Belügyminisztérium Temes Megyei Inspektorátusa (közhangulatjelentés) Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóságához, kelt 1988. március 10. /X/
6. PÄUN informátor 1986. május 4-i feljegyzése és a Bihar Megyei Szekuritáté kísérőlevele. /XII/
7. PÄUN informátor 1986. június 9-i feljegyzése. /XIV/
8. FELSZEGI informátor 1986. június 10-i feljegyzése és a Bihar Megyei Szekuritáté kísérőlevele. /XVI/
9. PETRESCU informátor 1988. július 27-i feljegyzése és a Belügyminisztérium Beszterce-Naszód Megyei Inspektorátusának kísérőlevele. /XVIII/
10. PETRESCU informátor 1988. augusztus 10-i feljegyzése és a Belügyminisztérium Beszterce-Naszód Megyei Inspektorátusának kísérőlevele. /XX/
11. Belügyminisztérium Temes Megyei Inspektorátusa, Jegyzőkönyvi kivonat „VASILE” célszemély T.O. (telefonlehallgatás) anyagából C-2080, kelt 1988. augusztus 12. /XXII/
12. Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóság. Feljegyzés a „VASILE” ügyben foganatosított intézkedésekről, kelt 1988. augusztus 12. /XXIV/
13. ZSOLT informátor 1988. augusztus 27-i feljegyzése (az aradi állásfoglalás-tervezet román fordítása) és a Belügyminisztérium Kovászna Megyei Inspektorátusának kísérőlevele. /XXVI/
14. A Belügyminisztérium Temes Megyei Inspektorátusa (jelentés) Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság, I. Igazgatóságához, kelt 1988. október 17. /XXVIII/
15. PETRESCU informátor 1988. október 25-i feljegyzése és a Belügyminisztérium Beszterce-Naszód Megyei Inspektorátusának kísérőlevele. /XXX/
16. PETRESCU informátor 1988. november 29-i feljegyzése és a Belügyminisztérium Beszterce-Naszód Megyei Inspektorátusának kísérőlevele. /XXXIV/

I. MELLÉKLET

A Belügyminisztérium Kolozs Megyei Inspektorátusának jelentése az 1984. évi kolozsvári református főjegyző-választásról.

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL JUDETEAN
C L U J

Nr. 102/U.I. 100/16870
din 29 05 84

C â t r e

C.N.N.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVA

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII STATULUI

- Direcția I-a - Serviciul II -

B U C U R E S T I

La data de 24 mai 1984 a avut loc la Cluj-Napoca adunarea generală a eparhiei reformate la care au participat 112 persoane din care 98 cu drept de vot. Problema principală care a format obiectul acestei adunări a constituit-o validarea înlocuirii din funcția de primnotar ecleziastic a preotului reformat TOKES ISTVAN, ca urmare a pensionării sale și alegerea unui alt cleric în această funcție importantă pe linia cultului. În ședințele anterioare ale Consiliului episcopal și Consiliului dirigent s-a hotărât să fie propuși adunării generale un număr de trei candidați respectiv : ALBU ZOLTAN, preot din București, PENTEK ARPAD, rector al Institutului teologic protestant din Cluj-Napoca și GALFY ZOLTAN, profesor de teologie la același institut. Aceste candidaturi au fost avizate în prealabil și de Departamentul cultelor.

Pe parcurs, au fost obținute informații din care a rezultat că majoritatea delegaților cu drept de vot, ce urmau să participe la adunare - ca urmare a acțiunilor incitatoare ale lui TOKES ISTVAN, preotului DOBRI IANOS și preotului pensionar IUHASZ ISTVAN, din Cluj-Napoca - și-au manifestat dezacordul cu candidații propuși de organele de conducere ale eparhiei precum și intenția de a propune pe listă noi candidați.

O astfel de acțiune au întreprins preoții IUHASZ ISTVAN și DOBRI IANOS care au desfășurat o vie activitate în rîndul delegaților cu drept de vot, pentru a susține și alege alți candidați decît cei propuși inițial de conducerea eparhiei.

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

220V

influe
termini
în caz
candid
poziți
săi au
să sus
Cluj-N
rativ
derile
trau p

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

226
221

VASARHELY IANOS, preotul NAGY ISTVAN și alții, care intențio-
nau să ia cuvîntul în apărarea lui TOKES ISTVAN. Prin măsurile
informativ-operative întreprinse, cei de mai sus au fost
izolați și determinați să renunțe la intențiile de a perturba
buna desfășurare a lucrărilor adunării.

În acest context, raportăm că, în după amiaza zilei

În acest context, raportăm că, în după amiaza zilei
de 24.05.1984 a avut loc ședința Colegiului de redacție a
revistei "FOAIA REFORMATĂ" al cărui redactor șef era TOKES
ISTVAN. Cu această ocazie, ca urmare a măsurilor întreprinse
de organele noastre TOKES ISTVAN a fost scos din colegiul de
redacție, iar în funcția de redactor șef a fost ales GALFY
ZOLTAN, profesor de teologie, care este informatorul nostru
cu numele conspirativ "BIBLIOTECARUL". De asemenea, au mai
fost aleși în colegiul de redacție sursele "CSOMA" și "DORU"
și "KOZMA".

voturi
mai ot
fără i
în cor
obțin
gere J
și (C)
cu 46

punctul de vedere al conducerii actuale a cultului.

În prezent starea de spirit în rîndul cultului este
corespunzătoare.

Vom acționa în continuare pe linia izlării și discre-
ditării lui TOKES ISTVAN, atît pe plan intern cît și extern
și de adîncire a disensiunilor dintre el și foștii lui adepți.

Rezultatele obținute le vom raporta de urmare.
Anexăm fișa personală a lui CSUTAK CSABA VILMOS.

PT. SEFUL SECURITATII
Col.

SEFUL SERVICIULUI I/B
Lt.col. Oprea Florian
OPREA FLORIAN

refor
cum ș:

-red.U.I.
-d.M.G. 6 ex.
-NRD 00258/673

287

A kiemelt szövegrész tartalma: Tökés Istvánt a „mi szerveink” tevékenységének folyamán-
képpen eltávolítják a Református Szemle szerkesztőségéből, a főszerkesztői tisztségre Gálfy
Zoltánt választják, aki a „KÖNYVTÁROS” fedőnév alatt a „mi informátorunk”.

2. MELLÉKLET

PÉTER ANDRÁS informátor személyi lapja 1984-ből.

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL JUDEȚEAN CLUJ

- Securitate -
Nr. 102/U.I./0010340
din 26.05.1984

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

STRICT-SECRET

Ex.nr. 1

288
222

F I Ș Ă
=====

- privind pe informatorul "PETER
ANDRAS" cu numele real CSUTAK
CSABA VILMOS.

- Este născut la data de 04.04.1920 în Cluj; *Cpau*
- fiul lui Vilhelm și Maria;
- naționalitatea maghiară; cetățenia română;
- studii Academia Teologică, de profesie preot, în prezent profesor la Institutul teologic protestant și protopop;
- neîncadrat politic;
- căsătorit, are trei copii;
- stagiul militar nesatisfăcut;
- domiciliul: Cluj-Napoca str. Kogălniceanu nr. 23.

Încă din tinerețe, preocuparea sus-numitului a fost pregătirea teologică, depunând mult interes, fapt ce s-a concretizat prin obținerea titlului de "magistru în teologie" (1952), doctor în teologie (1961), scriind mai multe articole la reviste religioase.

Este un bun orator, bucurându-se de multă apreciere în rîndul clerului și a credincioșilor reformați.

Are o cultură generală bună, pe lângă studiile teologice a urmat și Facultatea de științe juridice. Cunoaște bine limba germană și franceză. Fiind permanent preocupat de a-și îmbogăți cunoștințele sale, a dobîndit un orizont larg cu privire la viața socială și interpretarea acestora legat de realitățile înconjurătoare.

Ca protopop s-a dovedit un bun organizator și îndrumător al preoților din subordine. Colaborează cu organele locale, fiind și membru în Consiliul municipal F.U.S.

.. / ..

288

Este decorat cu medalia "25 de ani de la proclama-
K marea Republicii" (1972) și medalia "30 de ani de la
Eliberarea României de sub jugul fascist" (1974).

In relațiile cu străinii, atât în țară cât și cu
ocazia deplasărilor pe care le-a făcut în exterior, a
K dovedit o bună orientare, respectând întocmai legile
țării.

In perioada anilor 1945-1948 a fost criticat în
presa locală pentru atitudinea incorectă avută față de e-
levi cu ocazia unor ore de religie. Această activitate
a desfășurat-o în continuare, fapt pentru care a fost
atenționat de conducerea centrului eparhial și a orga-
nelor Departamentului Cultelor. (-1957 -)

Pe parcurs, fiind îndrumat permanent de organele
competente, a renunțat la aceste atitudini, respectând
dispozițiile Departamentului Cultelor. Poziția corectă
K față de statul nostru se reflectă în atitudinea pe care
o adoptă cu ocazia conferințelor de orientare ale preo-
ților, aparținători protopopiatului, cât și cu ocazia
orelor de educație cetățenească din cadrul Institutului
Teologic.

CSUTAK CS. VILNOS a fost recrutat în calitate de
informator, la data de 30.10.1961, pentru încadrarea
informativă a mediului din cadrul Protopopiatului reform-
mat Cluj-Napoca, primind numele conspirativ "PETER
ANDRAS".

Din analiza activității informaționale, rezultă
K că a furnizat un număr apreciabil de materiale cu va-
loare operativă, dintre acestea se evidențiază îndeosebi
activitatea în cunoașterea și temperarea activității preo-
tului reformat ABORDANI - KOLUNAV

Este sincer și atașat față de organele de securitate.

In străinătate are următoarele relații:

1/ - KURTI LASZLO, episcop reformat în "HELGA", cunoscut cu
deese deplasări oficiale și personale în SUA și RFG;

2 - DERECSENYI ISTVAN, preot reformat în Debretin redactor
la revista bisericească reformată;

3 - KAREL SITA, preot a Bisericii de "FRATI" din Cehoslovacia.

3. MELLÉKLET

Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóság. JELENTÉS javaslatokkal a „VASILE” ügyben, kelt 1988. január.

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITATII STATULUI
DIRECTIA I

Nr. 121/B.N./ _____ din _____ ianuarie 1988

207
387
STRICT SECRET

Ex.unic.

C.N.S.A.S.

31-05-2007

SERVICIUL ARHIVA

Sz sz sz
Ja discutăm la toi
ce se poate
R A P O R T

cu propuneri în cazul "VASILE"

Am discutat cu zina
de 13-01-88 cu toi 1-Cumpara și a fi
de părere că nu avem ce pierde deci
ne dă cursul plecei în Canada
In legătură cu bursa oferită de KOMJATHY ALADAR preotului reformat TOKES LASZLO din Timișoara, raportăm :

I. In cazul aprobării plecării lui în Canada s-ar putea realiza "

- Temperarea lui TOKES ISTVAN și a fiului său TOKES LASZLO.
- Continuarea, discreditării lor față de emigrație și față de KOMJATHY ALADAR, căruia, în august 1987, i s-a avansat ideea că deși s-a făcut mare caz în străinătate de persecuțiile la care ar fi fost supusă familia TOKES, în realitate se bucură de o serie de privilegii din partea autorităților, inclusiv aprobarea unor călătorii în străinătate în 1986.

- Amplificarea unor suspiciuni deja existente asupra familia TOKES în rindul clerului reformat, în sensul că ar "cocheta cu securitatea" și reducerea influenței lui în cadrul cultului.

- Plecarea în străinătate ar atenua unele speculații folosite în propagandă antiromânească pe tema libertății religioase și a drepturilor omului, cu referire la naționalitatea maghiară, inclusiv recentele acțiuni ostile preconizate de "Uniunea Mondială a Bisericilor Reformate".

- Exercițarea unei influențe pozitive și asupra fratelui său TOKES ISTVAN - junior, lider al emigrației maghiare din Canada.

II. Ar putea apare și unele consecințe negative, astfel :

- Este posibil să ofere interviuri, ori să furnizeze unele date tendențioase privind situația Bisericii Reformate și a naționalității maghiare din țara noastră cuprinse în unele scrieri ale sale, deși o bună parte dintre acestea au fost deja difuzate în 1985-86 în străinătate, inclusiv de "Europa Liberă".

- Refuzul înapierii în țară și înregimentarea lui în cadrul emigrației, în țară va rămîne însă soția și copilul, ceea ce îl va determina probabil să nu se angreneze în acțiuni dușmănoase deosebite.

Față de cele raportate, propunem să se avizeze pozitiv de către Departamentul Cultelor plecarea la studii în Canada a preotului TOKES LASZLO.

Premergător plecării TOKES LASZLO va fi chemat, împreună cu tatăl său, la Șeful Securității Cluj, care l-a mai atenționat pe acesta din urmă în 1987, prilej cu care se va realiza și prelucrarea contrainformativă a primului, asupra comportării și atitudinii pe timpul cît se va afla la studii.

ȘEFUL SERVICIULUI

Lt. Colonel

Crăciun Mihai

OFITER SPECIALIST III

Colonel, Bica Nicolae

C.N.S.A.S.

31-05-2007

SERVICIUL ARHIVĂ

Concep. B.N.
Dactilo: LA
Red. 2o/1 ex.

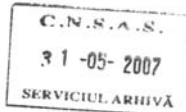
4. MELLÉKLET

Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóság levele a Bihar Megyei Szekuritáéhoz, kelt 1988. február 3.

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITATII STATULUI
DIRECTIA I
Nr. 121/G.N./0073.609 din 3 IEP 1988
ianuarie 1988

STRICT SECRET

Ex.nr. 2

C ă t r e

SECURITATEA JUDETEANA BIHOR

La raportul dumneavoastră nr.I/B/CA/007313 din 29.12.1987 privind pe KOMJATHY ALADAR, preot reformat din Canada și scrisoarea acestuia înaintată de episcopul PAPP LASZLO președintelui Departamentului Cultelor, referitoare la bursa de studii oferită preotului TOKES LASZLO din Timișoara, vă comunicăm următoarele:

În urma analizării cazului, prin prisma avantajelor ce s-ar realiza și a eventualelor consecințe negative ce ar putea apărea, s-a hotărât să se acorde aviz pozitiv, iar Departamentului Cultelor să aprobe plecarea la studii în Canada a lui TOKES LASZLO.

Menționăm că prin aceasta se scotează continuarea discreditării și amplificarea suspiciunilor deja existente asupra familiei TOKES în rândul clerului reformat, în sensul că " ar cocheta cu securitatea " și reducerea influenței în cadrul cultului. Plecarea în străinătate ar atenua unele speculații folosite în propaganda antiromânească pe tema libertăților religioase și a drepturilor omului cu referire la naționalitatea maghiară, inclusiv recente acțiuni ostile preconizate de " Alianța Mondială a Bisericii-ilor Reformate ".

Este necesar ca episcopul PAPP LASZLO să exercite în continuare influență pozitivă asupra lui TOKES LASZLO, mai ales după atenționarea ce i-a făcut-o la începutul lunii ianuarie a.c. și să coopereze cu Securitatea județeană Timiș pentru cunoașterea poziției și preocupărilor prezente ale acestuia.

SEFUL DIRECTIEI
Colonel,
Rațiu George

SEFUL SERVICIULUI
Colonel,
Crăciun Mihai

3. és 4. mellékletek

Tökés László kanadai tanulmányútjához készített elemzés és levél.

Főbb motívumok: Tökésék lejáratásának fokozása a külföldi emigráció szemében; a klérus már létező gyanakvásának további táplálása a Tökés család iránt, mert „kokettálnak” a Securitatével; a románellenes és emberjogi propaganda mérséklése, beleértve a Reformátusok Világszövetségének „legújabb ellenséges akcióját”. Esetleges negatív fejlemények: „ellenséges” szellemű interjúkat adhat, tendenciózus adatokat közölhet a romániai református egyházzal kapcsolatban, ahogy azt már megtette korábban is, ezeket viszont nagyrészt már ismerik Nyugaton; megtagadhatja a visszatérést, de mivel felesége, gyereke otthon marad, ez feltehetően meggondolásra készteti.

Lásd kötetünk 14–16. oldalait!

5. MELLÉKLET

A Belügyminisztérium Temes Megyei Inspektorátusa (közhangulatjelentés) Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatószághoz,
kelt 1988. március 10.

"Dabala"
INSPECTORATUL JUDETEAN TIMIS
AL MINISTERULUI DE INTERNE
- SECURITATE/SERVICIUL I/A -

Porca H. c.
411 389
STRICT SECRET

Ex.nr. 1

Nr. I/A/U. I 10030940/10.03.1988

Intrare nr. 10055557
Zona II. luna 03 19 88

Mad. ca pe vizit. n. eqt.
de Hr. Lor. Stefan

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITATII STATULUI
- DIRECTIA I -

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ
BUCURESTI
SERVICIUL II -

S2
După (vizit.) cu alte
asupra date și de
data vizitei note de reforme
care să fie ~~re~~ puse în aplicare
la data de 13.03.1988

Lore Siles
11-03-1988

Ca urmare a măsurilor întreprinse pe linia problemei "Naționaliști-iredentiști-maghiari", au fost obținute informații care evidențiază concepțiile naționaliste și comentariile ostile a unor elemente din atenția noastră, pe fondul intensificării acțiunilor ostile inițiate din exterior împotriva țării noastre.

Astfel, postul de radio BUDAPESTA, a transmis un interviu cu un preot reformat din localitatea PETERZSEBET, conducătorul unui grup de ajutorare a cetățenilor români aflați pe teritoriul UNGARIEI și membru al comisiei guvernamentale înființată în acest scop. Acesta a afirmat că cetățenii români de religie reformată pot să se adreseze parohiei pentru a le asigura locuință, loc de muncă temporar, îngrijire medicală și posibilitate de școlarizare pentru copii. A mai declarat că are ajutorul gratuit, pentru aceste acțiuni, din partea unor medici, juristi, conducători de întreprinderi și profesori.

Același post de radio a transmis știrea că a avut loc o conferință de presă la Ministerul de Externe, unde a răspuns la întrebări MORN GYULA, secretar de stat, care referindu-se la situația persoanelor din ROMANIA, pe care i-a denumit "refugiați", a afirmat că guvernul maghiar nu a cerut ajutor de la Crucea Roșie Internațională, dar oricine dorește să-i ajute pe acești oameni o poate face.

Pe acest fond de acțiuni ostile, s-au obținut informații din care rezultă că o serie de elemente își exprimă concepțiile naționaliste.

454
Numele TOKES LADISLAU, preot reformat, urmă-

42 390

rit informativ, aflat într-un anturaj cu ocazia sărbătoririi unei onomastice, în discuțiile purtate a încercat să-i convingă pe cei prezenți că "națiunea maghiară este mult superioară celor lalte, dar din păcate va ajunge o națiune degenerată, în care toate mamele ar trebui să se spînzure pentru că nu fac decît unul sau doi copii. Din acest motiv se pot lăuda românii că totul a fost al lor - ARDEALUL, BANATUL, etc., pentru că întotdeauna prin instinctul lor primitiv de procreare au putut arăta, în decursul istoriei, că au fost mai mulți la număr".

Afirmațiile sale au provocat nemulțumirea celor prezenți și doar calitatea sa de preot și pentru a nu se rata sărbătorirea, nu a fost invitat să părăsească petrecerea. La aceasta a contribuit și faptul că devenise în stare de ebrietate și nu i s-a mai acordat atenție.

Același obiectiv, într-o altă discuție, refe-

Expl.

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

bindu-se la
că doar exis
așa, mai ale
sînt amestec
pugi a fi re
făcut-o doaz

că cearta a
acum în sfi
spus totul.
degi majori
cea care nu
cînd existî

înafara ARD
cioși și ob
tă el "răm

într-o comu
complicată
trăiți cel
orice țară
cum putem,
siderați ca

ră, pentru

Expl.

42 390

printr-un angajament matrimonial, face următoarele afirmații:
"Sinele meu este maghiar, părinții și frații mei nici nu știu să vorbească românește, eu am fost nevoită să învăț, întrucît la TIMISOARA trebuie neaparat să știu. Eu m-am născut în zona ODORHEILUI care și acum este autonomă maghiară".

Numea KALMUSZ MARIA, pensionară, după ce descrie tendențios unele probleme de aprovizionare, apreciind că dacă acestea se vor înrăutăți, afirmă că "sînt și așa acum destule frîmțări în țară, așa că vor mai fi multe. Întradevăr nu rezolvăm nimic cu ele, deoarece au arestat mulți oameni datorită faptului că sînt nemulțumiți. Deși și la voi se îngreunează viața, voi trăiți încă bine, dar poporul maghiar a avut întotdeauna pretenții mari".

S-au început verificări informative asupra persoanelor necunoscute în evidențe, urmînd a se întreprinde măsuri preventive pe care le vom raporta de urmare.

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

SEFUL SECURITATII
Colonel,
SINA TRAIAN

SEFUL SERVICIULUI I/A
Maior,
PELĂ PETRU

R.U.L.
D.M.G.
RD.318/09.02.1988
Scrisă în 2 ex.

456

6. MELLÉKLET

PÄUN informátor 1986. május 4-i feljegyzése és a Bihar Megyei Szekuritáté kísérő-
levele.

Inspectoratul Jud. BIHORA
Securitate - Serv. I/B
Primărie: T. V. Coștrăni
Sursa: PÄUN
Loc: de mușcă
Ora: 1900 BIHORA INFORMATIA

№ 5100 post din 9.06.86.

C.N.N.A.N.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

SURSA REGLAREA URMAȚOARE: LA FIULIE A.C.
EPISCOPIUL REFORMAT D. LAUREN PAPP LA
PRIMIT PE FOȘTUL YICAR EPISCOPIAL CUIȘAN
DR. ȘTEFAN TŢEKES, ÎMBOREUNĂ CU FIUL SĂU
LAUREN, HUMIT CAPELA ÎN PARONIA TIMI-
ȘOARA. - LA PRIMIREA FOST PREZENT
COMISIERUL EPARHIAL IULIU ERBENSI,
CARE LA ÎNCEPUTUL ANULUI CURENT A CONDUS
LA CUVINȚA ȘI APOCA CONYARMIKIS PRELIMI-
NARS, LA ÎNȚĂLȚĂRIA EPISCOPIULUI PAPP-

CU OCAZIA PRIMIRII EPISCOPIULUI PAPP A
ATRAȘ ATENȚIA TĂNĂRULUI TŢEKES LA UR-
MĂTOARE: TREBUIE SĂ OULDE O POZITIE
OBIECTIVĂ ÎN TOATE PROMISIUNILE; TREBUIE
SĂ ȘTIIE CĂ ACTUALUL PARON DÎN TIMI-
ȘOARA, LEU PEUKER, YA FI PENSIUNAT DESI-
NATIV PEȘTE DOI ANI, DATA CE E AȘTEPTATĂ
A HERĂMIDARE DE MULȚI PREZENTARE
LA TRON, DINTRE CARE CEI MAI CUVI-
POȘI ȘIIT: ȘTEFAN HIGYED / LUYOJI, IVAN
PETER (TIMIȘOARA - FRATELIA) ȘI ADALBERT
JŢEKES (T-RMAC) ȘI ȘI K. H. S. S. S. S.
RUL OPOZITIEI DÎN PARONIE FAȘĂ DE
PROȘTUL PEUKER, HICI CEL AL CUI
PEUKER FAȘĂ DE "OPOZITIE", CARE
EXISTĂ ÎN ORICARE PARONIE ȘI AȘI
O APTITUDINE LOIALĂ FAȘĂ DE ÎNȘE-
CĂRUL DE SPECIALITATE AL DEPARTAMENTULUI

realizată pentru ca să se realizeze
 în luna august 2. multă vreme
 (X) TŢES I-A PROXIM EPISCOPULUI CĂ YA.FI
 ASA. -

C.N.S.A.S. 36
 31-05-2007
 SERVICIUL ARHIVĂ

STEFAN TŢES A ABRĂT-O PROBLEMA LUI
MINECROSCOPULĂ - EPISCOPUL PAPP I-A ATRĂS-O
ATENŢIA CĂ ACŢIUNEA SA PURTATĂ DE ANI
DE ZILE ÎMPOTRIVA EPISCOPULUI REFORMAT
CUJSEAN D. IULIU HĂGĂ, POATE FI INTER-
PRESTATĂ DE PROPAGANDA DIN STRĂINĂTATE
CĂ O ACŢIUNE DUSĂ ÎMPOTRIVA EPISCO-

PULUI
 ÎN PLIN
 DE STA
 EPISCO
 DECLAR
 MOTIVAT
 TABIĂ
 HĂGĂ
 CENŢU
 lui
 OPINI
 ŞI A
 CĂR
 CENŢU
 HĂGĂ
 DIRECT
 STEFAN
 PENTRU
 FIU
 SA

b.

DUCEREA EPARHIEI SAU, POSIBILITATE CE
 I-A FOST OPRITĂ DE ACEASTA PĂRĂ.
 ANUM, ÎN REPETATE RĂZURI, CU TOATĂ
 MOTĂRIBĂ.

BRADSA, LA 6.1926.

C.N.S.A.S.
 31-05-2007
 SERVICIUL ARHIVĂ

Nota: Nota se referă la cazul TŢES
 VAILE - ce se afla în atenția I.J. CLUJ
 Serv. I/P.

Măsură: - Copia notei nu va înmănușă
 spre aplicarea Dir. I Buc. nr. I.J. Truș
 Securitate - Verificarea aspectelor relatate
 în notă prin Prof. "FELSEGI" ce o poate
 face la Săntărenea munității TŢES
 cu sprijinul Papp Lazlo - din Oradea.
Săruri: Se a ne suna la munitățile
 mai date privind modul de integrare
 și comportare a lui TŢES LAZLO - în
 cadrul clerului reformat.

C.N.S.A.S.
 31-05-2007
 SERVICIUL ARHIVĂ

M. Hly

7. MELLÉKLET

PĂUN informátor 1986. június 9-i feljegyzése.

MINISTERUL DE INTERNE
 Inspectoratul județean Bihor
 Nr. I/B/CA/201236 din 9.06.1986

B.N. + 91
W. ... nr. 1. la cluj
evoluția ...

Către,

MINISTERUL DE INTERNE
 DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII STATULUI
 - Direcția I -
 - București -

Intrare
 Ziua
06.10.86

A.S.
 2007
 ANIVĂ

Structura
 3912

Alăturat înaintăm spre exploatare copia notei informative nr. 5180/005 din 9.06.1986, furnizată de informatorul "PAUN", privind cazul preotului reformat TOKES LASZLO, ce a fost numit preot ajutor la Parohia Timișoara II.

SEFUL SECURITĂȚII
 Major, *Al*
 Ogăzanu Dumitru

SEFUL SERVICIULUI I/B
 Major, *Al*
 Corbiș George

CU HR. 217. DIN 17.2.
 GRADEA, LAZLO
 TOKES LA

POSTUL DE CAPELLAN AL PAROHIEI TIMISOARA.

ACEASTĂ NUMIRE A OTĂRNIT O OARSCARE SUR-
 PRINĂ ÎN EPARHIA REFORMATĂ DIN CLUJ,
 DEOARCE NUMITUL AVI JE ZIUS A FUNCȚIONAT
 ÎN ACEEA EPARHIE, UNDE A FOST SUBERDAT
 DIN FUNCȚIE DE EPISCOPUL DIN CLUJ-HAROGA,
 FĂRĂ HOTĂRÂRSĂ COMITIEI DE DISCIPLINĂ A
 EPARHIEI MENDIOARE.

SURSA MENDIOAREĂ CĂ TĂTĂL NUMITULUI,
 DR. ȘTEFAN TÖKÉS, ACUM CÎȘTIA AMI A FOST
 PENSIONAT LEGAL CA PROFESOR AL INSTITU-
 TULUI DE GEOLOGIE PROTESTANT DIN CLUJ-
 HAROGA, ȘI DIN ACEASTĂ PRICINĂ A PIERDUT-O
 CONCOMITENT ȘI FUNCȚIUNEA SA ONORIFICĂ
 DE PRIMNOTAR AL EPARHIEI DIN CLUJ.
 AM BELE MĂJURI AU FOST COMPET LEGALE.
 DAR DR. TÖKÉS, - MEMBRULIT DE ACUTE MĂ-
 JURI -, DOREȘTE SĂ ÎNFĂȘUREȘTE OPINIA
 PUMICA ȘI VERICEANĂ ATÎT ÎNTERNĂ, CÎT
 ȘI EXTERNĂ, DUCÎND O PROPAGANDĂ HE-
 DORITĂ DÎREȘT ÎMPOTRIVA CONDUCERII
 ȘI VERICII REFORMATE DIN IARĂ, ȘI ÎN DÎREȘT
 ÎMPOTRIVA ORGAHELOR DE STAT, CARE

C.N.R.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

2.

47
14

TOLERANȚĂ ACEASTA „FĂRĂ DE LEGE” GROZĂVĂ.

EPISCOPIUL PAPA, - CU NUMEREA SUVENTIO-
NATĂ -, A ÎNTEȚIONAT SĂ „IMPLINTEASCĂ”
ÎN OARECARE MĂSURĂ PE BR. TÖKES. -
DEOARCE ÎN NUMĂROASELE SCRISORI ADRAS-
SATE LUI ÎN ANUL ÎNCAUT ȘI ÎN ACEST AN
DIN S.U.A. ȘI DIN OLANDA, TATA ȘI FIUL
SÎNT AMBII MENȚIONAȘI CA „VICTIME” ALE
HEDESPĂȚILOR.

EPISCOPIUL PAPA E DE PĂRSAS OȚ PĂRI
ȚEȘTUL LUI FĂCUT YOL FI SCĂLĂTE
ÎN MĂSURĂ OARECARE MOTIVEL ATACULI
DIN STĂTĂTATE, ÎN ORSPATATE ÎN AȘTRIA
YONSTRĂ.

ACEȘTA A FOST MOTIVUL EXCLUZIE AL
NUMERII LUI LAȘLO TÖKES LA TIMI-
ȘOARA.

ORADEA, LA 4. MAI 1986.

P
P
P

Nota: - Preotul TÖKES LAȘLO - este în at

1. J. CLUȘ - Numerea ca preot la Timișoara, încă
a fost confirmată de Departam. Cultelor Buc -

Tramichiu mtr) Asuri: Propun înaintarea rapoșri male
exemplu de
rapoșri male
de la bu. Timișoara
I. T. CLUȘ în Str. I Buc., spre exploata.

Stăruie de a ne reamăla, discută, am
stăruie de a ne reamăla, discută, am
fi. 16 postului preot TÖKES LAȘLO.

R.M. 028/8.05.1986
2 ec.

M. Háj

8. MELLÉKLET

FELSZEGI informátor 1986. június 10-i feljegyzése és a Bihar Megyei Szekuritáté kísérőlevele.

52

MINISTERUL DE INTERNE
Inspectoratul Județean Bihor
Nr. I/B/GA/001240 din 10.06.1986

STRICT SECRET

131/488
Zina

MINISTERUL DE INTERNE
Departamentul Securității Statului
D I R E C T I A I - S e r v i c i u l I I
B u c u r e s t i

18.06.86

0242 din 10.06.86
6392

și după ce s-a vădit că nu s-a putut găsi în niciun caz în arhiva...

Știrea vă înaintăm copia xeroxată a notei informative nr. 5180/003/05.06.1986, care se referă la întințirea dintre episcopul reformat PAPP LASZLO și ambasadorul S.U.A. acreditat la București, spre exploatare. De asemenea înaintăm copia xeroxată a notei informative nr. 1442/00218/10.06.1986, care se referă la accesul întințirii precum și copia xeroxată a notei informative nr. 1441/00217/10.06.1986, care se referă la cazul prototului reformat TOKES LASZLO, numit la Parohia TİMISOARA II.-

Șeful Serviciului I/B,
Major,
Gheorghe Vadig

Șeful Securității,
Major,
Dumitru Gărdan

SECRETUL ANUNTA
91-05-2007

Șeful Securității,
Major,
Gheorghe Vadig

Șeful Securității,
Major,
Dumitru Gărdan

Șeful Serviciului I/B,
Major,
Gheorghe Vadig

Șeful Securității,
Major,
Dumitru Gărdan

Șeful Serviciului I/B,
Major,
Gheorghe Vadig

Șeful Securității,
Major,
Dumitru Gărdan

de ni meseria...
a venit lui Toles, Stefan...
din Episcopia Reformata Bades...
timp de 3 luni a fost...
fiind sau in asteptare...
Papp a primit...
la Toles, Sculo...
relinch...
pe material...
la episcopia...
din...
cu...
Toles Sculo...
la...
gestiuni...
de...
la Bades...
nu...
de...
Papp...
lucrul...
la Centrul...

La aceasta audiție am luat parte și eu. Povinând de la
 circumstanțele comune și ca petrecute la Institutul Teologic
 din Cluj-Napoca, în afara și în interiorul discuțiilor în problema
 tiraniei Tokeri-László. Episcopul a arătat pe de o parte
 mulțumirea sa de vedere în legătură cu posibilitatea singur
 tiraniei, de a putea din nou în vîndul clerului să se
 poate dovedi și documentele coexistenței în compunerea și
 alți este atât în Biserica Ortodoxă în țara noastră, - în continuare
 a făcut un raport și în țară, actuală în tiranositate și a
 indicat cele șase aspecte ajutas tiraniei în probleme
 eventual împingute. A spus în februarie - date dovedite să
 spună ceva în legătură cu cele aminte.
 În vîndul a multitudine de episcopului bunăvoințe și
 a d. a. lui țara

în cazul
 rezoluției
 activității
 refuzul
 i-a fost
 ca
 făcut pe
 din rela
 el este
 cu țara
 medieri
 date și
 explicit
 pusă
 frecven
 afliat și
 în țară
 și țara
 (x) organiz
 învins
 lor, ce a
 să spun
 ba

NOTA: Nota a fost furnizată în 64 22
 baza structurajului efectuat privind
 discuțiile ce s-au purtat de către
 episcopul Popp László - cu TOKERI
 LAZLÓ și FETŐLACȘTURI TOKER
 IZEFAN - , ambele oflote în otutru
 I. J. CLUJ-

Măsuri: - Nota va fi exploatată cu copie
 la Dir. I Bu, I. J. TIRIU și I. J.
 CLUJ.

Concluzii: - Se a stabilit noi date privind
 atitudinea și comportarea preotului lui
 TOKER LAZLÓ - la parohia reformată
 din Timnoara II, cum în baza să
 discute cu protopopul reformat din
 Anad, care are în rolul de parohia
 Timnoara II - , modul de integrare
 în clerul reformat al direcțiunii

M. Styr

C.N.R.A.S.
 31-05-2007
 SERVICIUL ARHIVĂ

6-8. melléklet. PĂUN informátor Papp László püspökkel, FELSEGI informátor Eszényei
 Gyulával azonos. Lásd kötetünk 14. oldalán a 20-as lábjegyzetet!

9. MELLÉKLET

PETRESCU informátor 1988. július 27-i feljegyzése és a Belügyminisztérium Beszterce-Naszód Megyei Inspektorátusának kísérőlevele.

13

Exp. 2. Exp. 2.

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL JUD. BISTRITA N. SECURITATE
NR. NS/0006274 din 24.07.1988

Intinat. D/0063473 : 377
28.07.1988

SECRET SECRET
Ex.nr. 1

785
RICT SECRET
1851/00165
nr. 1

1520
Căminul din parohia
Kecseri le cerut
An. 1988
Căminul din parohia
Kecseri le cerut
An. 1988

DEPARTAMENTUL DE INTERNE
SECURITATEI STATULUI
DIRECȚIA I - A
BUCUREȘTI

Alăturat este nota informativă furnizată de sursele PETRESCU în legătură cu preotul reformat TOKES LASZLO, din municipiul Tisigoara.

SEFUL SERVICIULUI
Colonel, BUNICA

SEFUL SERV. I.
Colonel, GŪI IOAN

31-05-2007
SERVICIUL ANALITIC

710

În zilele acestea în municipiul Tisigoara s-a găsit în casă un preot reformat care s-a prezentat în fața comisiilor de lucru și a cerut să fie readmis în rândurile Bisericii Ortodoxe Române. În urma verificărilor efectuate s-a constatat că acesta este TOKES LASZLO, preot reformat din parohia Kecseri, județul Bistrița-Năsăud. Acesta a fost reformat în anul 1988, fiind considerat un element nociv pentru securitatea statului. În urma verificărilor efectuate s-a constatat că acesta este TOKES LASZLO, preot reformat din parohia Kecseri, județul Bistrița-Năsăud. Acesta a fost reformat în anul 1988, fiind considerat un element nociv pentru securitatea statului.

În scrisoare se face chemarea preoților reformați de a se prezenta în fața comisiilor de lucru din Cluj-Napoca și Oradea pentru a acestea să înființeze câte o comisie specială care să ia legătura oficial cu organele de stat în problema sistematizării satelor în care există biserici și parohii reformate.

Aceste comisii trebuie să se informeze și să se documenteze direct prin deplasări în teren și de la preoții reformați din localitățile care se vor demola pentru ca apoi să ceară organelor de stat pe baza datelor culese ca acolo unde vor fi mutați credincioșii să fie construită sau mutată și biserica lor pe cheltuielile statului.

În scrisoare se mai cere să nu fie răspinși credincioșii care aparțin de aceeași biserică, numărul parohiilor să rămână cu aproximație același ca și în prezent, episcopia să se intereseze de soarta acestor parohii, a enoriașilor și să intervină în favoarea lor. De asemenea în document se cere ca numărul preoților să nu scadă și să nu se producă daune materiale bisericii reformate.

În concluzie susnumitul afirmă că și "noi" trebuie să facem ceva și nu așteptăm ajutorul numai de la străinătate pentru că o să ni se spună pe urmă că ei au făcut ce au putut însă "noi" nu

am contribuit cu nimic .

Numitul TOKES LASZLO a petrecut lo zile din concediu de odihnă la cabana tatălui său - TOKES ISTVAN - care este situată în jud. Covasna. In acel timp s-a întâlnit cu un preot de încredere din protopopiatul reformat Sf. Gheorghe căruia i-a înmînat și lui un exemplar din acest document. Tot el personal a predat un alt exemplar unui preot din protopopiatul Cluj-Napoca al bisericii reformate.

A afirmat față de sursă că dacă securitatea află de această acțiune atunci numai de la cei 13 preoți reformați din cele 13 protopopiate reformate din țară se putea cunoaște.

Recomanda ca documentul să fie citit în timpul ședinței ordinare din 5 sept. și nu mai târziu, iar în situația că persoana care și-a asumat răspunderea să citească documentul nu va fi lăsată să continue de către cei din prezidiu, e bine că a început-o deoarece se va afla de conținutul acesteia de la restul preoților, se va cunoaște ce s-a intenționat să se facă și își manifestă curiozitatea cum va reacționa cele două episcopii.

Sursa s-a consultat în această problemă la indicația lui TOKES LASZLO, cu preotul reformat CSERNAK BELLA din com. Matei jud. Bistrița-Năsăud - cunoștință apropiată a susnumitului - care i-a spus că o să-i dea răspunsul peste câteva zile după ce va citi scrisoarea și o să i-o restituie. Sursa i-a relatat lui CSERNAK că TOKES le-a cerut ca unul din ei să citească scrisoarea la ședința din 5 sept. a protopopiatului ss "PETRESCU" din Dej.

27.07.1988

Nota of. - Nota se referă la numiții:

- TOKES LASZLO preot reformat din municipiul Timișoara cunoscut ca autor al unor acțiuni clandestine cu caracter naționalist-iredentist ("CONTRAPUNCTE", "OPONENTII");
- TOKES ISTVAN, preot reformat din Cluj-N. tatăl susnumitului ;

- CSERNAK BELA, preot reformat în com. Matei jud. Bistrița-Năsăud. Este lucrat prin dosar de urmărire informativă pentru preocupări cu caracter naționalist-iredentist.

Sarcini - Să-i răspundă lui TOKES L. că nu poate citi scrisoarea deoarece soția lui este în învățământ și nu dorește să-i complice situația.

Măsuri - Propunem raportarea notei la Dir. I-a.

Mr. Nechiti Smaion

27.07.88

Informația prezintă interes, elementul trecînd de acum la acțiuni care probabil i-au fost sugerate de cineva din exterior sau din țară (vezi relațiile sale cu cei din acțiunea "CONTRAPUNCTE"). Să raportăm la Serv. II Dir. I-a (poate chiar nota în întregime) pt. a se evita o eventuală desconspirare rezultînd că discuția a fost doar în doi.

Col. GUI IOAN

Să se semnificasca cu toate răspunderea individuală și colectivă și în funcție de indicațiile și să se luze în considerare măsurile necesare în vederea asigurării securității și a desfășurării activității de securitate în condițiile de securitate în țară și în străinătate.

PETRESCU informator, v. gyis Bányai Ferenc jelentésének lényegét
lásd kötetünk 26-27. oldalait!

10. MELLÉKLET

PETRESCU informátor 1988. augusztus 10-i feljegyzése és a Belügyminisztérium Beszterce-Naszód Megyei Inspektorátusának kísérőlevele.

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL JUD. BISTRITA-NASZOD
- SECURITATE -
Nr. I/NS/0014275 din 11.08.1988.

380
STRICT SECRET
Ex.nr. 1

Intrare nr. 1007499
Zona 1000 22 10/88

52
Raport anual
in prezent in capitala
cu Actia

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITATII STATULUI
- DIRECTIA I-A -
BUCURESTI

Urmare la raportul nostru cu numarul de mai sus din
27.07.1988, inaintam alaturat nota informativă furnizată de
sursa "PETRESCU" referitoare la discuțiile ce le-a purtat cu
TOKES LASZLO din Timisoara.

SEFUL SERVICIULUI
Colonel, HUBERT

SEFUL SERV. I.
Colonel, IULIAN

31.05.2007

august a.c. l-am
ișoara. In dimi-
entru reparația pa-
o cameră pentru

desiaurarea orelor de biblie cu tineretul. Mi-a spus să revin
mai târziu pentru a discuta în mod confidențial în legătură cu
problema pentru care m-a vizitat anterior. Am revenit la prinz
dar și de aceeași dată avea ca musafir pe doctorul TOMI, domici-
liat în aceeași clădire în care se află parohia reformată. Acesta
este folosit în realizarea unor deplasări cu autoturismul său și
a lui TOKES deoarece prețul nu are permis de conducere.

Pață de acest prieten TOKES LASZLO e deschis și abor-
dează probleme de ordin politic. S-a discutat despre actuala con-
juctură politică dintre ROMANIA și UNGARIA. Am reținut că și me-
dicul TOMI are aceleași concepții politice cu ale lui TOKES LASZ-
LO, în această problemă, aceștia însușindu-și punctul de vedere
al guvernului maghiar.

Cu toate acestea TOKES LASZLO nu a abordat problema
legată de acțiunea de la 5 septembrie în prezența acestui medic,
mai ales că la discuțiile noastre a apărut și un tânăr teolog dâ-
n anul I de la Ins. Protestant reformat din Cluj-Napoca, originar
din municipiul TIMISOARA. Acest tânăr se află sub influența lui
TOKES LASZLO care încearcă să-i sădească concepțiile lui politice.

Ca urmare a acestei situații TOKES LASZLO mi-a făcut
propunerea să revin la el către seară pentru a discuta în liniște.
In jurul orelor 18 am mers din nou la acesta unde am servit și
masa de cină. După aproximativ două ore susnumitul și-a trimis
soția și copilul în altă cameră pentru a nu ne deranja.

In aceste împrejurări, fiind singuri, m-a întrebat
dacă m-am hotărât să citesc în ziu de 5 septembrie a.c. scrisoă-
rea pe care mi-a dat-o la întâlnirea anterioară, la care sursa
i-a răspuns că nu poate să facă acest lucru deoarece ar periclita
/.

445

446

situația soției care lucrează în învățămînt ca profesoară supli-
nitoare. În același timp i-a spus că nici preotul CSERNAK BELA
din com.MATEI ,jud. BISTRITA -NASAUD, - care a luat la cunoștință
de scrișoare la indicația sa - nu poate face acest lucru deoarece
are probleme mai vechi cu organele de stat și mai nou i-a rămas
fratele în străinătate. CSERNAK BELA și-a manifestat acordul cu
acțiunea respectivă , dar să o realizeze un coleg care nu are
"trecut",

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

i le-am da
tru aceas

că nu acț
afirmînd
a reușit
din"repre
pînă la s
restul pr
soană car
această s
lucru min
mobiliza
acțiuni.

mă gîndes
sult cu a
desăvîrși

o dau și
ideile ex
reformat
lefonic.

într-un s
în străin
ționăm.

nu avea f
împreună
conduce l
nează să

NOTA: Discu

Cel în cauză a împachetat mai multe alimente și în jurul orelor
22,00 am ieșit în stradă, mi-a mulțumit de ajutor și a luat-o
în altă direcție. Sursa menționează că TOKES LASZLO evită să se
întîlnească cu persoanele din străinătate la domiciliul său afir-
mînd că locuința i-ar fi supravegheată.

10.08.1988

"PETRESCU"

N.O. Nota se referă la preotul reformat din municipiul Timișoara
TOKES LASZLO.

Sarcini: Să stabilească dacă în rîndul clerului reformat din
protopopiatele DEJ și CLUJ-NAPOCA se cunoaște de această acțiune.
Măsurii:-Propunem raportarea notei la Direcția a I-a.

- Prin sursele "ADAM", "LUKACS" și "NAGY" se va acționa
în direcția cunoașterii activității elementelor din mediul cle-
rului reformat în această perioadă.

Mr. NECHITI SIMION

Rez. șefului Serv.I.

Pe lîngă măsurile preconizate consider necesar să
trimitem informația la Serv.I Timiș cu precizarea de a acționa
cu multă precauție pentru a nu desconfira sursa. De altfel voi
discuta personal cu Mr. PELE care are cazul în atenție.

SEFUL SERV. I
Colonel,
GUI IOAN

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

11.08.1988

- Nota este importantă și va fi raportată în mod operativ tov
Col.RATIU șeful Dir.I-a și comunicată tov.Sef al Sec.jud.Timiș.

- Sursele "ADAM","LUKACS" și "NAGY" vor fi instruite și diri-
jate în baza unor planuri,avînd în vedere ca acestora să nu li
se dea sarcini concrete la început urmind ca ulterior funcție
și de calitatea acestor surse să ne propunem realizarea unor
sarcini mai concrete în această acțiune. Să asigurăm un control
informativ riguros asupra tuturor persoanelor potențial pericu-
loase din problemă.

Colonel,
BUNTA FLORIAN

*PETRESCU informator, vagyis Bányai Ferenc jelentésének lényegét
lásd kötetünk 31-33. oldalait!*

11. MELLÉKLET

Belügyminisztérium Temes Megyei Inspektorátusa, Jegyzőkönyvi kivonat „VASILE”
célszemély T.O. (telefonlehallgatás) anyagából C-2080, kelt 1988. augusztus 12.

Ministerul de Interne
Inspectoratul Județean Timiș
Nr. R 004113 / 12.08.1988

365
Strict secret
Ex. unsc.

Intrare nr. 14007/88
Zona 14 luna 08 19 88

Notă extras din materialul
T.O. de la obiectivul „VASILE”
C-2080

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

- Obiectivul sună la Cluj - vorbește cu
tatăl său, îl întreabă dacă aseară a
ascultat emisiunea de știri de la postul
de radio KOSUTH.

Vasile: - s-a vorbit despre Dvs., au spus
că în Anglia a apărut într-o revistă o
scrisoare în care s-a analizat viața
religioasă din România, concluzia este
că trebuie chemată („sunt neînțelegibili”), pt.
că cei doi episcopi cooperează cu...
și pot să spun că de trei ori a fost
pomenit numele Dumnezeu-voastră.

Tata: - multumesc că mi-ai spus, eu
nu am ascultat. La ce oră a fost?

Vasile: - la emisiunea de știri de la ora 23⁰⁰
la Kosuth, asta a fost foarte interesant.
Am mai pomenit despre pensionarea
forțată și tot felul de chestiuni
care au fost mai importante, în
stil B.B.C., dând explicații concise.
Vi-am sunat să știți, să nu aflați
de la altcineva.

Redat. pht. Pop Rodion.

425

A telefonlehallgatási jegyzőkönyv szó szerinti fordítása:

„A célszemély felhívja Kolozsvárt – az apjával beszél, megkérdezi, hogy hallgatta-e előző este a KOSSUTH rádió híradását.

Vasile: – Magáról beszéltek, azt mondták, hogy Angliában egy újságban közöltek egy levelet, amely a romániai vallási élet aspektusait elemezte, a konklúzió az, hogy hívni kell (érthetetlen szó), mert a két püspök együttműködik a (érthetetlen szó), és elmondhatom, hogy háromszor is említették Apa nevét.

Apa: – Köszönöm, hogy szóltál, én nem hallgattam. Hány óraker volt az adás?

Vasile: – A 23 órai hírek alkalmával a Kossuthon, nagyon érdekes volt. Említették a kényesernyugdíjazást, és mindenféle fontos kérdést BBC-stílusban, nagyon pontos magyarázatokkal. Azért hívtam fel (Apát), hogy ne mástól kelljen hallania.”

Lásd kötetünk 35. oldalát!

12. MELLÉKLET

Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóság. Feljegyzés a „VASILE” ügyben foganatosított intézkedésekről, kelt 1988. augusztus 12.

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITATII STATULUI
DIRECTIA I
Nr. 121/T.T./005122 din 12 august 1988

STRICT SECRET
Exemplar nr. 1

876
377
370

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

N O T A

privind măsurile întreprinse în
cazul " V A S I L E ".

Pentru verificarea și clarificarea informației furnizate de către sursa " FETRESCU " din legătura Securității Bistrița Năsăud, s-a luat legătura cu toate securitățile județene pe raza cărora, ființează protopogăte reformate în vederea intensificării controlului informativ în mediile cultului reformat.

Cu acest prilej, s-a cerut să se manifeste grijă deosebită pentru a se preveni desconspirarea sursei în cauză și a se evita unele ecouri favorabile acțiunii inițiate de obiectiv, indicându-se ca, surselor folosite în caz, să nu li se facă precizări concrete ci să fie solicitate să abordeze tangențial în mediu, discuții legate de acțiunile antiromânești ce au avut loc în Ungaria și despre măsurile de sistematizare a localităților rurale.

În contextul celor sus-menționate, vor fi realizate până în data de 6 august a.c., întâlniri cu mai multe surse cu posibilități reale în obiectivele, locurile și mediile specifice, după cum urmează :

1. Cluj - " PETER " - protopop - Municipiul Cluj-Napoca
- " NAGY " - secretar
- " DEJARUL " - protopop - Dej
- " IANOS " - secretar
2. Oradea - " SELEFGY " - Episcopie
- " SEMES " -
- " MOLNAR " -
- " GYORGY " - Protopopiat
- " KISS " -

...//...

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

- 3. Satu Mare - " BADEA SIMION " - preot
- " CIOBANU " - preot
- 4. Zalău - " SORI " - protopop
- " DOBRESCU " - fost protopop
- 5. Baia Mare - " GASPAR " - protopop
- 6. Arad - " DENES " - preot
- " BENESCHI " - preot
- " CSABA " - protopop
- 7. Sf.Gheorghe- " JOLD " - protopop
- " MAROSI " - preot
- 8. Braşov - " AIUDEANU " - protopop
- " MURESAN " - preot protopop
- 9. Mureş - " CAROL " - protopop - Tg.Mureş
- " MATHE DESZIDERIU " - preot, membru în Consiliul
de conducere al Protopopiatului din Tîrnăveni.
- 10. Harghita - " JOSZEF " - preot
- " SANDOR " - preot
- 11. Alba Iulia - " OLARI " - preot
- " RADULESCU " - preot în Aiud.

De asemenea, prin Departamentul Cultelor se va interveni pentru amînarea conferinţelor de orientare programate pentru prima decadă a lunii septembrie a.c., iar cu prilejul acestor şedinţe, să fie prezentată şi o temă de educare patriotică, prilej în care, să se înfăţişeze şi scopurile nobile urmărite de către partidul şi statul nostru prin măsurile preconizate pentru sistematizarea localităţilor rurale.

Precizăm că, am atras atenţia de a nu se întreprinde măsuri în caz fără consultarea prealabilă a unităţii noastre.

DE ACORD
SEFUL SERVICIULUI
[Signature]

Căpitan
[Signature]
Tănăsescu Tudor

Lásd kötetünk 33-34. oldalait!

13. MELLÉKLET

ZSOLT informátor 1988. augusztus 27-i feljegyzése (az aradi állásfoglalás-tervezet román fordítása) és a Belügyminisztérium Kovászna Megyei Inspektorátusának kísérőlevele.

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL JUDEȚIAN COVASNA
Securitate
Nr. 1/L.M./OO/1234/03 09. 1988

SECRET
EX. nr. 1
Intrare nr. 10066/35
Zilac 02 Iunie 1988

C A T R E
SECRETARUL DE STAT AL MINISTERULUI DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII ȘI ȘEFULUI
DIRECȚIEI
București

Urmare a telefonului din ziua de 31.08.1988
am primit un exemplar al informației furnizată de
informatorul ZSOLT, care s-a referă la un proiect de
prezent reformă în administrație, care cuprinde
unele aspecte de organizare ale acesteia precum și propuneri
relative la activitatea de viitor a cultului reformat, față de
scurtile sistematizare a localităților din țara noastră.

SEFUL SECURITĂȚII
lt. colonel
MOLDOV

SEFUL SERVICIULUI I
Căpitan
AGRIUS DORNE

IM/PA
2 ex.
nr. 868/2214

SECRET
EX. nr. 1
374
367
1988

31-05-2007

Timișoara, care cuprinde unele aspecte de organizare și activitate în ceea ce privește politica de sistematizare a localităților din țara noastră.

Conținutul scrisorii este următorul:

Către înalt președintele consiliu administrativ al parohiei reformate Cluj-Napoca.

Către înalt președintele Consiliu administrativ al episcopiei reformate Oradea.

Către Sinodul bisericilor reformate din Republica Socialistă România.

Planul de sistematizare al localităților afectează ca
8000 de localități rurale. Având în vedere reorganizarea forțată a
familiei, a comunităților tradiționale de la sate, a obiceiurilor cul-
turale ale poporului, prin care acestea nu vor înceta, parțial sau
total să mai existe, tot ceea ce este valoros în ele, se va nimici
va pieri. Pe lângă proiectele politice, economice, sociale și et-
nice ale planului, planul vizază și în ceea ce privește bisericile.
Având în vedere că cel puțin jumătate din cele 8000 de localități
au între 2-5 comunități religioase, aceasta înseamnă de cel puțin
de 2 sau 3 ori mai multe biserici și case de rugăciuni, desființarea
localităților înseamnă și desființarea a mii de biserici și de co-
munități religioase. Diferite biserici și comunități nu au o per-
spectivă a viitorului. De aceea, propunem conducătorilor celor două
episcopii, celor două conducători administrativi, precum și sinodului
să ia legătura cu conducătorii celorlalte biserici frățegii, recunoș-
când și făcând referire la interesele comune, să facă astfel ca pe
baza unui plan de acțiune comun care să susțină punctul de vedere
al fișoarei bisericii, să se poarte discuții cu organele de stat
competente, cu personalități din aceste organe înscrinate cu pre-
țioase planului de sistematizare și să se ajungă la o acțiune înțele-
țoasă.

În măsura în care orientările politico-economice con-
tinuează să pierdă din vedere și daunele materiale, spirituale și
sufletești, iar punctul este inevitabil, neapărat va trebui să
apelăm la un anumit compromis. Bisericile vor trebui să-și ferme-
ze punctele de vedere necesare, pe care să le susțină.

C.N.S.A.S.
2
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVA

367v

1. In mod indispensabil s-a tinut la principal ca in rindul noilor centre de **Comune** formate prin sistematizarea localitatilor sa figureze fiecare localitate care are valori muzeale, case de rugăciuni, cimitire, alte clădiri, valoroase din punct de vedere istoric, religios (mănăstiri, castele, etc.), precum si locul natal al unor marcate personalități culturale, române sau ale naționalităților conlocuitoare. Dacă ne așteptăm să vor deslășim, vor nicioi (tre-tre) cutul. Dacă p
popor.

2. T
ce s-a (ca) d
rile anterio
pulației.

3. S
ricilor, stat
nu în număr e
ca activitate

die de perso
adună din ma
fi autetă în

statului, di
ca în con

4.
derile, prin
păgubite, av
avantaje. "E
ajungă în si
interesele v
nate.

brului de mo
topopietelor
cât aci avas

locuri de do
protopopdat

celor care s
tivitate, dar

cel puțin la
fiul întăr

dincoșilor
posibilită
lor religio

Taste acestea să fie prelucrate de comunități, de parohii, în mod individual și în comun ca prin aceasta să se prevină urătrile catastrofele, eventuale, ale reorganizării.

5. Trebuie întocmit programul complex al salvării comunităților (număr, efectiv, unde, cum, caracter planificat, concepție etc.).

6. Pe parcursul sistematizării, când se va ajunge la practică, dar și în stadiul planificării, să fie desemnați din partea parohiilor, oamenilor siguri, care să aibă dreptul și competența de a împiedica eventuală abuzuri, care s-ar putea petrece cu ocazia acestor schimbări în masă largă.

*Da ce este
am ardoat în
c murei de la
fue răpici
de referenț.*

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVA

Materiaiul a fost prezentat de surșă în urma instructajului făcut cu privire la cunoașterea conținuturilor ca se poartă pe seama măsurilor de sistematizare a localităților din țara noastră.

S-a stabilit cu surșea o nouă întâlnire, după analiza materialului întocmit de prețul TOKES LASZLO din Timișoara, pentru stabilirea unor sarcini de viitor, pentru surșă în acest caz.

ropun și informarea I.J. Timiș și I.J. Cluj-Napoca.

Mr. Lazăr Mihai.

*În caz conf. dorăției. Nu. Caș Patru m' Cel
bontă, înțeleg că surșea să se prezinte la
Episcopul de Cluj să prezinte "apelul". La
măsurările surșei ca olist. Episcopul să-l
primă ocazie acesta m' s-a oantat dorșus. Moș
vult a lecat cu concidie. Dar vort
condiții surșea în a cetero, gntificat de
teama descoperirii. Ca urmare au uoi
este posibil a se urma filiaza de
IM/PA
3 ex.
nr. 068/2203
informare cu "apelul" a Dep. Culdeș
pomu Episcopul referat de Cluj, omu
bunndu. Se va utiliza de unei laltă
modelatati de paxenre ca vort
document sa fie postat public la unele
din redactele de îndrumare din
leuna septembrie ca se va desforma
in cele două Episcopate referate
de Cluj în brolca
Se va aplica combinatia compunții cu
S. A. Timș în Episcopul de brolca - S. A. 1421*

Az Állásfoglalás román fordítása ZSOLT informátor,
alias Pásztori Tibor sepsiszentgyörgyi esperes jóvoltából.
Lásd kötetünk 39-40. oldalait!

14. MELLÉKLET

A Belügyminisztérium Temes Megyei Inspektorátusa (jelentés) Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárság. I. Igazgatóságához, kelt 1988. október 17.

INSPECTORATUL JUDEȚEAN TIMIȘ
AL MINISTERULUI DE INTERNE
- SECURITATE/SERVICIUL I/A -

C.N.S.A.S.
31-05-2007
SERVICIUL ARHIVĂ

STRICT SECRET 357
Ex.nr. 1

Nr. I/A/B.S./0033936/17.10.1988

Intrare nr. 00694/83
Zina 10 Iunie 1988

19.10.88
Tr. Val. Pașca
St. urgent
conștient
qm
82
Tor. Local Crăciun
la securitatea ca să se
Am acceptat ca să se
a unitate de
cal. Natru

MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITĂȚII STATULUI
DIRECTIA I -
BUCUREȘTI
- SERVICIUL II -

Urmare a acțiunilor informativ-operative inițiate de către organele noastre, în conformitate cu PLANUL DE MASURI din D.U.I. "VASILE", precum și a orientărilor DIRECTIEI I, organele noastre au obținut date din care rezulta că obiectivul intenționează să se deplaseze la ARAD în 6 octombrie a.c. în vederea înmînării unei scrisori ambasadorului UNGARIEI, prezent la festivitatea comemorării executării celor 13 generali unguri în timpul revoluției din anul 1848.

Acționîndu-se operativ pentru prevenirea acestei acțiuni ostile, au fost informate organele de partid, care, prin intermediul inspectorului teritorial de culte, l-au invitat pe obiectiv în dimineața zilei de 6 octombrie a.c. la sediul Consiliului Popular Județean.

În cursul discuțiilor avute, "VASILE" a fost atenționat în modul cel mai ferm să înceteze activitățile naționale șovine în care s-a angrenat în ultima perioadă de timp.

Discuțiile fiind de durată, s-a prevenit plecarea sa la ARAD.

În după amiaza aceleiași zile, organele noastre au cunoscut reacția obiectivului prin intermediul mijloacelor speciale.

Acesta a luat legătura cu preotul MOLNAR IANOS din SEBIS, cărui i-a adus la cunoștință că a fost împiedicat să meargă la ARAD, fiind chemat la organele de partid și admonestat pentru activitățile pe care le-a desfășurat.

..//..

415

245
358

Din afirmațiile sale rezultă că tratează cu oare-
care ușurință atenționarea sa, relatându-i lui MOLNAR IANOS că el
s-a menținut pe poziții, fără a fi convins că a greșit cu ceva
pînă în prezent.

Țot din discuția celor doi a rezultat că "VASILE"
împreună cu MOLNAR IANOS și preotul BERES din SINTEAN, județul
ARAD, cu ocazia ședinței lunare la protopopiat din 30 septembrie
de la ARAD, au conceput în comun acțiunea preconizată pentru 6
octombrie a.c.

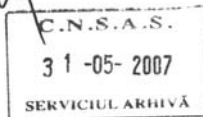
O copie a materialului T.O. a fost trimisă la I.J.
ARAD, în vederea luării măsurilor ce se impun.

Vom stabili de urmare reacția obiectivului și în
funcție de evoluția situației în caz vom propune măsuri.

SECURITATII

SIMLA TRAIAN

SEFUL SERVICIULUI I/A
Lt.Col.,

PELE PETRU

M. Pelle

R.B.S.
D.M.G.
RD.1112/10.10.1988
Scrisă în 2 ex.

416

A jelentés szerint sikerült megakadályozni Tökés Lászlót abban, hogy 1988. október 6-án
Ardon találkozzon a magyar nagykövettel.
Erről, illetve a hasonló jellegű praktikák természetéről lásd kötetünk 45. oldalát!

15. MELLÉKLET

PETRESCU informátor 1988. október 25-i feljegyzése és a Belügyminisztérium Beszterce-Naszód Megyei Inspektorátusának kísérőlevele.

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL JUD. BISTRITZA-NASAUD
SECURITATE
Nr. 1/RS/00 1844 din 29 de 1988.

359 245
SERVICIUL SECURITATE
EX. NR. 4
Intriga nr. 1844/715
29 de 1988

C A T R E
MINISTERUL DE INTERNE
DEPARTAMENTUL SECURITATII STATULUI
Directia I - 4
Persoana: tov. Colonel RATIU

Imaintim alăturat nota informativă furnisată de
Informatorul "PETRESCU" cu privire la activitatea ostilă a
preotului reformat TOKES LASZLO din municipiul Timișoara,
care a cărui preocupări necesare puntează v-am raportat în
zilele de 27.07.1988 și 10.08.1988.

SEFUL SECURITATII
Colonel *[Signature]*
ROXYA FLORIAN

SEFUL SERV. I
Col.,
GHI IOAN
[Signature]

31-05-2007
C.N.S.A.S.
SERVICIUL ARHIVA

31-05-2007
C.N.S.A.S.
INFORMATIVA

SAUD
STRICT SECRET
Nr. 1851/90169
EX. nr. 4

31-05-2007

INFORMATIVA

la invitația preotului reformat
Timișoara, în zilele de 22 și 23
la acesta și l-am adus la Cluj-
Napoca cu mașina lui personală deoarece nu are permis de condu-
cere. La parohia lui am fost primit în biroul anume amenajat
pentru musafiri, unde am discutat cu cel în cauză pînă la orele
4 dimineața. A doua zi în jurul orelor 9 am pornit spre Cluj-
Napoca.

În cadrul discuțiilor purtate cu TOKES LASZLO mi-a rela-
tat că materialul pe care l-a redactat în luna Iulie a.c.
pentru a fi difuzat prin citire în toate protopopiatele reforma-
te din țară a fost făcut public numai în ședința din 6 septembrie
din cadrul Protopopiatului Arad, de către prietenul și colabora-
torul lui apropiat MOLNAR IANOS.

După citirea materialului de către MOLNAR IANOS a luat
și el cuvîntul pentru a susține ideile expuse. Cunoaște că
acest document nu a fost citit în celelalte protopopiate; fapt
pe care îl regretă foarte mult deoarece se aștepta să facă o
problemă mare prin această acțiune.

În ideea de a afla cine mai deține materialul în cauză,
și a primit indicația lui TOKES de a acționa, sursa l-a întrebat
pe acesta dacă tot pentru această problemă a fost căutată insis-
tent de a discuta confidențial de către preotul KUSTOS TIBOR din
orașul Covasna, la care cel în cauză mi-a răspuns că persoanele
ce trebuiau să citească materialul nu aveau cunoștință unele de
altele, a discutat numai cu fiecare în parte.

La terminarea citirii materialului de către MOLNAR IANOS
acesta a fost supus la vot, acțiune ce a fost susținută după o
mică ezitare și de către protopopul Aradului, care din afirmațiile
lui TOKES LASZLO avea obligații față de el pentru că i-a facilita
primirea unui pachet cu medicamente din străinătate.

În ședința respectivă numai o singură persoană a fost
împotriva votării punctelor expuse în material, respectiv preotul
reformat HIGYED din orașul Lugoj, care l-a întrebat dacă el este

418

spunș că în tr
de a se face
acest sens în
colegi, cunosti
cena ce a dec
ca problema s
securității e
cedenș cel d
de la episcop
de culte în i

riag
Jes, N
care
lucru
ovan

ajute
som

lul g
ceul
no ne
la
sece

ocor
la-
oist

lu mi
a acti
comu
de cod
fivolt
fect

lu mi
a acti
comu
de cod
fivolt
fect

Jelentő: „PETRESCU”
Kapja: NECHITI SIMION őrnagy
25.10.1988

J E L E N T É S

Jelentem, hogy TÖKÉS LÁSZLÓ temesvári református lelkész meghívására folyó év október 22–23-án látogatást tettem nála, és saját gépkocsimmal Kolozsvárra hoztam, neki ugyanis nincs hajtási jogosítványa. A parókián a vendégek számára fenntartott irodában fogadott, ahol reggel 4 óráig beszélgettünk. Másnap reggel 9 óra körül indultunk Kolozsvárra.

A TÖKÉS LÁSZLÓVAL folytatott beszélgetés folyamán elmondta, hogy az anyag, melyet júliusban készített, hogy eljuttassa és felolvassák minden református egyházmegyében, csak az Aradi esperesség szeptember 6-i gyűlésén került nyilvánosságra, ahol barátja és közeli munkatársa, MOLNÁR JÁNOS olvasta fel.

Miután MOLNÁR JÁNOS az anyagot felolvasta, ő is szót kért, hogy az abban foglalt gondolatokat alátámassza. Tudja, hogy a dokumentumot nem olvasták fel minden egyházmegyében, amit nagyon sajnál, mert az remélte, hogy ebből a kezdeményezésből nagy ügy lesz.

Hogy megtudja, birtokában van-e még az anyag, és hogy ki kapott tanácsot arra nézve, hogy mit tegyen vele, jelentő megkérdezte, hogy ebben az ügyben kereste-e őt többször is KUSTOS TIBOR Kovásznáról, hogy bizalmasan beszéljen vele, a kérdezett azt felelte, hogy azok, akiknek fel kellett volna olvasniuk az anyagot, nem tudtak egymásról, mindenkivel külön-külön beszélt.

Miután MOLÁR JÁNOS felolvasta az anyagot, azt szavazásra bocsátották, amit némi tétovázás után az aradi esperes is támogatott, a TÖKÉS LÁSZLÓ által elmondottak szerint azért, mert le volt neki kötelezve, ugyanis külföldi gyógyszeresomagot szerzett neki.

A gyűlésen egyetlen személy volt, aki az anyagban foglaltak megszavazása ellen foglalt állást, HIGYED lugosi református lelkész, aki megkérdezte, hogy ő-e a szerzője az anyagnak, de amint TÖKÉS elmondta, MOLNÁR JÁNOS rögtön közbelépett és megvédte őt, minden felelősséget magára vállalva, azt állítva, hogy ez az ő kezdeményezésére íródott.

Az esemény után Nagyváradra hívatta PAPP LÁSZLÓ református püspök, ahol nyilatkozatot kellett adnia a történetekről. Mivel megmutattak neki egy példányt, amit az ő írógépén írtak, elismerte, hogy ezen sokszorosították, de – amint abban

MOLNÁR JÁOSSAL megegyeztek, még a kivizsgálás előtt – azt felelte, hogy azt MOLNÁR JÁNOS szerkesztette. Ugyanezt nyilatkozta MOLNÁR is, annak ellenére, hogy a püspök külön hívta be őket. A püspök figyelmeztette, hogy ne foglalkozzon olyan dolgokkal melyek nem tartoznak a református Egyház hatáskörébe, kifejtve, hogy ha az egyház divatjamúlt, (nem) szent dolog, nekünk pedig hívekre és nem épületekre van szükségünk. A püspök azt mondta neki, hogy írásbeli figyelmeztetésben részesíti, és megtiltja, hogy jóváhagyás nélkül elhagyja a temesvári parókiát, éppen ezért, a Kolozsvár felé vezető úton attól tartott, nehogy tudomást szerezzenek erről az utazásról.

Elmondta, hogy nagyon sajnálja, hogy a levél nyilvánosságra hozatalát nem sikerült szélesebb körben megvalósítani, és hogy nem lett belőle különleges ügy, amint azt is sajnálja, hogy a Szekuritáté nem indított vizsgálatot ellene, mert akkor ügy lett volna belőle, és támogatást kapott volna.

Sajnálja, hogy csak a feljebbvalói folytattak kivizsgálást ellene, ami nem adott lehetőséget arra, hogy kollégái és a világiak támogassák, ha ugyanis a Szekuritáté szervei közbeléptek volna, akkor az emberek támogatták volna, és nemzetközi üggyé válik. Az 1988. szeptember 6-i gyűlést követő csütörtökön, a Szabad Európa rádió magyar adása közvetítette ugyan az anyagot, de ez nem járt az általa elvárt eredménnyel, mert bemondták, hogy a tiltakozó akcióra az Aradi Református egyházmegyében került sor. Ő azt szeretete volna, ha azt mondják be, hogy ez az egész országban megtörtént.

A kialakult helyzet ellenére nem tesz le arról a céljáról, hogy, ha a tüzet egyszer már meggyújtotta, ne hagyja a lángot kialudni. Ennek érdekében szóban fogja ismertetni kollégáinak, ismerőseinek és külföldi személyeknek az akciót, melyet elindított, azt, hogy mi történt vele, hogyan vizsgálták ki, hogy a dolog ne sikkadjon el. El fogja mondani a református lelkészeknek, hogy a Szekuritáté helyét a püspökség vette át, ahol azokkal a módszerekkel hallgatták ki, mint a Szekuritátén. Felháborodottan beszélt egy ZSIGMOND nevű személyről a püspökségről, aki szívvel-lélekkel támogatja a Vallásügyi Államtitkárságot, fordításban tájékoztatja őket a kivizsgálás menetéről.

Elmondta még, hogy behívatta a temesvári RKP egyik pártaktivistája is, aki figyelmeztette, hogy ne foglalkozzon a ortodox egyház sorsával, hagyja békén, mert ő nem annak a felekezethez tartozik. Az a véleménye, hogy helyesen tette, amikor ezt (az ortodox egyházat) is megemlítette a dokumentumban, mert a hatóságok tartanak egy közös román-magyar akciótól, és éppen ezért folytatnak uszító tevékenységet.

A továbbiakra nézve arra kérte a jelentőt, hogy a júliusban neki átadott anyagot adja tovább egy megbízható lelkésznek, aki a maga rendjén adja tovább másoknak, hogy ekképpen minél több személyt vonjanak bele az ügybe, és szerezzenek tudomást az akciótól. Ily módon a levél tartalmáról szélesebb körben szereznek tudomást, és az állami szerveknek és a püspökségnek nehezebb lesz mindannyiukat felelősségre vonni. Így a láng nem alszik ki, és a dolog nem merül feledésbe.

Azt javasolta, hogy ezt csak november 15-e után tegyem meg, amikor az esperesi választások befejeződnek, hogy ne sodorjam veszélybe a tisztségbe való megválasztásomat. Jelentő elmondta neki, hogy azért nem tudta felolvasni a levelet

szeptemberben, mert veszélyeztette volna felesége helyzetét, aki a tanügyben dolgozik, mire TÖKÉS azt felelte, hogy ügyünkért áldozatokat kell hoznunk, valakinek vállalnia kell a veszélyt. Elmondtam, hogy CSERNÁK BÉLA szentmátéi, Beszterce-Naszód megye, lelkész sem vállalta az akció felelősségét, mire TÖKÉS azt mondta, nem érti, miért nem tette meg, hiszen ő is megszenvedett, de ezután nem lesz többé bizalma benne.

Megkért, hogy decemberben fogadjam vendég-istentisztelet tartására, hogy a dési egyházmegyében ne feledkezzenek meg róla. Elmonda még, hogy be szeretné vonni a romániai magyar értelmiséget is. Ebben az értelemben SÜTŐ ANDRÁS író segítségét kérte, de azt a választ kapta, hogy ő nem vállal közösséget a klérussal. Ebben a helyzetben KÁNYÁDI SÁNDORRA fordítja figyelmét, akitől megértést remél.

Temesváron ismeri KALAPÁTI LÁSZLÓ volt szekuritátés tisztet, aki a Gh. Lazar u. 25 szám alatt lakik, és aki megnevezett néhány olyan személyt, akitől óvakodnia kell, mert a Szekuritáté figyelni őket.

(...)

1988. november 25.
„PETRESCU”

- Megjegyzés: - A jelentés TÖKÉS LÁSZLÓ református lelkészre vonatkozik, aki a BM Temes megyei Felügyelőségének megfigyelése alatt áll.
- Feladatok: - Tartsa a továbbiakban is a kapcsolatot TÖKÉS LÁSZLÓVAL és a Dési Egyházmegye tagjaival, hogy megtudja, milyen ellenséges tevékenységre készül.
- Intézkedések: - Javaslom a jelentés eljuttatását a Dir – I.-hez
- Egy másolat a Temes Megyei Felügyelőséghez

NECHITI SIMION őrnagy

A Szekuritáté parancsnokának utasítása:

Az információ fontos, éppen ezért folytatni kell TÖKÉS LÁSZLÓ titkosszolgálati megfigyelését, jelentést küldeni a Dir.– I.-nek és Temes Megyei Szekuritáténak.

A Dir.-I. jóváhagyásával dönteni kell arról, hogy „PETRESCU” jelentő miképpen viselkedjen olyan körülmények között, amikor a megfigyelt ellenséges tevékenységekbe próbálja bevonni.

Jóváhagyom a jelentőnek kiadott feladatokat és az eligazítást.

BUNTA FLORIAN ezredes

16. MELLÉKLET

PETRESCU informátor 1988. november 29-i feljegyzése és a Belügyminisztérium Beszterce-Naszód Megyei Inspektorátusának kísérőlevele.

MINISTERUL DE INTERNE
INSPECTORATUL JUD. BISTRITA NASAU
- SECURITATE -

Nr. I/NS/OJ 15752 din 1. XII. 1988

De ce nu facem cu acest cart?
Ce om de fapt este el?
De ce ne amintim de el după cum nu?
ruf. din țară sau cum se va prezenta?
Nezintă calitate pentru a...
Stabilim în baza alturatei nota informativă care se referă la preotul reformat TOKES LASZLO din municipiul Timisoara, ce a fost furnizată de informatorul "PETRESCU" din lectura unității noastre.

SEFUL SECURITATII
Colonel,
BUNTA ALBARIAN

SEFUL SERV. I.
Colonel,
GUI IOAN

Intrare nr. 1075/143
Data 03.12.1988

SECRET

362

363

cazia vizi-
SZLO din
țiilor purte
de a ține
fiat-o de a
iticii de

el știe că
reafirma ne-
e cei care
itească
gmineze

acest material mai multor preoți reformați, să-l citească cel puțin cinci preoți și să-l semneze pe verso cu mențiunea că sînt de acord cu ideile expuse și pe urmă sursa să-l expedieze prin poștă Episcopului fără a menționa pe plic sau în material că a fost trimis din inițiativa sursei. În aceeași idee de a nu se atinge acțiunea pregătită de el va cere, să procedeze la fel și ceilalți preoți care dețin material de la el. Sursa a insistat în direcția păstrării unei discreții asupra acestei acțiuni pentru a nu fi cunoscută de securitate, la care TOKES a răspuns că nu-i nici o problemă deoarece a aflat, pentru că dacă știe episcopul și șeful securității știe. Sursa a intervenit atrăgîndu-i atenția că nu doresc ca securitatea să fie ațintită asupra mea, tocmai de aceea nu mă interesează nici persoanele care au mai primit asemenea materiale de la el pentru a nu cunoaște prea multe dacă pînă la urmă securitatea mi va interoga. De aceea sursa nu cunoaște scopul pentru care preotul KUSTOS TIGOR din Covașna caută insistent să mă întilnească pentru a discuta o problemă confidențială. La aceasta Tokes s-a hotărît totuși să-mi dezvăluie că în jud. Covașna el a dat acest material protopopului PASZTORI TIGOR cu recomandarea de a-l da altui subaltern ca să-l citească, dar nu cunoaște cauza pentru care acolo nu a fost citit. Materialul a fost trimis lui PASZTORI TIGOR prin sora lui TOKES LASZLO TOKES L. aprecia că probabil PASZTORI TIGOR a făcut ca materialul să ajungă la KUSTOS pentru a-l compromite pe KUSTOS TIGOR. Pentru că acesta din urmă urmărește să devină protopop. Alte persoane care să fi primit asemenea materiale nu a amintit. A spus că la

423

977
364

Protopopiatul de la Cluj s-a încercat să ^{se} citească de către preotul Kosma un material asemănător, mai bogat în idei decât cel redactat de el.

Mi-a mai relatat printre altele că în luna aceasta dorește să se ocupe de pregătirea copiilor pentru a-și crea popularitate în rândul credincioșilor din Timișoara să-i atragă de partea lui, pentru ca în felul acesta episcopul să nu poată mișca de acolo, știind că credincioșii sînt de partea lui. Toamăi de aceea a renunțat și la invitația de a merge la cursurile de doctorat în SUA pentru ca să nu existe motive de a trimite alt înlocuitor la Timișoara și în felul acesta oamenii să-l uite. A afirmat că i s-a propus pașaport, dar el refuză pentru că acesta i s-ar da cu gîndul de a rămîne în străinătate, dar el nu dorește să plece de aici. Urmărește cu mare atenție programul de duminică de la orele 7-8 a postului de radio Budapesta "Stiri de duminică" în care sînt citite așa zise scrisori din România privind situația maghiarilor.

Appreciază nivelul ridicat în care sînt redactate aceste scrisori și acțiunea ca atare.

A promis să mă viziteze în luna ianuarie anul viitor pentru a ne împăieteni și cu soțiile noastre și totodată a se interesa de modul în care am reușit să difuzez în rîndul unor preoți de încredere materialul

C.N.S.A.S.

19 nov. 1988

31-05-2007

es "PETRESCU"

SERVICIUL ARHIVĂ

Nota of. - Nota se referă la TOKES LASZLO, preot reformat în municipiul Timișoara.

Sarcini - Informatorul i s-a indicat să discute conținutul materialului cu preoții reformați DAMO LEHEL și KERÉKES SAMJILA ce sînt cunoscuți că nu împărtășesc acțiunile lui TOKES LASZLO și în felul acesta sursa va putea motiva că nu a găsit aderenți, urmînd ca în raport de poziția și propunerile ce le va mai face să reînstruim informatorul cu linia de conduită ce o va adopta.

Măsuri - Propunem raportarea notei la Dir. I-a și o copie la I. J. Timiș.

- În situația că cei doi preoți vor semna materialul i se va solicita informatorului să-l predea organelor noastre iar lui TOKES LASZLO să-i sponă că l-a trimis prin poștă Episcopiei reformate din Cluj-Măpoca.

Mr. Wechiti S.

30. XI. 1988

Informația a fost raportată și tov. Col. RĂTIU șeful Dir. I-a care a fost de acord cu măsurile luate și a ordonat să se înainteze în copie nota.

Col. BURTA FLORIAN

Rd. 317/28.

424

Lásd kötetünk 48-49. oldalait!

TARTALOMJEGYZÉK:

NÉHÁNY BEVEZETŐ GONDOLAT /5/

ROMÁN–MAGYAR VISZONY A NYOLCVANAS ÉVEK VÉGÉN /9/

1988. JÚNIUS 27. /19/

PETRESCU ÜGYNÖK SZERINT VALAMI KÉSZÜL... /26/

AZ ARADI TALÁLKOZÓ /36/

TOVÁBB SZORÍTJA A HURKOT A SECURITATE /45/

KÖVETKEZTETÉSEK /53/

MELLÉKLETEK /I/

